Telling van dak- en thuislozen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Vierde en dubbele editie:

7 november 2016 - 6 maart 2017

Nicole Mondelaers

la Strada

Centre d'appui au secteur bruxellois d'aide aux sans-abri
Steunpunt thuislozenzorg Brussel

Colofon

Coördinatie

- Nicole MONDELAERS
- Yahyâ HACHEM SAMII

Auteur

- Nicole MONDELAERS

Met medewerking van

- Anne-Françoise BEGUIN
- Jasper DE WITTE
- Nathalie DEROO
- Isabelle ETIENNE
- Yahyâ HACHEM SAMII
- Philippe LAMBOTTE
- Jean-Louis LINCHAMPS
- Lucie MARTIN
- Annette PERDAENS
- Laurent VAN HOOREBEKE
- Cécile VANDEN BOSSCHE

Vertaling

- Annette PERDAENS

Lay-out

- Nathalie DEROO
- www.rougeindigo.be

Inhoudstafel

Voorwoord 5

Inleiding 7

1. Methodologie 9

1.1. Weerhouden categorieën voor de telling 2016-2017 9

1.2. Aanpak, mobilisatie en informeren van de betrokken sectoren 15

1.3. Nachtelijke telling 17

1.4. Pre- en post-enquêtes 18

1.5. Meerwaarde en beperkingen van de methodologie 19

2. Resultaten van de dak- en thuislozentelling van 7 november 2016 21

2.1. Context 21

2.2. Algemene situatie 21

2.2.1. Evolutie 2008-2016 23

2.2.2. Verdeling volgens gender 25

2.3. Daklozen 27

2.3.1. Mensen die in de openbare ruimte leven (cat. 1) 27

2.3.2. Mensen in de nood- en crisisopvang (cat. 2) 31

2.4. Thuislozen 34

2.5. Personen in ontoereikende huisvesting 36

2.5.1. Mensen in tijdelijke/niet-conventionele woningen (cat. 11) 37

2.5.2. Mensen in ongeschikte huisvesting: kraakpanden (cat. 12) 40

2.6. Aanvullende gegevens 43

2.6.1. Begeleiding aan huis en Housing First (cat. 7) 43

2.6.2. Pre-enquête 46

2.6.3. Post-enquête 53

3. Resultaten van de dak- en thuislozentelling van 6 maart 2017 57

3.1. Context 57

3.2. Algemene situatie 58

3.2.1. Verdeling volgens gender 59

3.3. Daklozen 61

3.3.1. Mensen die in de openbare ruimte leven (cat. 1) 61

3.3.2. Mensen in de nood- en crisisopvang (cat. 2) 65

3.4. Thuislozen 69

3.5. Personen in ontoereikende huisvesting 70

3.5.1. Mensen in tijdelijke/niet-conventionele woningen (cat. 11) 71

3.5.2. Mensen in ongeschikte huisvesting: kraakpanden (cat. 12) 73

3.6. Aanvullende gegevens 75
3.6.1. Transitwoningen (cat. 3) en begeleiding aan huis en Housing First (cat. 7) 75
3.6.2. Pre-enquête 77
3.6.3. Post-enquête 85

4. Uitbreiding van de gegevens 89
4.1. Mensen in opvang voor azielzoekers en migranten (cat. 5) 89
4.2. Brussels OCMW's 92
4.2.1. Referentieadres 93
4.2.2. Opvangstructuren en initiatieven tot huisvesting 95

5. Besluit 97
5.1. Enkele vaststellingen 97
5.2. Hypotheses 99
5.3. Pistes en aanbevelingen 103

6. Lijst van afkortingen 106

7. Table des illustrations 107

8. Bibliografie 109

9. Bijlagen 112
9.1. ETHOS : Europese typologie over thuisloosheid en sociale uitsluiting op vlak van wonen 112
9.2. Overzicht van de deelnemende organisaties aan de tellingen 2016/2017 113
9.3. Moreel engagement 115
9.4. Formulier voor de nachtelijke telling van 7 november 2016 116
9.5. Formulier voor Onthaalhuizen, telling van 6 maart 2017 117
9.6. Formulier voor Diensten die instaan voor begeleiding aan huis, telling van 6 maart 2017 118
9.7. Aanvraagformulier voor de pre-enquête, telling van 6 maart 2017 119
9.8. Aanvraagformulier voor de post-enquête, telling van 7 november 2016 124
9.9. Formulier voor opvangstructuren/initiatieven van OCMW's, telling van 6 maart 2017 127

Voorwoord

De Brusselse telling van dak- en thuisloze en slecht gehuisveste mensen is in 2016 aan zijn vierde editie toe. Het werd een dubbele editie met een telling in november 2016 voor de start van het winterplan en een telling in maart 2017 met het winterplan op volle kracht.

Het is een uitgebreid rapport geworden waarin we acht jaar evolutie schetsen van de precaire leefsituaties waarin steeds meer mensen zich bevinden. Voor het eerst kunnen we momentopnames voor de start van het winterplan en tijdens het winterplan vergelijken.

Met de Brusselse dak- en thuislozentelling willen we vooral zichtbaar maken hoeveel mensen in precaire situaties met name zonder of met een tijdelijk onderdak of in een instabiele of ontoereikende huisvesting moeten overleven. We focussen daarbij niet op de individuele profielen. Om te weten wie tot de risicogroep voor dak- en thuisloosheid of slechte huisvesting behoort verwijzen we naar het recente rapport van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad 'Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming in het Brussels Gewest' (2017) dat deel uit maakt van het Brusselse Armoederapport.

De telling en dit rapport is het resultaat van een samenwerking met erkende en niet-erkende organisaties die la Strada vrijwillig gegevens bezorgen over het aantal mensen die tijdens de nacht van de telling in hun structuren verblijven. Maar het is vooral het resultaat van een samenwerking met professionelen, vrijwilligers en ervaringsdeskundigen die de kwaliteit van de gegevens bewaken door hun expertise en kennis in te brengen in elke fase van de telling. De samenwerking beperkt zich niet tot de thuislozensector maar wordt versterkt door medewerkers uit de geestelijke gezondheidszorg, gehandicaptenzorg, huisvestingsactoren, OCMW's en gemeenten, het openbaar vervoer, Brussels Leefmilieu en anderen. Waarvoor we iedereen oprecht willen bedanken. Zonder jullie bestond dit rapport niet. Het rapport behoort dan ook toe aan al de betrokken partners en deelnemers.

Bedankt,

Team van la Strada

Inleiding

De avonden van 7 november 2016 en 6 maart 2017 organiseerde la Strada, Steunpunt thuislozenzorg Brussel, de vierde en dubbele editie van de telling van dak- en thuislozen en mensen in ontoereikende huisvesting in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze telling maakt deel uit van de opdrachten van la Strada toegekend door de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC). Het doel is om op basis van realistische cijfers antwoorden te formuleren op de herhaalde vragen naar het aantal dak- en thuislozen en noden en evoluties in kaart te brengen. Naast het totaal aantal getelde mensen in een situatie van gebrek aan of in ongeschikte huisvesting is het vooral belangrijk aandacht te hebben voor de diversiteit aan precaire leefsituaties, hun verhouding tot elkaar en de trends die zichtbaar worden.

Naast de mensen die overnachten op straat, parken, metro- en treinstations (openbare ruimte) proberen we in kaart te brengen hoeveel mensen er onderdak vinden in niet-erkende opvangstructuren, bij geloofsgemeenschappen, in onderhandelde bezettingen en kraakpanden. De erkende opvangstructuren (nood- en crisisopvang en onthaalhuizen) en begeleiding aan huis (transit- en begeleid wonen, Housing First) verstrekken informatie over het aantal mensen die er tijdens die dag/nacht begeleid werden. De telling is zodoende een basisinstrument om een betere kennis over de zichtbare en onzichtbare aspecten van dak- en thuisloosheid en ontoereikende huisvesting te bekomen.

Veel momentopnames maken een film

De telling is een momentopname en geeft zodoende een globaal beeld van de situatie in de 19 Brusselse gemeenten op een welbepaald moment. Het herhalen van die momentopname door het organiseren van opeenvolgende tellingen op een gelijkaardig moment en volgens dezelfde methodologie maakt dat resultaten kunnen worden bevestigd en trends vastgesteld. De telling vindt daarom steeds plaats begin november, voor de start van de winteropvang. Het beeld reflecteert op die manier de situatie met de opvangmogelijkheden die gedurende het hele jaar beschikbaar zijn. Er wordt gedurende 1 uur geteld, van 23u tot 24u, om dubbele tellingen van mensen te vermijden en enkel die mensen te tellen die de nacht doorbrengen op straat en andere plekken in de openbare ruimte.

Sinds de eerste telling in 2008 werden nog 3 tellingen (2010, 2014, 2016) georganiseerd. Hierdoor beschikken we over gegevens verspreid over 8 jaar en worden evoluties over een significante periode duidelijk.

Voor het eerst wordt er op vraag van de bevoegde ministers voor de GGC ook een telling georganiseerd tijdens de winterperiode. De situatie en de resultaten van deze telling op de avond van 6 maart 2017 kunnen echter niet vergeleken worden met de vorige edities. Het aanbod in de noodopvang in het kader van winteropvang wordt immers enorm uitgebreid tussen half november en eind april. Voor de winter 2016-2017 werden er tot 1350 bijkomende plaatsen gefaseerd ter beschikking gesteld. Dit is meer dan een verdubbeling van de capaciteit van de structurele plaatsen het hele jaar door.

Gebaseerd op een internationaal erkend en gedeeld onderzoekskader

La Strada baseert zich voor de telling op de **ETHOS-typologie** (European Typology on HOmelessness and Housing Exclusion) van FEANTSA (Europese Federatie van Organisaties die met thuisloze mensen werken). Deze typologie streeft naar een breed begrip van thuisloosheid en omvat naast de leefsituaties op straat ('street homelessness') alle andere situaties van thuisloosheid en sociale uitsluiting op vlak van huisvesting. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen **daklozen, thuislozen, mensen in onstabiele huisvesting** en mensen in **ontoereikende huisvesting.**

Het Steunpunt ontwikkelde voor de dak- en thuislozentelling op maat van het Brussels Gewest drie methodieken voor het verzamelen van drie types gegevens: het aantal mensen dat verblijft in erkende en niet-erkende opvangstructuren en alternatieve woonvormen, het aantal mensen dat de nacht doorbrengt in de openbare ruimte, en een aanvulling en controle van die verzamelde gegevens via interviews met ervaringsdeskundigen/gebruikers van laagdrempelig dagonthaal.

Intersectorale samenwerking

In tegenstelling tot tellingen in het buitenland is de Brusselse dak- en thuislozentelling een gezamenlijk project van de thuislozenzorgsector en al zijn partners (ervaringsdeskundigen, verwante sectoren, lokale overheden en diensten, de MIVB, de NMBS, Leefmilieu Brussel, enz.). Enkel op deze manier kunnen er gegevens worden verzameld m.b.t. de verschillende leefsituaties opgenomen in de ETHOS-typologie. Door de veldwerkers in elke fase te betrekken (signaleren van verblijfplaatsen, nachtelijke telling, validatie van de eerste analyse), is er een continue controle wat de kwaliteit van de verzamelde gegevens versterkt. Bovendien houdt deze werkwijze een belangrijk uitwisselingsmoment in van uiteenlopende expertise.

Uitbreiding van de verzamelde gegevens

In dit rapport betrekken we voor het eerst het aanbod van de Brusselse OCMW's en de opvangstructuren voor asielzoekers en migranten (ETHOS-categorie 5). Gezien de opvangcrisis voor vluchtelingen en de precaire huisvestingssituatie van heel wat asielzoekers, (erkende) vluchtelingen en mensen zonder wettig verblijf, leek het ons aangewezen de sector hulp aan migranten/vluchtelingen en de OCMW's bij deze telling te betrekken om zo veel mogelijk kwaliteitsvolle gegevens te verzamelen en te duiden.

Opbouw van het rapport

Het rapport bestaat uit 4 delen. In het eerste deel wordt de methodologie en de aanpak beschreven die gemeenschappelijk zijn voor alle Brusselse dak- en thuislozentellingen sinds 2008. In deel 2 worden de resultaten besproken van de telling van 7 november 2016 en wordt de evolutie geschetst sinds de 1ste telling in 2008. De resultaten van de telling van 6 maart 2017, de eerste telling tijdens de winteropvang, worden voorgesteld in deel 3. Deze laatste momentopname kan enkel gespiegeld worden aan de situatie en de telling van voor de winter 2016-2017. In deel 4 schetsen we ten slotte het resultaat van onze poging tot uitbreiding van de gegevensverzameling met het aanbod van de OCMW's en de officiële opvangstructuren voor asielzoekers en migranten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

1. Methodologie

1.1. Weerhouden categorieën voor de telling 2016-2017

Ook voor de vierde editie van de telling baseert la Strada zich op de ETHOS-typologie (European Typology on HOmelessness and Housing Exclusion) van FEANTSA[1] (Europese Federatie van Organisaties die met thuisloze mensen werken). Naast leefsituaties waarbij mensen bij gebrek aan huisvesting verblijven op straat, in de nachtopvang of in een opvangstructuur voor thuislozen wijst FEANTSA op het belang van een thuis. Heel wat mensen bevinden zich immers in een situatie van instabiele of ontoereikende huisvesting.

> *"'Een (t)huis hebben' betekent: 'voldoende huisvesting (of ruimte) hebben voor een persoon en zijn/haar gezin die hun eigen is (het fysieke domein); de mogelijkheid hebben hier hun privacy te bewaken maar ook sociale relaties uit te bouwen (het sociale domein) en een wettelijke aansprakelijkheid kunnen maken op deze ruimte (het wettelijke domein)'." (FEANTSA, 2007)*

Een tekort in een van deze domeinen leidt tot een situatie van sociale uitsluiting op vlak van huisvesting. De typologie geeft zodoende een overzicht van 13 verschillende leefsituaties waarbij het voor iemand onmogelijk is om **toegang tot een individuele stabiele en geschikte woning te verkrijgen en te behouden.**

De ETHOS-typologie werd ontwikkeld voor de Europese context en heeft als doel een degelijke definitie voor te stellen op Europese schaal. Elke lidstaat kan gebruik maken van de typologie en deze aanpassen aan zijn nationale beleid[2] op vlak van thuislozenzorg, rekening houdend met de culturele, politieke en linguïstieke context (Edgar, 2012). Elk land heeft dus de mogelijkheid om de typologie te vertalen naar de lokale realiteit en categorieën van de ETHOS-definitie te wijzigen, aan te passen of niet op te nemen.

De ETHOS-typologie is een eerste poging om een internationaal gedeeld onderzoekskader te creëren. Momenteel wordt de ETHOS-Light versie hiervoor gepromoot. In deze vereenvoudigde versie wordt het aantal operationele categorieën teruggebracht tot 6[3] i.p.v. 13. 'mensen in ongeschikte huisvesting' is een van de categorieën die wegvalt. Voor steeds meer mensen in het Brussels Gewest blijft de toegang tot huisvesting echter beperkt tot een alternatieve woonvorm waarvan de leefomstandigheden soms weinig verschillen van een leven op straat.

1. De typologie is beschikbaar in verschillende talen en aangepast aan de situatie in de verschillende landen. Zie: http://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion, la Strada verwijst hier naar de versie BE (NL).
2. FEDERALE OVERHEIDSDIENST – KANSELARIJ VAN DE EERSTE MINISTER, *Samenwerkingsakkoord inzake dak- en thuisloosheid*, 12 mei 2014 (BS 2014/206010), afgesloten tussen de federale Staat, de Gemeenschappen en Gewesten.
3. BUSCH-GEERTSEMA Volker, et alii, *Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update. EOH Comparative Studies on Homelessness n°4*, Brussel: European Observatory on Homelessness (FEANTSA), December 2014, p.21-24:
ETHOS-Light: (1) Mensen die in de openbare ruimte leven, (2) Mensen in noodopvang, (3) Mensen in opvang voor thuislozen, (4) Mensen in instellingen, (5) Mensen in niet-conventionele woningen bij gebrek aan huisvesting, (6) Mensen die tijdelijk verblijven bij familie of vrienden in conventionele woningen bij gebrek aan huisvesting.

Figuur 1 (zie p.14) geeft duidelijk weer hoe de ETHOS-typologie is opgebouwd. Er wordt een indeling gemaakt volgens vier conceptuele categorieën: **dakloos, thuisloos, instabiele huisvesting** en **ontoereikende huisvesting**. Deze opdeling wordt verfijnd door 13 operationele categorieën om beleidsmaatregelen in de strijd tegen sociale uitsluiting via huisvesting te bepalen, op te volgen en te evalueren.

Hieronder bespreken we de verschillende categorieën en vertalen deze naar de Brusselse context.

1.1.1. Dakloos

De eerste conceptuele categorie, **'dakloze'** personen wordt opgedeeld in 2 operationele ETHOS-categorieën, m.n. mensen die op straat leven **(1)** en mensen die in de nachtopvang verblijven **(2)**. Deze eerste operationele categorie groepeert dus alle mensen die de nacht doorbrengen in de externe (straat, parken, pleinen, enz.) of de interne openbare ruimte (trein- en metrostations, inkomhallen van openbare gebouwen, enz.). De tweede operationele categorie verwijst naar de mensen die verblijven in de nachtopvang of een centrum voor dringend onthaal.

1.1.2. Thuisloos

De tweede conceptuele ETHOS-categorie omvat alle **'thuisloze'** personen die verblijven in een van de Brusselse onthaalhuizen voor alleenstaande mannen, alleenstaande vrouwen met of zonder kinderen of gezinnen, opgedeeld in de operationele ETHOS-categorieën **3** en **4**.

Onder deze conceptuele categorie vallen eveneens de personen die gebruik maken van de diensten die instaan voor begeleiding aan huis en de Housing First-projecten.

Operationele ETHOS-categorie **7 'Begeleid wonen'**, meer bepaald de leefsituatie **'Begeleid wonen voor mensen die dakloos zijn geweest'**, verwijst naar de begeleiding die deze twee types diensten aanbieden. Voor FEANTSA gaat het om langdurige begeleiding van ex-daklozen d.w.z. mensen die voorheen op straat of in de noodopvang verbleven. Waar deze beschrijving duidelijk van toepassing is op Housing First, is dit niet steeds het geval bij diensten die instaan voor begeleiding aan huis, waarvoor verschillende toegangscriteria gelden.

Het programma van **Housing First** richt zich exclusief op personen komende uit de **1ste** en **2de** categorie van de ETHOS-typologie. Meer nog, volgens de theoretische basisiprincipes komen enkel mensen die sinds lange tijd op straat verblijven en kampen met een geestelijke gezondheids- en/of een verslavingsproblematiek in aanmerking. In de praktijk worden deze criteria niet steeds strikt toegepast. Zo richt bijvoorbeeld het HF-initiatief van de Samusocial zich tot jongeren. In tegenstelling tot de diensten begeleid wonen maakt het zoeken naar en het ter beschikking stellen van huisvesting op lange termijn altijd deel uit van het Housing First programma.

De 2de ETHOS-categorie omvat daarnaast ook de leefsituatie 'huisvesting als overbruggingsperiode met begeleiding'. In de Brusselse context kunnen we deze definitie toepassen op de **transithuisvesting** die in de Brusselse huisvestingscode[4] als volgt wordt bepaald:

4. MINISTERIE VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST, *Ordonnantie houdende de Brusselse Huisvestingscode*, 17 juli 2003 (SB 2003/031392), gecoördineerd door de BGHM (Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij).

"Een transitwoning is een woning bestemd voor een specifieke doelgroep die sociale begeleiding krijgt en voor een maximumduur van 18 maanden."

Het betreft dus tijdelijke huisvesting waarvoor de wetgeving voorziet in een sociale begeleiding wat conform is met de definitie van de operationele categorie (ETHOS **3**).

De conceptuele categorie 'thuisloos' verwijst eveneens naar **'mensen in opvang voor asielzoekers en immigranten'** (ETHOS **5**)[5]. Gezien de opvangcrisis voor vluchtelingen en de precaire huisvestingssituatie van heel wat asielzoekers, (erkende) vluchtelingen en mensen zonder wettig verblijf, lijkt het ons aangewezen de sector hulp aan migranten/vluchtelingen bij deze telling te betrekken. Dit om zo veel mogelijk kwaliteitsvolle gegevens hieromtrent te verzamelen en te duiden. Deze gegevens zijn zeker van belang voor het Brussels Gewest dat net als andere grote steden een belangrijke rol speelt als aankomststad 'city of arrival', mede door de aanwezigheid van officiële instellingen, zoals de Dienst Vreemdelingen Zaken (DVZ) en het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen (UNHCR).

Deze gegevens werden niet systematisch verzameld bij de vorige edities van de telling. Niet alle opvangstructuren waren op dergelijke korte termijn bereid de gevraagde informatie te verstrekken. In de periode tussen de tellingen versterkten we de samenwerking met deze structuren om voor de telling in maart 2017 over voldoende en kwaliteitsvolle gegevens te beschikken. Het aantal mensen opgevangen in deze structuren maken geen deel uit van het globale aantal getelde mensen in het kader van de tellingen. De gegevens en het proces om deze te verzamelen worden besproken in deel vier van dit rapport.

Ook **'mensen die binnenkort uit een instelling komen'** (ETHOS **6**) vallen onder de conceptuele categorie thuisloos. De penitentiaire instellingen beschouwen in dat kader alle ex-gedetineerden die in aanmerking komen voor een 'vrijlatings- of starterskit' als thuisloos. Het doel van deze kit is de meest kwetsbare personen op het moment van hun vrijlating te voorzien van enkele basismiddelen om zich te organiseren tijdens de eerste drie dagen na de gevangenis. Deze kits worden verdeeld sinds april 2012. De directies van de penitentiaire instelling zijn bevoegd voor de toewijzing volgens 2 criteria: minder dan € 100 hebben op het moment van de vrijlating en nergens terecht kunnen.

1.1.3. Instabiele huisvesting

De derde conceptuele categorie omvat alle mensen in een **instabiele huisvesting**. Dit is de meest onzichtbare groep (het zogenaamde 'dark number'). De eerste operationele categorie **'Mensen zonder huurcontract'** (ETHOS **8**) verblijven immers tijdelijk bij vrienden of familie, hebben geen formeel huurcontract (zoals vaak het geval is bij huisjesmelkers) of bezetten illegaal terreinen. Er bestaan geen officiële gegevens over deze groep in Brussel. Via enquêtes in de Brusselse dagcentra voorafgaand en volgend op de telling proberen we gegevens hieromtrent te verzamelen en zicht te krijgen op de verschillende overlevingsstrategieën.

5. BUSCH-GEERTSEMA Volker, et alii, *Asylum Seekers, Refugees and Homelessness: The Humanitarian Crisis and the Homelessness Sector in Europe, EOH Comparative Studies on Homelessness n°6*, Brussel: European Observatory on Homelessness (FEANTSA), December 2016.

Voor de operationele categorieën **'Mensen die uit hun huis worden gezet'** (ETHOS **9**) en **'Mensen die leven onder dreiging van huiselijk en/of familiaal geweld'** (ETHOS **10**) zijn er echter geen gegevens beschikbaar.

1.1.4. Ontoereikende huisvesting

Voor de 4de conceptuele categorie **'Ontoereikende huisvesting'** verwijst de 1ste operationele categorie **'Mensen in tijdelijke/niet-conventionele woningen'** (ETHOS **11**), in het Brussels Gewest naar mensen opgevangen in de niet-erkende opvangstructuren (NEOS), of door geloofsgemeenschappen en naar mensen die verblijven in onderhandelde bezettingen.

NEOS zijn structuren die een verblijf tegen betaling aanbieden aan dak- en thuislozen maar hiervoor niet erkend of gesubsidieerd worden en onder geen enkele wettelijke verplichtingen of controle vallen voor de opvang van dak- en thuislozen. Zowel vzw's als commerciële maatschappijen bieden als NEOS hun diensten aan waarbij naast goede praktijken, onrustwekkende situaties gesignaleerd worden die wijzen op een aantal gebreken en misbruik van personen en hun bezittingen.

Deze categorie (ETHOS **11**) omvat ook de mensen die tijdelijk gehuisvest zijn door tussenkomst van een **geloofsgemeenschap** of onderdak vinden in een gebouw dat wordt beheerd door een religieuze instantie of gemeenschap.

Een 3de operationele categorie vormen de **onderhandelde bezettingen**, sinds 2013 opgenomen in de Brusselse Huisvestingscode. Hierbij wordt verwezen naar de tijdelijke bezetting van leegstaande gebouwen waarbij er vooraf een overeenkomst wordt afgesloten met de eigenaar van het leegstaande gebouw. Overeenkomsten kunnen zowel worden afgesloten met privé- als publieke eigenaars waaronder sociale huisvestingsmaatschappijen. De overeenkomst voorziet in een eerder symbolische vergoeding voor de huurders en een omkadering door een sociale organisatie op basis van een participatief, gemeenschapsgericht en solidair model, opdat maatschappelijk kwetsbare personen toegang krijgen tot huisvesting, bv. het project Leeggoed met ondersteuning van Samenlevingsopbouw Brussel. De Brusselse Federatie van Huurdersverenigingen (BFUH-FéBUL) wordt vanaf 2014 erkend voor zijn rol als bemiddelaar ten aanzien van de eigenaars en zijn expertise in omkadering en methodologie ter ondersteuning van organisaties bij dergelijke projecten. De BFUH-FéBUL ondersteunt la Strada bij het verzamelen van gegevens over het aantal mensen die gehuisvest zijn in de onderhandelde bezettingen.

De categorie **'ontoereikende huisvesting'** omvat de operationele categorie **'woning ongeschikt voor bewoning'** (ETHOS **12**), waaronder ook de mensen die verblijven in **kraakpanden** behoren. Onder kraakpand verstaan we conform de wetgeving onbewoonbare en leegstaande gebouwen. De levensomstandigheden van de bewoners verschillen weinig van de buitenslapers m.a.w. ze zijn eveneens precair.

Het verzamelen van gegevens over de personen die verblijven in kraakpanden is moeilijk en enkel impliciet mogelijk via de contacten van betrokken sociaal werkers en contactpersonen die verblijven in de kraakpanden. Het is onmogelijk om een totaalbeeld te krijgen over het aantal mensen dat tijdelijk onderdak vindt in een kraakpand, zeker wanneer het kleinschalige

kraakpanden betreft. Het cijfer is dan ook niet meer dan een schatting en zeker een onderschatting van het reële cijfer.

Over het aantal **'mensen die wonen in een overbevolkt gebouw'** (ETHOS **13**) heeft la Strada geen gegevens, noch de mogelijkheid om deze te verzamelen voor het Brussels Gewest.

1.1.5. Overzichtstabel

Met de tellingen van 7 november 2016 en 6 maart brengen we gegevens in kaart over de leefsituaties van 8 van de 13 operationele categorieën van de ETHOS-typologie. De cijfers met betrekking tot diensten voor begeleiding aan huis, Housing First (ETHOS 7) en verblijven in transitwoningen (ETHOS 3) worden als aanvullende gegevens opgenomen. De gegevens over het aantal referentieadressen toegekend door de Brusselse OCMW's en hun huisvestingsaanbod voor dak-, thuislozen en (erkende) vluchtelingen worden samen met de informatie met betrekking tot de officiële opvangstructuren voor asielzoekers en migranten (ETHOS 5) voorgesteld in Deel 4.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de diverse leefsituaties waarvoor la Strada met de Brusselse dak- en thuislozentelling zoveel mogelijke kwaliteitsvolle gegevens tracht te verzamelen. Hiervoor hanteren we een vereenvoudigde versie van de ETHOS-typologie aangepast aan de Brusselse context. De kleuren verwijzen naar de verschillende bronnen voor de gegevensverzameling: blauw voor de nachtelijke telling, geel voor de opvangstructuren, groen voor de pre- en post enquête, grijs wanneer er geen gegevens beschikbaar zijn.

FIGUUR 1 : ETHOS-TYPOLOGIE THUISLOOSHEID EN SOCIALE UITSLUITING OP VLAK VAN WONEN - VEREENVOUDIGDE VERSIE AANGEPAST AAN DE BRUSSELSE CONTEXT

Operationele categorie	Leefsituatie	Conceptuele categorie
DAKLOOS	Mensen die op straat leven	Interne (trein-, tram en metrostations) en externe openbare ruimte
	Mensen in de noodopvang	Nachtopvang en centra dringend onthaal
THUISLOOS	Mensen in opvang voor thuislozen	Onthaalhuizen voor mannen/vrouwen/gezinnen
		Transitwoningen met begeleiding
	Mensen in vrouwenopvang	Onthaalhuizen voor vrouwen met of zonder kinderen
	Mensen in opvang voor asielzoekers en migranten	Sector hulp aan migranten/vluchtelingen
	Mensen die binnenkort uit een instelling komen	Penitentiaire instellingen, starterskit
		Medische instellingen
		Enkele cijfers beschikbaar
	Begeleid wonen	Diensten voor begeleiding aan huis
		Housing First
INSTABIELE HUISVESTING	Mensen zonder huurcontract	Tijdelijk bij familie of vrienden
		Zonder formeel huurcontract (niet kraken)
		Illegaal bezetten van terreinen
		Pre- en post-enquête
	Mensen die uit hun huis worden gezet	**Geen cijfers beschikbaar**
	Mensen die leven onder dreiging van huiselijk/familiaal geweld	Gemeld bij politie
		Geen cijfers beschikbaar
ONTOEREIKENDE HUISVESTING	Mensen in tijdelijke/niet conventionele woningen	Niet-erkende opvangstructuren
		Onderhandelde bezettingen
		Geloofsgemeenschappen
	Mensen in ongeschikte woningen	Kraakpanden
		Onderschatting van het reële cijfer
	Mensen die wonen in een extreem overbevolkt gebouw	**Geen cijfers beschikbaar**

1.2. Aanpak, mobilisatie en informeren van de betrokken sectoren

Elke telling gebeurt in nauwe samenwerking met de Brusselse dak- en thuislozenzorg, verwante sectoren, ervaringsdeskundigen, de MIVB, de NMBS, Leefmilieu Brussel, enz. Steeds meer gemeenten en OCMW's worden geconfronteerd met de problematiek en bieden hun ondersteuning aan. De expertise en medewerking van al die organisaties, diensten en vrijwilligers is nodig voor:

- **het identificeren van precieze geografische locaties waar daklozen tijdens de nacht verblijven.** Op die manier kan la Strada de vindplaatsen in kaart brengen en de zones afbakenen voor de telling;
- **deel te nemen aan de telling.** Om de 19 gemeenten van het Brussels Gewest te bestrijken hebben we minstens een 180-tal tellers nodig;
- **het verstrekken van gegevens over het aantal personen die gebruik maken van het aanbod van de residentiële diensten en begeleiding aan huis** (thuislozenzorg en hulp aan migranten);
- **het realiseren van een bevraging 2 weken voor en de dag na de telling** om informatie te verzamelen over verborgen thuisloosheid met name mensen in een instabiele (bij vrienden of familie) of ontoereikende (ongezonde of ongeschikte) huisvesting en ter controle van de resultaten;
- **het valideren van de resultaten van de telling en de analyse van de verzamelde gegevens.**

1.2.1. Mobilisatie

De eerste stap bestaat eruit de organisaties binnen de thuislozenzorg en andere partners uit te nodigen deel te nemen aan dit groot evenement om gegevens te verzamelen. Hierbij is het belangrijk om de doelstellingen en de meerwaarde van de telling opnieuw duidelijk te stellen. Via mailing en informatiemomenten worden de resultaten van de vorige telling, de voorbereidende stappen (bv. identificatie van verblijfplaatsen), het verloop van de tellingen, de pre- en post-enquête en de bijhorende formulieren toegelicht.

Organisaties worden gemobiliseerd om hun gegevens te verstrekken. De medewerkers van de diensten (thuislozenzorg, de sector hulp aan asielzoekers en migranten, andere sectoren en diensten die regelmatig met dak- en thuislozen werken en hun vrijwilligers) worden gecontacteerd om deel te nemen aan de telling. Ook de lokale overheden (gemeenten en OCMW's) worden betrokken en gevraagd hun diensten toestemming te verlenen om te participeren. Gezien het aantal zones om te doorkruisen doen we ook een beroep op de vrijwilligers van het Rode Kruis.

1.2.2. Registratie in opvangstructuren

De onthaalhuizen en andere opvangstructuren (nachtopvang, centra dringend onthaal, niet-erkende opvangstructuren, onderhandelde bezettingen, opvangstructuren en initiatieven voor migranten enz.) worden uitgenodigd om de cijfers m.b.t. de verblijven (aantal mannen, vrouwen en kinderen jonger dan 18 jaar) tijdens de nacht van de telling te verstrekken. La Strada verspreidt

hiervoor op voorhand via de federaties of koepelstructuren een formulier dat wordt ingevuld op het moment van de telling en ten laatste de volgende dag wordt bezorgd aan la Strada.

Ook de geloofsgemeenschappen en de Brusselse ziekenhuizen worden betrokken en gevraagd het aantal personen door te geven dat de nacht van de telling bij hen verblijft. Voor de ziekenhuizen betreft het dakloze personen die zich aanmelden bij de spoeddienst tijdens de nacht van de telling.

1.2.3. Identificatie van de verblijfplaatsen

De nachtelijke telling bestrijkt de 19 gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het is echter onmogelijk om tijdens 1 uur alle toegankelijke openbare gebouwen, straten en parken in Brussel te doorkruisen. la Strada rekent op de expertise en kennis van de betrokken diensten en sociaal werkers om de voornaamste verblijfplaatsen in kaart te brengen. Het is daarbij cruciaal deze plaatsen pas te identificeren tijdens de maand voorafgaand aan de telling om over zo actueel mogelijke informatie te beschikken die aansluit bij de weersomstandigheden van het moment van de telling. Bij het identificeren van de locaties moet er ook rekening worden gehouden met het tijdstip van de telling, waarbij enkel plaatsen waar daklozen de nacht doorbrengen worden opgenomen. Heel wat mensen brengen hun dag door op straat (bv. om te bedelen) maar keren voor de nacht terug naar hun (precaire) woning of een opvangstructuur waar ze tijdelijk verblijven.

In het Brussels Gewest houden vooral de straathoekwerkers de vinger aan de pols. Zij worden als prioritaire bron bevraagd over de plaatsen waar de dak- en thuislozen de nacht doorbrengen. Hoewel het straathoekwerk beschikt over een grote expertise met betrekking tot de lokalisatie, kunnen ook andere organisaties en particulieren vindplaatsen aanbrengen. De straathoekwerkers volgen ook informatie op van burgers die locaties signaleren van personen in precaire situaties.

Na het identificeren van de vindplaatsen worden deze op de kaart van het Brussels Gewest gelokaliseerd. Deze kaart wordt verdeeld waarbij de gesignaleerde vindplaatsen gegroepeerd worden in 'logische' zones. We hanteren daarbij het principe dat in één uur, alle zones binnen de Brusselse Vijfhoek, te voet kunnen worden doorkruist. Buiten de Vijfhoek moet dit mogelijk zijn met de fiets of per auto.

Daarnaast wordt er contact opgenomen met de openbare transportmaatschappijen in het Brussels Gewest die een ondersteunende rol kunnen spelen bij de realisatie van de telling. Zowel de MIVB als de NMBS worden bevraagd over de plaatsen in de tram-, metro en treinstations waar daklozen 's avonds verblijven. Er wordt hen ook gevraagd hun veiligheidsagenten ter beschikking te stellen voor de telling in hun respectievelijke stations. Ook de Brusselse uitbaters van commerciële parkeergarages (Q-Park en Interparking, die het grootste aanbod beheren in het Brussels Gewest) worden gecontacteerd om la Strada de verblijfplaatsen te signaleren en een aantal tellers de toegang te verlenen tot hun parkeergarages tijdens de nacht van de telling.

Voor deze editie werd het Brussels Gewest opgedeeld in 66 zones die doorkruist werden door een 180-tal tellers. Door het toenemend aantal gesignaleerde plaatsen en een bredere verspreiding over het Brussel Gewest, werden er voor meer zones fietsen en auto's ingezet.

De Luchthaven Brussel-Nationaal (Zaventem) werd niet opgenomen als zone voor de telling op 7 november 2016. Door verhoogde veiligheidsmaatregelen en de dood van een van daklozen bij de terreuraanslag, zijn mensen ontmoedigd om in deze gebouwen onderdak te zoeken voor de nacht. Deze situatie evolueert zoals we konden vaststellen bij de telling in maart 2017.

Elk team krijgt enkel de informatie over de gesignaleerde en dus prioritaire punten voor de hun toegewezen zone. De kaart van het Brussels Gewest met alle gesignaleerde locaties wordt als vertrouwelijke informatie beschouwd. Enkel het team van la Strada heeft toegang tot het geheel van deze gegevens. Deze maatregel is zeer belangrijk om zowel de mensen in de verschillende leefsituaties als de teams die met hen in contact staan en/of begeleiden te beschermen.

1.3. Nachtelijke telling

De methode van de nachtelijke telling bestaat eruit de personen te tellen die tijdens de nacht slapen in de externe (op straat, in parken, enz.) of interne openbare ruimte (tram-, metro- en treinstations, inkomhallen van openbare gebouwen, enz.). De telling is enkel mogelijk door de mobilisatie van veel 'tellers' die zich als vrijwilliger willen inzetten voor dit evenement. la Strada doet enkel een beroep op tellers met een zekere kennis en affiniteit met de dak- en thuislozen. Op deze manier overstijgen we met de telling de vooroordelen en de clichés met betrekking tot dit publiek. Bij het samenstellen van de teams wordt er naar gestreefd ervaren tellers (uit straathoekwerk en mobiele hulpteams) te koppelen aan nieuwkomers (minder bekend met de doelgroep). Zodra de teams samengesteld zijn wordt er aan elk team een zone toegekend, rekening houdend met hun voorkeuren, hun vervoer en hun kennis van het Brussels Gewest.

Net zoals bij de vorige edities vond de telling plaats gedurende één uur, van 23u tot 24u. Nieuw bij de editie 2016 is dat er twee tellingen werden georganiseerd in een periode van vier maanden: een eerste op 7 november 2016, net voor de start van de winteropvang, een tweede op 6 maart 2017 tijdens de winteropvang. Deze twee datums waren richtdatums die konden worden gewijzigd door externe omstandigheden met een impact op de resultaten van de telling, zoals bijvoorbeeld: een extreme koudeperiode waardoor de winteropvang eerder start, terreurdreiging of een grote (nationale) betoging of staking waardoor de dak- en thuislozen van hun ankerplaatsen verdreven worden.

De avond van de telling verzamelen de tellers (vrijwilligers, zij krijgen geen vergoeding van la Strada[6]) drie uur voor de start van de telling. Tijdens de briefing maken de tellers kennis met hun teamleden en de hun toegewezen zone. De methodologie en de doelstellingen van de straattelling worden voorgesteld door de verantwoordelijken van la Strada. Elk team krijgt een kaart van de toegewezen zone, met de prioritaire punten en straten en een duidelijke afbakening. Er wordt hen gevraagd voorrang te geven aan deze punten die gesignaleerd werden als mogelijke locaties waar dak- en thuislozen de nacht doorbrengen. Indien mogelijk doorkruisen ze alle straten van hun zone. Om dubbele tellingen te vermijden mogen de tellers op geen enkel moment personen registreren die zich buiten hun zone ophouden. Ook niet wanneer het een aangrenzende zone betreft.

6. Een aantal werkgevers beschouwen de deelname aan de telling als een opdracht in het kader van de organisatie. Deelname aan de telling wordt gerekend als werktijd. De meeste tellers nemen deel aan de telling als vrijwilliger. We komen hier later op terug.

Voor de start van de telling wordt van alle deelnemers gevraagd een 'Moreel engagement' te ondertekenen waarbij zij zich engageren de personen die in de openbare ruimte verblijven te respecteren en hen niet te storen of wakker te maken. De tellers verbinden zich er toe de vertrouwelijkheid van de gegevens te verzekeren door de verzamelde gegevens met betrekking tot deze personen en hun verblijfplaatsen enkel mee te delen aan de medewerkers van la Strada, die instaan voor de verwerking en analyse van deze gegevens in het kader van de dak- en thuislozentelling.

Na de briefing verplaatsen de verschillende teams zich naar de hun toegewezen zone en starten stipt om 23u met de telling tot 24u. De teams (of ten minste 1 lid) keren daarna terug naar het verzamelpunt om de ingevulde formulieren in te dienen. Elk formulier wordt samen met een medewerker van la Strada overlopen om de leesbaarheid en de betrouwbaarheid van de verzamelde gegevens te garanderen. De gegevens worden daarop gecodeerd in een databank waarop zij worden geanalyseerd.

De nachtelijke telling is een belangrijk moment voor de partners uit thuislozenzorg en verwante sectoren en diensten die met dak- en thuislozen werken. Uit respect voor al de betrokken personen wordt elke aanwezigheid van journalisten en de media geweerd.

1.4. Pre- en post-enquêtes

Ter ondersteuning en toetsing van de resultaten van de telling en om een vollediger beeld te bekomen van de verschillende leefsituaties wordt voorafgaand (2 weken), en de dag volgend op de nachtelijke telling, een bevraging georganiseerd in de dagcentra en noodopvang en het straathoekwerk. Hierbij komen de ervaringsdeskundigen aan het woord.

Tijdens de **pre-enquête** wordt in de eerste plaats gepeild naar enkele socio-demografische variabelen, het gebruik van de sociale diensten en de verblijfplaats tijdens de voorbije nacht en de periode ervoor (7 nachten). We hanteren hiervoor de vragenlijst van de telling in 2010[7]. De interviews worden gerealiseerd aan de hand van een vragenlijst op een open en empathische manier, aangepast aan de doelgroep. De gegevens van deze extra enquête betekenen bijkomende input voor het bepalen van de prioritaire punten en de afbakening van de zones. Via deze resultaten krijgen we ook een betere kijk op de categorieën en de reële leefsituaties.

De **post-enquête** heeft een tweeledig doel: een 2de toetsing van de verschillende leefsituaties opgenomen in de telling en inzicht verwerven over de personen die niet gevat worden door de telling (verborgen thuisloosheid).

De realisatie van deze bevraging gebeurt in nauwe samenwerking met de dagopvang en het straathoekwerk. Zij worden niet alleen geconsulteerd over de modaliteiten van de enquêtes

7. Voor het opstellen van de vragenlijsten in 2008 heeft la Strada zich gebaseerd op studies van het INED in Frankrijk, de werken van Maryse Marpsat, de studies door Feantsa, het verslag van Cécile BROUSSE, *The production of data on homelessness and housing deprivation in the European Union: survey and proposals*, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2004, het rapport van Bill EDGAR et al. van het Joint Centre for Scottish Housing Research, European Commission – Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG, *Measurement of Homelessness at European Union Level*, European Communities, Januari 2007. De vragenlijsten werden geactualiseerd voor deze vierde editie van de telling.

maar worden ook betrokken bij de bevraging van hun gebruikers. Deze diensten bereiken tijdens de dag mensen die mogelijks tijdens de nacht van de telling geen beroep deden op of niet terecht konden in een van de opvangstructuren.

De meeste van deze laagdrempelige diensten zijn overvraagd en/of rekenen op de ondersteuning van vrijwilligers. Om hun werking niet extra te belasten werden teams van ervaringsdeskundigen en studenten aangetrokken om de bevraging te realiseren. Bij de selectie van de studenten werd rekening gehouden met de talenkennis.

la Strada streeft ernaar zoveel mogelijk van deze diensten te betrekken bij de enquêtes om een zo volledig mogelijk beeld te kunnen schetsen van de diversiteit van de dak- en thuislozen en slecht gehuisveste personen en hun noden in het Brussels Gewest. Voor deze editie werden in 13 diensten 172 enquêtes afgenomen voorafgaand aan de telling en 123 de dag na de telling. Zie bijlage voor het overzicht van de deelnemende diensten en de vragenlijsten.

1.5. Meerwaarde en beperkingen van de methodologie

Net als de vorige edities van de Brusselse dak- en thuislozentelling heeft ook deze vierde telling zijn beperkingen. De telling is een momentopname en geeft dus een beeld van de situatie op een welbepaald moment. Wisselende weersomstandigheden of evenementen zoals in 2014: een grote betoging met een staking, kunnen een impact hebben op de resultaten van de telling. Voor de tellingen in november 2016 en maart 2017 spelen de maatregelen in het kader van terreurniveau drie zeker een rol.

Enkel de resultaten van de telling van 7 november 2016 kunnen worden vergeleken met deze van de vorige edities. De telling voorzien begin maart 2017 geeft een beeld van een totaal andere situatie waarbij indien nodig tot 1350 extra plaatsen in de noodopvang beschikbaar zijn.

De opeenvolgende tellingen verspreid over 8 jaar maken het mogelijk om tendensen vast te stellen. Hierbij is het belangrijk na te gaan of een plotse stijging het gevolg is van een betere kennis omtrent een bepaalde leefsituatie of dat het een reële toename betreft. Bij de telling van 2014 werd een toename van 322% vastgesteld van het aantal mensen dat verblijft in een kraakpand. Deze toename was eerder het resultaat van een betere samenwerking met betrokken contactpersonen. Het aandeel van mensen dat verblijft in kraakpanden wordt echter bevestigd door de telling van november 2016. We kunnen dan ook voorzichtig besluiten dat een grote groep mensen voor onderdak aangewezen is op het kraken van leegstaande (gedeeltes van) gebouwen. Toch blijft ook dit cijfer een onderschatting van de reële situatie, aangezien enkel de grote, bij organisaties gekende, kraakpanden worden opgenomen.

De Brusselse dak- en thuislozentelling verzamelt data over het aantal mensen in de verschillende leefsituaties beschreven in de ETHOS-typologie en niet over individuele profielen van dak- en thuislozen. Uit de trends die sinds de eerste telling in 2008 duidelijk worden, kunnen echter verschuivingen in het profiel worden afgeleid. Voor meer informatie over het profiel van gebruikers van de centra voor dringend onthaal, de onthaalhuizen en diensten voor begeleiding aan huis verwijzen we naar de rapporten van la Strada in het kader van de centrale

gegevensregistratie[8]. Om inzicht te krijgen in het profiel van de mensen in precaire leefsituaties die geen of weinig gebruik maken van de erkende opvangstructuren organiseerden we twee bevragingen in de laagdrempelige dagopvang, namelijk de pre- en post-enquête.

Ten slotte willen we benadrukken dat de cijfers die in dit rapport worden voorgesteld de realiteit onderschatten. Ondanks de goede samenwerking met alle betrokken partners blijft het zeer moeilijk om gegevens te verzamelen over de minder of onzichtbare aspecten, de 'verborgen thuisloosheid'; zoals mensen die tijdelijk onderdak vinden bij vrienden of familie, in kelders, zolders, garages of auto's of in het toenemend aantal kampen die niet toegankelijk zijn voor de tellers.

8. www.lastrada.brussels.

2. Resultaten van de dak- en thuislozentelling van 7 november 2016

2.1. Context

Maandag 7 november 2016 was een eerste koudere (4,2°C) en vooral natte dag na een periode van zachte temperaturen voor de tijd van het jaar. Een aantal mensen die de voorafgaande nachten in de openbare ruimte verbleven, zochten die nacht elders onderdak. Op een zeventigtal gesignaleerde verblijfplaatsen werden enkel sporen aangetroffen zoals slaapzakken, dekens en karton om zich te bedekken.

Een belangrijk verschil met de vorige edities van de telling is de aanwezigheid van militairen in het Brusselse straatbeeld na de aanslagen in Parijs maar vooral na deze in de Luchthaven Brussel-Nationaal en metrostation Maalbeek. De politie is eveneens extra waakzaam en in publieke ruimtes zoals de luchthaven en de trein- en metrostations voert het eigen en bijkomend veiligheidspersoneel de controles op en worden veiligheidsmaatregelen strikt nageleefd. Dit heeft zonder meer een invloed op de resultaten van de telling.

2.2. Algemene situatie

Figuur 2 toont de resultaten van de telling voor 3 van de 4 conceptuele ETHOS-categorieën: **daklozen, thuislozen en mensen in een ontoereikende huisvesting.** Voor de conceptuele categorie **instabiele huisvesting** hebben we nog niet de juiste pistes om voldoende kwaliteitsvolle cijfers te verzamelen. De pre- en post-enquêtes, voorafgaand en de dag na de telling, geven een inkijk in de verschillende precaire huisvestingssituaties. De resultaten van deze bevragingen worden verder in het rapport voorgesteld (zie punten 2.6.2 en 2.6.3 van de 'Aanvullende gegevens').

De categorie **dakloos** verwijst naar de mensen die in de openbare ruimte overnachten d.w.z. op straat, in een park, in tenten, in metro- of treinstations of andere (delen van) openbare gebouwen en de mensen die de nacht van de telling een beroep deden op de nood- of crisisopvang. De categorie **thuisloos** (kleur) is beperkt tot de mensen opgevangen in de onthaalhuizen. De resultaten betreffende begeleid wonen, transitwoningen en Housing First worden in het punt 2.6.1 van 'Aanvullende gegevens' van dit rapport besproken. De verschillende leefsituaties in alternatieve opvangstructuren en precaire woonvormen vallen onder **ontoereikende huisvesting.**

Tijdens de nacht van de telling op 7 november 2016 werden in totaal **3386 personen** geteld waarvan **35% daklozen, 25% thuislozen en 39,5% in ontoereikende huisvesting. 12 personen** (0,4%) brachten de nacht door **in de spoeddienst van een ziekenhuis** bij gebrek aan een woning (niet voorzien in ETHOS-typologie).

FIGUUR 2 : VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 7/11/2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, PER CATEGORIE. N=3386 (Bron: la Strada)

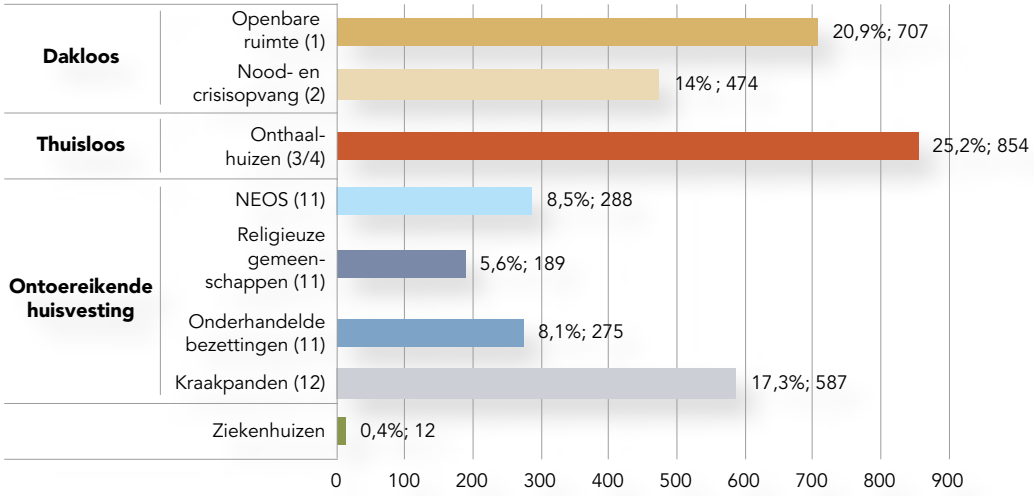

Er werden in totaal, verspreid over de verschillende categorieën, **783 meer mensen** geteld wat een stijging inhoudt van **30%** ten aanzien van de resultaten van de telling van 2014. Uitgezonderd voor de niet-erkende opvangstructuren (NEOS) en de spoeddiensten stijgt het aantal getelde mensen voor elke categorie. Opvallend is de enorme stijging van het aantal mensen die overnachten in de **openbare ruimte: van 412 tot 707.**

FIGUUR 3 : EVOLUTIE VAN HET AANTAL GETELDE MENSEN TIJDENS DE TELLINGEN 2014-2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, PER CATEGORIE. N2014=2603; N2016=3386 (Bron : la Strada)

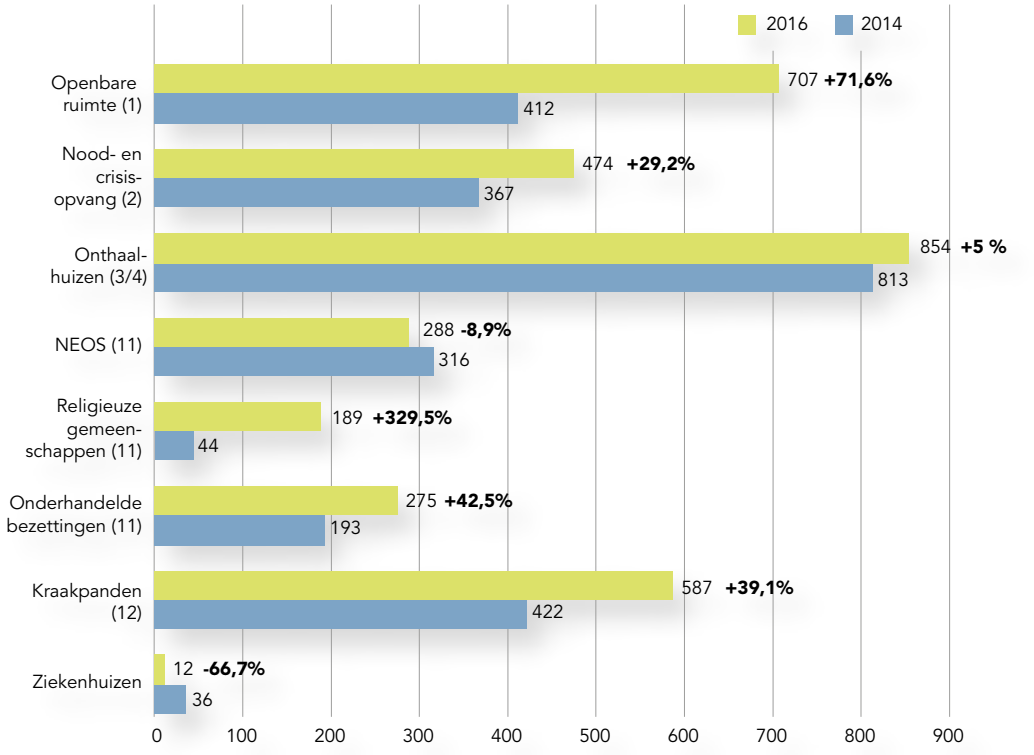

De telling is een momentopname. Daarom is het belangrijk de resultaten te vergelijken met de vorige editie(s) om deze, al dan niet, te bevestigen en trends te observeren. We herhalen nogmaals dat het totaal aantal getelde mensen in een situatie van gebrek aan of in ongeschikte huisvesting een onderschatting is. De telling is desondanks een belangrijk instrument om de diversiteit aan precaire leefsituaties, hun verhouding tot elkaar en trends zichtbaar te maken.

Hieronder worden een aantal evoluties aangestipt. Bij de bespreking van de resultaten per operationele categorie en/of leefsituatie wordt ingezoomd op mogelijke oorzaken en gevolgen.

Aandeel mensen zonder begeleiding op vlak van huisvesting

21% van de mensen die geteld werden, verblijven **op straat** (707 mensen) en **17%** (587 mensen) in een **kraakpand**. Dit betekent dat **38%** van de getelde mensen op geen enkele manier worden opgevangen of begeleid op vlak van huisvesting. Het aandeel van mensen die onderdak vinden in een kraakpand bevestigt de resultaten van de telling van 2014 (16%). Ook nu moeten we nogmaals benadrukken dat het aantal mensen dat in kraakpand verblijft een onderschatting is. We hebben enkel gegevens (aantal vrouwen, mannen en kinderen) over de kraakpanden die gekend zijn bij organisaties en waarvoor een contactpersoon ons informatie kon verstrekken.

Aandeel erkende diensten thuislozenzorg

We stellen vast dat slechts **39%** van de 3386 getelde mensen werden opgevangen in een **van de erkende diensten voor thuislozen: 25%** (854 mensen) in een van de onthaalhuizen en **14%** (474 mensen) in de gratis noodopvang (376 mensen) of crisisopvang (98 mensen). Dit is een bevestiging van de evolutie. In 2008 werden 45% van de getelde mensen opgevangen door de onthaalhuizen, in 2010 40% van het totaal en in 2014 nog maar 31%. Voor de nood- en crisisopvang bleef het percentage stabiel op 14%. Het aantal getelde opgevangen mensen in deze diensten steeg echter tussen 2014 en 2016 met 107.

Aandeel mensen in alternatieve tijdelijke/niet conventionele woningen

1 op 4 van de getelde mensen wordt opgevangen in een onthaalhuis. Een vergelijkbaar aandeel met name **22%** van de getelde mensen vond een tijdelijke/niet conventionele woning waarvan **8,5%** in niet-erkende opvangstructuren (**NEOS**), opgericht vanuit commerciële, caritatieve of persoonlijke doeleinden en **6%** in huisvesting ter beschikking gesteld door **geloofsgemeenschappen**. Een derde formule, sinds 2013 opgenomen in de Brusselse huisvestingscode zijn de **onderhandelde bezettingen (8%).**

2.2.1. Evolutie 2008-2016

Deze vier tellingen/momentopnames over een periode van acht jaar maken het mogelijk de evolutie van dak- en thuisloosheid in het Brussels Gewest te observeren, vergelijkingen te maken en bepaalde gegevens te onderzoeken en/of te bevestigen, en uiteindelijk conclusies te trekken op lange termijn.

Figuur 4 geeft een overzicht van de resultaten van de vier opeenvolgende tellingen. Naast de absolute cijfers wordt het aandeel van elke conceptuele ETHOS-categorie aangegeven. Deze figuur zoomt ook in op de evolutie tussen twee tellingen en de evolutie tussen de eerste telling in 2008 en deze in 2016. Deze overzichtstabel maakt het mogelijk om de evoluties tussen de tellingen te visualiseren.

FIGUUR 4 : VERGELIJKING EN EVOLUTIE VAN DE RESULTATEN VAN DE TELLINGEN 2008-2016 IN HET BRUSSELS GEWEST VOLGENS DE ETHOS-CATEGORIEEN (Bron : la Strada)

Categorie	ETHOS	2008		2010		Evol. 2008-2010	2014		Evol. 2010-2014	2016		Evol. 2014-2016	Evol. 2008-2016
		#	%	#	%		#	%		#	%		
Openbare ruimte	1	269	15,6%	329	16,9%	22,3%	412	15,8%	25,2%	707	20,9%	71,6%	**162,8%**
Nood- en crisisopvang	2	234	13,5%	282	14,5%	20,5%	367	14,1%	30,1%	474	14%	29,2%	**102,6%**
Onthaalhuizen	3/4	785	45,4%	772	39,7%	-1,7%	813	31,2%	5,3%	854	25,2%	5%	**8,8%**
NEOS	11	165	9,5%	189	9,7%	14,5%	316	12,1%	67,2%	288	8,5%	-8,9%	**74,5%**
Religieuze gemeenschappen	11	/		/			44	1,7%		189	5,6%	329,5%	
Onderhandelde bezettingen	11	216	12,5%	275	14,1%	27,3%	193	7,4%	-29,8%	275	8,1%	42,5%	**27,3%**
Kraakpanden	12	60	3,5%	100	5,1%	66,7%	422	16,2%	322%	587	17,3%	39,1%	**878,3%**
Ziekenhuizen		/		/			36	1,4%		12	0,4%	-66,7%	
TOTAAL		**1729**	**100%**	**1947**	**100%**	**12,6%**	**2603**	**100%**	**33,7%**	**3386**	**100%**	**30,1%**	**95,8%**

De toename van het aantal getelde dak- en thuislozen en mensen in ontoereikende huisvesting verloopt steeds sneller. De stijging gedurende 4 jaar, tussen de tellingen van **2010 en 2014** (in 2012 kon de telling niet doorgaan), bedraagt 656 mensen **(34%)**. Tussen 2014 en 2016 is er een stijging van 30% en **783** meer mensen in precaire leefsituaties.

Het totaal aantal getelde mensen in een situatie van dakloosheid, thuisloosheid en in ontoereikende huisvesting is op 8 jaar **bijna verdubbeld (+96%)** van 1729 tot 3386. Hoewel steeds werd samengewerkt met dezelfde partners en volgens dezelfde methodologie zou deze stijging ook deels een gevolg kunnen zijn van een betere kennis van de problematiek. De opeenvolgende tellingen bevestigen duidelijk het vermoeden dat het aantal getelde mensen een onderschatting is.

Voor alle ETHOS-categorieën is er een stijging van het aantal mensen dat wordt geteld, uitgezonderd voor de niet-erkende opvangstructuren (NEOS). Dit wordt gecompenseerd door de enorme toename **(330%)** van mensen opgevangen door geloofsgemeenschappen. Voor de erkende onthaalhuizen was de stijging miniem (stijging van **9%**, van **785 tot 854** op 8 jaar). De capaciteit van de onthaalhuizen blijft quasi ongewijzigd tijdens deze periode ondanks hun zeer hoge bezettingsgraad.

Het meest in het oog springend is de **stijging met 72% (van 412 in 2014 naar 707 in 2016)** van het aantal mensen geteld in de openbare ruimte. Het aantal mensen geteld op straat, in de publieke ruimte steeg gestaag vanaf de eerste telling (269 of 16% in 2008; 329 of 17% in 2010; 412 of 16% in 2014). Voor het eerst neemt het aandeel van de getelde mensen uitgedrukt in percentage, duidelijk toe **tot 21%** van het aantal getelde mensen. Dit betekent dat meer dan **1 op 5 van de getelde mensen in 2016 op straat overnacht.**

De toename voor de categorie crisis- en noodopvang met 29% tussen 2014 en 2016 en met 103% sinds 2008 is toe te schrijven aan de uitbreiding van structurele plaatsen in de noodopvang van de Samusocial.

2.2.2. Verdeling volgens gender

FIGUUR 5: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 7/11/2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, PER GENDER. N=3386 (Bron: la Strada)

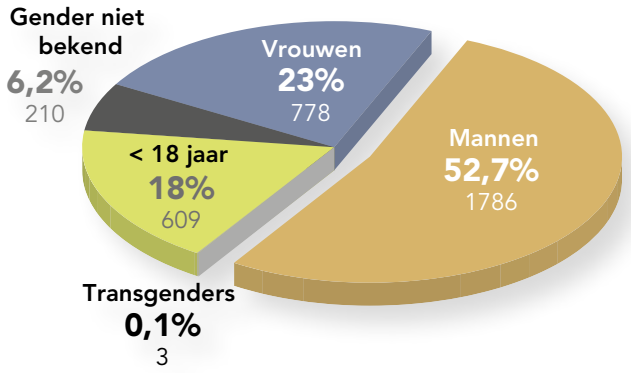

Net als bij vorige edities zijn de mannen beduidend in de meerderheid in het totaal en in elke categorie. Uitgezonderd bij de nood- en crisisopvang waar het aantal mannen en kinderen bijna gelijk is en het verschil met het aantal vrouwen miniem. Ook bij de geloofsgemeenschappen blijft het verschil tussen mannen en vrouwen beperkt. Voor het eerst worden er ook 3 transgenders geteld.

Het verschil is het meest uitgesproken voor de mensen die geteld werden in de openbare ruimte: 423 mannen t.o.v. 50 vrouwen (zie onderstaande **figuur 6**). Alarmerend is dat er 24 kinderen geteld werden (5 in 2014). Voor 210 getelde mensen in de openbare ruimte (of bijna 30%) kon niet met zekerheid worden vastgesteld of het man of vrouw betrof. Tijdens vorige tellingen bleef dit aantal beperkt tot ±2% van het totale aantal getelde mensen.

Een mogelijke oorzaak voor deze grote toename aan getelde mensen met een niet-gespecifieerd gender is de grote toename van gesignaleerde kampen, barakken, tenten waarin mensen beschutting zoeken. Deze tijdelijke bouwsels bemoeilijken eveneens het registreren van het exact aantal mensen dat op een bepaalde plek beschutting vindt. Op de formulieren van de nachtelijke telling werd deze editie veel vaker een schatting vermeld: '2 of 3', 'een 5-tal',

'ongeveer 10', enz. Voor een aantal grote kampen zijn de straathoekwerkers de dag, of de week volgend op de telling langsgegaan om het aantal mensen (mannen, vrouwen en kinderen) dat er verblijft vast te stellen.

De opmerkingen in het rapport van de vorige telling(en) blijven gelden. Vrouwen met of zonder kinderen zijn prioritair voor de erkende diensten: zowel voor de onthaalhuizen, crisisopvang als de noodopvang. Hoewel er duidelijk steeds meer (alleenstaande) dak- en thuisloze mannen zijn, wordt hun ondervertegenwoordiging in de erkende opvangstructuren alleen maar groter.

FIGUUR 6: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 7/11/2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, PER CATEGORIE EN PER GENDER. N=3386 (Bron: la Strada)

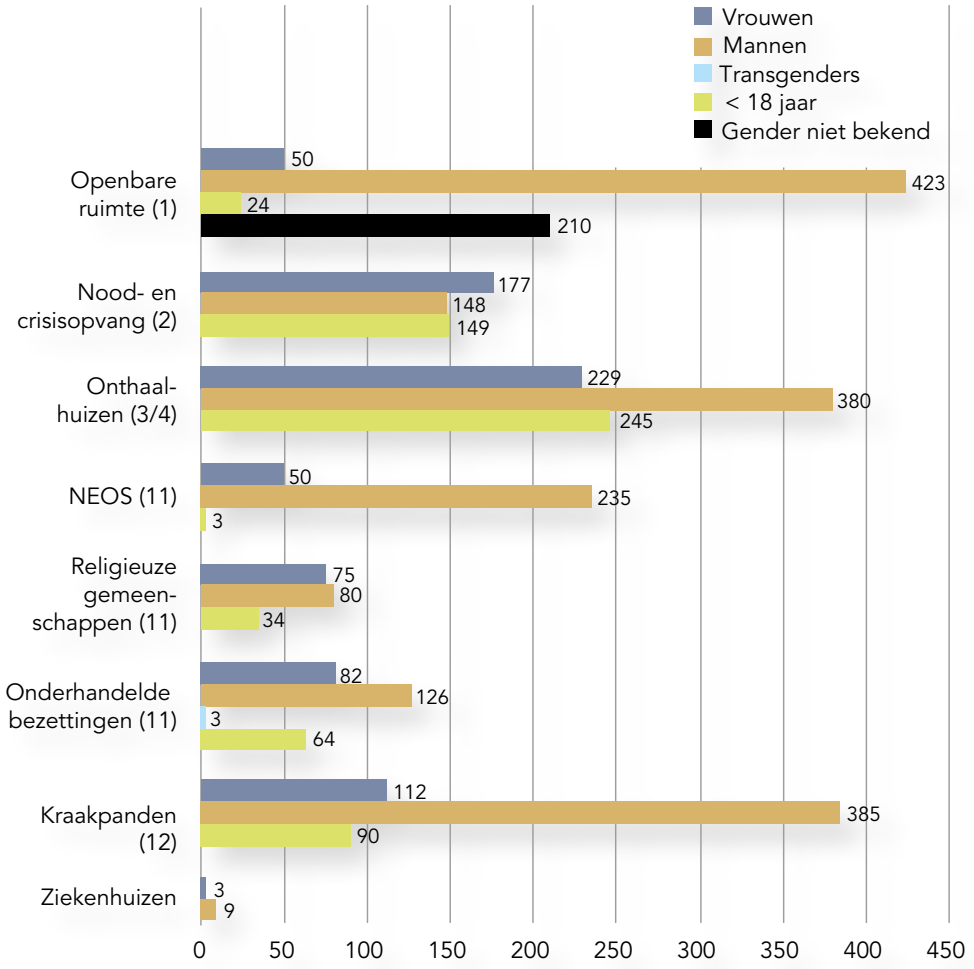

2.3. Daklozen

2.3.1. Mensen die in de openbare ruimte leven (cat. 1)

ETHOS-definitie: Mensen die op straat en in de openbare ruimte leven, zonder vaste verblijfplaats.

Op één uur tijd werden er op 7 november 2016, 707 mensen, waaronder 24 kinderen geteld die de nacht doorbrachten in de openbare ruimte. Verontrustend is dat er 295 mensen meer werden geteld dan in 2014 (stijging met 72%) wat het aandeel brengt tot 21%. Dit betekent dat **meer dan 1 op 5 van de getelde mensen overnacht in de openbare ruimte.**

Die enorme stijging kwam niet als een verrassing. Straathoekwerkers signaleerden herhaaldelijk een toename van tijdelijke constructies als barakken en tenten maar ook stabielere constructies waar groepen of families zich vestigen en geen toenadering van sociaal werkers accepteren. Tijdens vorige tellingen werden dergelijke groepen en families vooral geteld in gedoogde bezettingen van bijvoorbeeld het Gésu-klooster en andere kraakpanden, die systematisch gesloten werden. Dit kan een verklaring zijn voor hun aanwezigheid in de openbare ruimte. Om deze gewijzigde situatie goed in kaart te brengen werden de formulieren uitgebreid met de mogelijkheid om groepen te signaleren die in de openbare ruimte verblijven.

Voor mogelijke oorzaken verwijzen we ook naar de impact van de vluchtelingencrisis en de aanwezigheid van betrokken instellingen in Brussel maar ook naar de toename van Europeanen in precaire situaties. Het profiel van de mensen die in de openbare ruimte verblijven is echter zeer divers. Een belangrijke gemene deler is het geen toegang hebben tot sociale rechten. Maar ook dan kan hun statuut zeer verschillend zijn. In deel 4 'Uitbreiding van de gegevens' gaan we meer in op de verschillende statuten die tot een leven op straat kunnen leiden.

Een andere oorzaak waar de verschillende actoren herhaaldelijk op wijzen, is het gebrek aan betaalbare huisvesting voor een steeds groter aandeel van de inwoners van het Brussels Gewest[9]. Voor anderen met een geestelijke gezondheids- en/of verslavingsproblematiek is er onvoldoende aangepast hulpaanbod.

Toch zijn we er van overtuigd dat het aantal getelde mensen en het stijgend aantal kinderen in de openbare ruimte een onderschatting is. Voor 78 plaatsen die ons tijdens de voorbereiding werden gesignaleerd, vonden de tellers op 7 november enkel sporen: matrassen, dekens, slaapzakken, karton maar ook tenten, barakken en caravans die aan meerdere personen kunnen onderdak bieden.

Het overwicht van mannen die overnachten in de openbare ruimte is enorm. Voor 30% van het aantal getelde mensen was het onmogelijk het gender te bepalen. Van de overige 70% zijn 60% mannen, 7% vrouwen en 3% kinderen. We veronderstellen dat van de 30% met een niet-gespecificeerd gender een meerderheid mannen zijn.

9. OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN VAN BRUSSEL-HOOFDSTAD, *Welzijnsbarometer: Brussels Armoederapport 2016*, Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, 2016.

FIGUUR 7: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 7/11/2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, OP INTERNE (TREIN, TRAM EN METROSTATIONS) EN EXTERNE OPENBARE RUIMTE, PER GENDER. N=707 (Bron: la Strada)

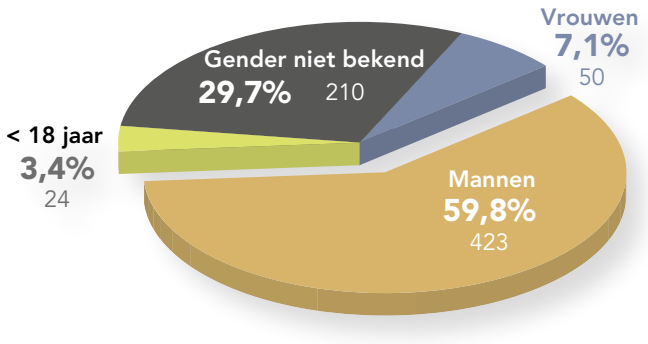

FIGUUR 8: EVOLUTIE VAN HET AANTAL GETELDE MENSEN TIJDENS DE TELLINGEN 2008-2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, OP INTERNE (TREIN, TRAM EN METROSTATIONS) EN EXTERNE OPENBARE RUIMTE, PER GEOGRAFISCHE ZONE (Bron: la Strada)

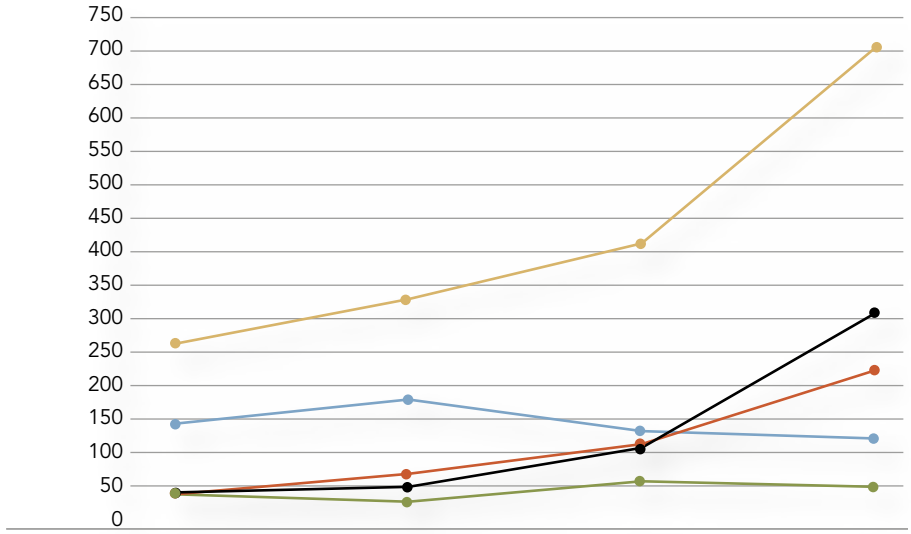

	2008	2010	2014	2016
3 grote stations	143	181	132	123
Centrum (Beurs-Grote Markt-Sint-Katelijn)	40	29	57	51
Rest Vijfhoek	38	70	114	223
Buiten Vijfhoek	41	49	109	310
Totaal	262	329	412	707

Wat de **geografische spreiding** betreft, is er een belangrijke evolutie. Net als bij de vorige edities hebben we het Brussels Gewest verdeeld in 4 zones. **Figuur 8** geeft de verdeling van het aantal getelde mensen per geografische zone en de evolutie sinds 2008.

De verspreiding verschilt deze editie duidelijk van de vorige tellingen toen de meeste mensen geteld werden in de omgeving van de stations en het Centrum van Brussel-Stad. In 2016 zochten beduidend meer mensen een plek buiten de Vijfhoek (26% in 2014, 44% in 2016, een stijging met 201 mensen). We zien ook een verschuiving van het centrum van Brussel-Stad (14% in 2014, 7% in 2016, een daling met 6 mensen) naar de rest van de Vijfhoek (28% in 2014, 32% in 2016, een stijging 109 mensen).

De stations sluiten zich steeds meer af voor het daklozenpubliek. Het nieuwe meubilair laat bijvoorbeeld niet toe dat mensen zich neerleggen om te slapen. Ook de verdeling van maaltijden door vrijwilligersorganisaties in en rond het station is niet langer toegestaan en veiligheidsagenten van Securail patrouilleren regelmatig. Na de terreuraanslagen in Parijs en zeker na de aanslag op 22 maart 2016 in Brussel werden de veiligheidsmaatregelen nog verstrengd. Tot 23u zijn zwaarbewapende patrouillerende militairen nadrukkelijk aanwezig in de grote stations die tussen 2u en 4u worden gesloten. Externe bewakingsfirma's worden ingezet en ook de Securail agenten volgen de veiligheidsrichtlijnen strikter op. Bovendien worden er in samenwerking met de politie regelmatig 'opkuismomenten' rond de stations gehouden. De daklozen worden gecontroleerd, verjaagd en hun matrassen en andere bezittingen opgeruimd. In de periode net voor de telling vond er een dergelijke actie plaats bij het Noordstation. Ondanks het verstrengde beleid van de NMBS verschilt het getelde aantal mensen echter niet veel van de telling in 2014 (132 mensen en 123 in 2016).

Een mogelijke oorzaak van totaal andere orde, is het verdwijnen van de publieke telefoons in de stations. Deze telefoons werden namelijk vaak gebruikt om het gratis nummer van de Samusocial te bellen en een plaats te reserveren in de noodopvang.

In 2014 konden we rekenen op de hulp van de 3 aandachtsagenten van Securail (voor Vlaanderen, Brussel en Wallonië) voor de telling in de 3 grote stations (Noord, Zuid en Centraal). Door omstandigheden kon enkel één van de aandachtsagenten, ondersteund door zijn collega's van Securail, worden ingezet.

Het station en de Luchthaven Brussel-Nationaal worden extra beveiligd. Contactpersonen signaleerden dat er dan ook, in tegenstelling tot vorige edities van de telling, geen daklozen verblijven tijdens de nacht. Om die reden werd er tijdens deze editie geen telteam naar de luchthaven gestuurd.

Ook het aantal mensen geteld in het **centrum van Brussel** blijft nagenoeg gelijk **(57 in 2014, 51 in 2016).** Deze zone valt deels samen met de voetgangerszone. De perceptie en de herhaalde boodschap in de media dat de voetgangerszone daklozen zou aantrekken wordt dus niet bevestigd door de telling. We willen wel benadrukken dat de telling een momentopname is tussen 23u en 24u en dus geen beeld schetst van de situatie overdag.

Net als voor de stations, kent deze zone verstrengde veiligheidsmaatregelen na de aanslagen en de aanwezigheid van patrouillerende militairen. De herhaalde acties van de politie tegen drugsdealers, -gebruikers en daklozen die rondhangen in de metrostations Anneessens, Beurs, De Brouckère, IJzer zorgen voor een verschuiving. Ook de gedeeltelijke sluiting van premetrostation Beurs voor komende renovatiewerken maakt dat mensen andere plekken opzoeken.

Opvallend is de enorme stijging zowel in absolute aantallen als in procenten van het aantal mensen dat geteld werd in **de rest van de Vijfhoek en vooral buiten de Vijfhoek.** In 2014 werden in deze zones meer dan de helft van de mensen geteld **(54% of 223 mensen)**, in 2016 loopt dit op tot **75% of 533 mensen**. Voor de **rest van de Vijfhoek** is er bijna een verdubbeling van het aantal getelde mensen: **van 114 in 2014 naar 223 in 2016.** Voor het **gebied buiten de Vijfhoek** zien we bijna een verdriedubbeling van het aantal getelde mensen: van **109 (26%) in 2014 naar 310 (44%) in 2016.** Deze verspreiding maakt duidelijk dat alle Brusselse gemeenten betrokken zijn.

Door de extra strenge veiligheidsmaatregelen aan de stations en het centrum, zoeken de daklozen andere oorden op waar ze controle en/of zorg kunnen vermijden. Bovendien zijn er daar meer mogelijkheden om een min of meer afgeschermde plek te vinden of te maken met karton, bouwmateriaal en/of tentjes. Het is belangrijk om tellers naar deze zones te sturen die het terrein en de personen die er verblijven goed kennen om zo te vermijden dat een aantal daklozen onopgemerkt blijft.

Opvallend is de toename van min of meer 'stabiele' stekken. Er werden kampen of tenten gesignaleerd in de verschillende parken, onder bruggen in bermen en op braakliggende terreinen. Maak ook in de buurt van MIVB-stations zijn er tenten of constructies van bouwafval. Mensen verblijven daar gedurende lange tijd maar niet elke nacht.

Door deze verspreiding over het Brussels Gewest was la Strada genoodzaakt de methodologie van de telling bij te sturen. De tentenkampen in verschillende Brusselse parken, afgesloten voor de nacht, konden niet worden aangedaan door de nachtelijke tellers. Om zicht te krijgen op het aantal mensen die in deze parken verblijft, werd een beroep gedaan op Leefmilieu Brussel. Er werd afgesproken dat de parkwachters bij het openen van de parken de ochtend na de telling, het aantal mensen die er overnachten zouden doorgeven. Dit is niet voor elk park gelukt.

Ook de grotere kampen zijn een wereld op zich. Er is geen of weinig contact met hulpverleners. Om veiligheidsredenen werden deze kampen niet de avond van de telling bezocht. De straathoekwerkers van Diogenes zijn er overdag of in de dagen volgend op de telling langsgegaan. Voor de volgende telling is het belangrijk deze plaatsen in kaart te brengen en duidelijke afspraken te maken wie instaat voor de opvolging van deze plekken en op welke termijn en manier de gegevens worden doorgegeven.

2.3.2. Mensen in de nood- en crisisopvang (cat. 2)

Definitie ETHOS: mensen zonder vaste verblijfplaats die gebruik maken van de nachtopvang, laagdrempelige opvang, korte duur.

474 mensen werden tijdens de nacht van 7 november 2016 opgevangen door 1 van de 8 diensten met een zeer divers aanbod: van gratis noodopvang tot betalende, korte maar intensieve crisisopvang. De Samusocial staat in voor de opvang van 328 van de voor deze categorie getelde mensen. Ondanks de stijging met **107** mensen **(29%), is het aandeel van deze categorie,** net als bij de vorige drie edities **14%** van het aantal getelde mensen.

Ook voor deze editie van de telling is de toename van het aantal getelde mensen (**107**) bijna volledig voor de rekening van de Samusocial en komt deze overeen met de toekenning van bijkomende structurele plaatsen en middelen voor noodopvang aan de Samusocial. Het is een voortzetting van een trend die we voor het eerst vaststelden bij de 2de telling in 2010.

Belangrijk hierbij te vermelden is dat de telling plaatsvindt voor de opening van de winteropvang gecoördineerd door de Samusocial in opdracht van de GGC en waarbij in fases tot 1350 extra plaatsen in de noodopvang beschikbaar zijn. Tijdens de winter 2016-2017 organiseerde la Strada voor het eerst een bijkomende dak- en thuislozentelling tijdens de winteropvang met name op 6 maart 2017.

FIGUUR 9: EVOLUTIE VAN HET AANTAL GETELDE MENSEN TIJDENS DE TELLINGEN 2008-2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN NOOD- EN CRISISOPVANG, PER CATEGORIE. N=474 (Bron: la Strada)

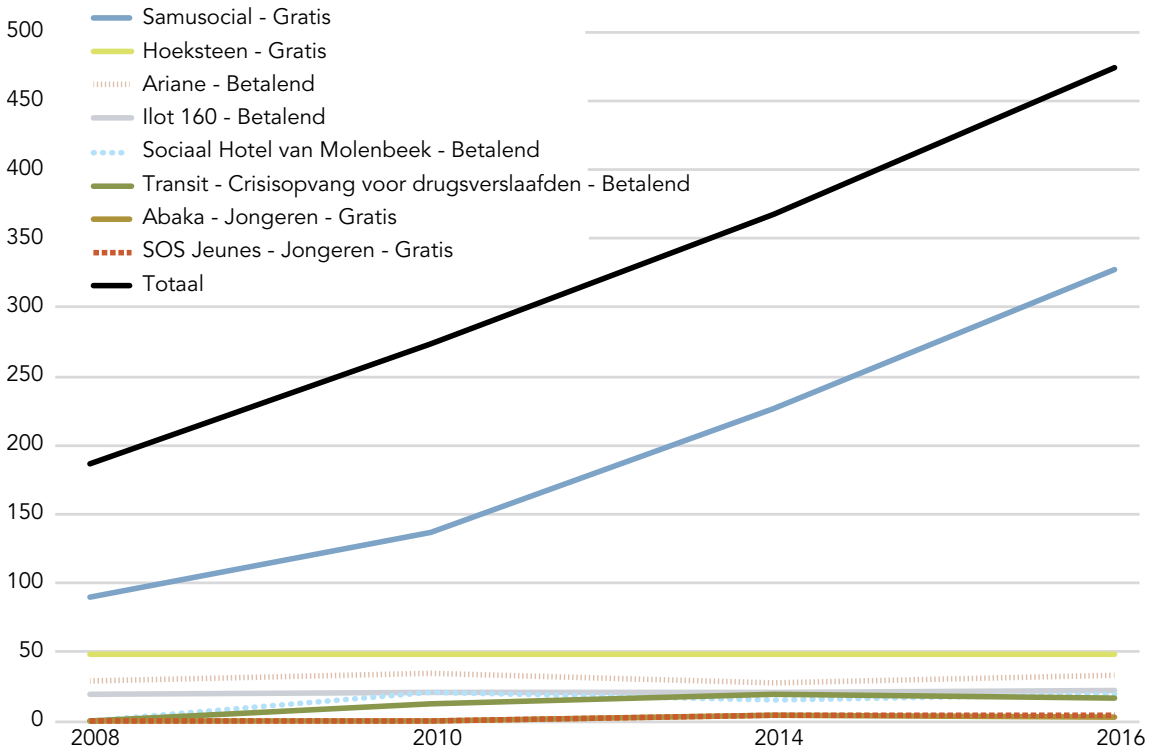

FIGUUR 10: VERGELIJKING VAN HET AANTAL GETELDE MENSEN TIJDENS DE TELLINGEN 2008-2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN NOOD- EN CRISISOPVANG, PER GENDER (Bron: la Strada)

	Vrouwen				Mannen				< 18 jaar				Gender niet bekend				Totaal			
	2008	2010	2014	2016	2008	2010	2014	2016	2008	2010	2014	2016	2008	2010	2014	2016	2008	2010	2014	2016
Samusocial - Gratis	40	63	103	146	25	55	50	77		19	74	105	25				90	137	227	328
Hoeksteen - Gratis	1	2	1		47	46	47	48									48	48	48	48
Ariane - Betalend	14	12	14	13	2	4	1	1	13	18	13	19					29	34	28	33
Ilot 160 - Payant/ Betalend	13	11	12	13	1	1	1	2	6	9	8	7					20	21	21	22
Sociaal Hotel van Molenbeek - Betalend		9	6	5		1	4	3		11	6	11						21	16	19
Transit - Crisis-opvang voor drugsverslaaf-den - Betalend		1	3			12	16	17										13	19	17
Abaka - Jonge-ren - Gratis											4	3							4	3
SOS Jeunes - Jongeren - Gratis											4	4							4	4
Totaal	**68**	**98**	**139**	**177**	**75**	**119**	**119**	**148**	**19**	**57**	**109**	**149**	**25**	**0**	**0**	**0**	**187**	**274**	**367**	**474**

De categorie 'noodopvang/crisisopvang' omvat gegevens betreffende organisaties die onder 2 verschillende operationele en conceptuele ETHOS-categorieën vallen. De **nachtopvang** door Hoeksteen en de **noodopvang** door Samusocial behoren als gratis, onvoorwaardelijke (direct toegankelijk), anonieme en laagdrempelige opvang van korte duur (in principe gedurende 1 nacht) tot **de operationele ETHOS-categorie 2 'Mensen in nachtopvang' en dus tot de conceptuele categorie 'Dakloos'.** Psychosociale en administratieve begeleiding en doorverwijzing wordt enkel geboden op vraag van de gebruiker. Voor mensen zonder inkomen en/of geldig verblijfsstatuut is (vaak) enkel deze vorm van erkende of gesubsidieerde opvang toegankelijk.

De **crisisopvang** staat in voor een onmiddellijke opvang 24u/24u voor personen in een crisissituatie (dak- en thuislozen, drugsverslaafden en jongeren zonder huisvesting) en biedt een intensieve psychosociale en administratieve begeleiding gedurende een kort verblijf. Vaak wordt er doorverwezen naar een dienst voor een gepaste begeleiding/opvang op langere termijn. Uitgezonderd de diensten voor jongeren, erkend in het kader van Aide à la Jeunesse (Jeugdbijstand voor de Franse Gemeenschap) is de opvang door deze diensten betalend. Deze diensten horen dus eerder onder **de operationele ETHOS-categorie 3 'Mensen in opvang voor thuislozen' en dus tot de conceptuele categorie 'Thuisloos'.**

Wanneer we focussen op het **gratis aanbod als noodopvang** van de Samusocial zien we belangrijke verschillen in de verschillende vestigingen[10]:

10. www.samusocial.brussels.

- **Noodopvangcentrum Rempart** staat in voor de onmiddellijke opvang (107 vrouwen, 26 mannen, 17 kinderen, in totaal 150 personen).
- **Familieopvangcentrum in Woluwe** is een centrum voor tweedelijnsopvang waar gezinnen na de noodopvang terecht kunnen. De gezinnen worden in een apart centrum opgevangen om de confrontatie met een publiek met andere problemen te vermijden. Er wordt voorzien in een stabiele en duurzame woongelegenheid met continue psychosociale opvolging en begeleiding (33 vrouwen, 24 mannen, 88 kinderen, in totaal 145 mensen).
- **Centrum MediHalte** (in Laken nabij het Brugmannziekenhuis) is een centrum voor daklozen met een gezondheidstoestand die medische zorgen vereist, en die normaal thuis worden verstrekt. De gezondheidstoestand en de kwetsbaarheid bepalen de voorrang van de opvang. Het centrum biedt een residentiële opvang 7 dagen per week, 24u per dag. Aangezien dit centrum werd geopend in juni 2015 kan het een verklaring zijn voor de daling van het aantal mensen die geteld werden in de spoeddiensten van de ziekenhuizen (6 vrouwen en 27 mannen, in totaal 33 mensen; in 2014 werden er 36 mensen in de spoeddiensten geteld en 12 in 2016).

FIGUUR 11: EVOLUTIE VAN HET AANTAL GETELDE MENSEN TIJDENS DE TELLINGEN 2008-2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN NOOD- EN CRISISOPVANG, PER GENDER. (Bron: la Strada)

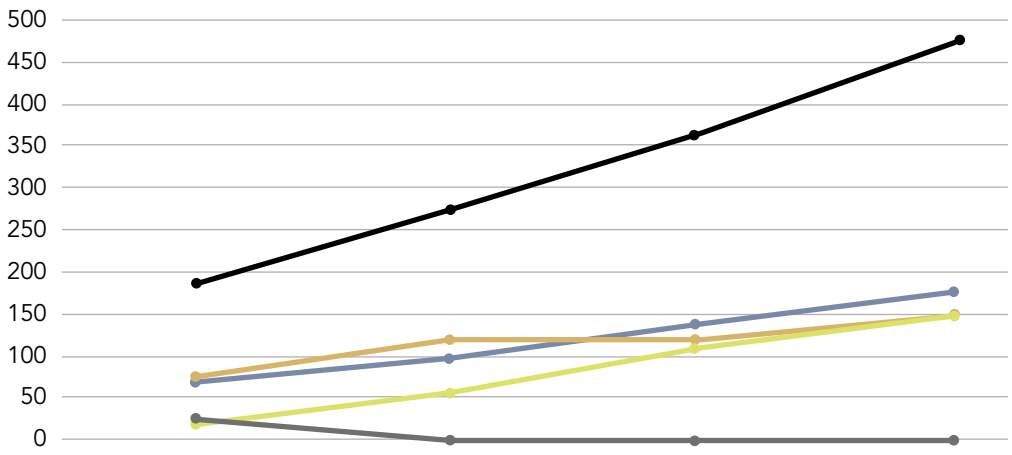

	2008	2010	2014	2016
Vrouwen	68	98	139	177
Mannen	75	119	119	148
< 18 jaar	19	57	109	149
Gender niet bekend	25	0	0	0
Totaal	187	274	367	474

Enkel het noodopvangcentrum Rempart beantwoordt deels aan de definitie voor een laagdrempelige, direct toegankelijke nacht- en noodopvang. Het centrum geeft prioriteit aan vrouwen en vergezellende kinderen die gedurende langere periode en bovendien dag en nacht in de opvang mogen verblijven in afwachting van eventuele doorverwijzing. Hierdoor worden de plaatsen voor mannen beperkt.

Dit kan een verklaring zijn voor het minieme verschil tussen het aantal mannen, kinderen en vrouwen in de noodopvang. Het verklaart ook waarom de situatie in het Brussels Gewest afwijkt van deze in andere steden en landen waar in de noodopvang vooral alleenstaande mannen worden opgevangen. Voor de structurele noodopvang van de Samusocial zijn alleenstaande mannen enkel prioritair wanneer ze met ernstige (chronische) gezondheidsproblemen kampen, hoewel ze ook in het Brussels Gewest veel vaker op straat moeten overleven.

2.4. Thuislozen

ETHOS-categorie: Mensen in opvang voor thuislozen met name in onthaalhuizen (3 & 4).

Onthaalhuizen bieden opvang en tijdelijk onderdak aan mensen die hulp vragen en tijdelijk niet in staat zijn zelfstandig te wonen. De psychosociale, budgettaire en administratieve begeleiding tijdens hun verblijf beoogt hun zelfredzaamheid, welzijn en re-integratie in de maatschappij te versterken. Een eerste stap is het (her)openen van de sociale rechten. De bewoners betalen voor hun verblijf in een onthaalhuis een dagprijs. Voor de mensen die niet beschikken over een inkomen (werk of sociale zekerheid) maar die recht hebben op sociale bijstand wendt het bevoegde OCMW een deel van het leefloon aan voor de betaling van het verblijf. Door het gebrek aan betaalbare correcte woningen wordt de verblijfsduur in het onthaalhuis steeds langer[11].

We bespreken hier enkel het aandeel van de mensen die tijdens de nacht van de telling verbleven in een van de erkende onthaalhuizen. De resultaten met betrekking tot begeleid en transitwonen en Housing First die ook behoren tot de conceptuele ETHOS-categorie 7 worden toegelicht in het punt 2.6.1 van de 'Aanvullende gegevens'.

FIGUUR 12: VERGELIJKING VAN HET AANTAL GETELDE MENSEN TIJDENS DE TELLINGEN 2008-2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN ERKENDE ONTHAALHUIZEN, PER CATEGORIE (Bron: la Strada)

	Totaal				Details 2016		
	2008	2010	2014	2016	Vrouwen	Mannen	< 18 jaar
Voor vrouwen	34	34	34	33	33	0	0
Voor mannen	329	312	322	312	0	312	0
Voor vrouwen en kinderen	247	243	274	304	135	1*	168
Voor mannen, vrouwen en kinderen	170	180	183	205	61	67	77
Totaal	**780**	**769**	**813**	**854**	**229**	**380**	**245**

* Het gaat hier om een zoon ouder dan 18 jaar die samen met zijn moeder wordt opgevangen

11. LA STRADA, DE WITTE Jasper, *Centrale registratie voor de onthaaltehuizen en centra voor dringend onthaal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Gegevens over de opvang van thuislozen in de periode 2010-2014*, Brussel: la Strada Steunpunt Thuislozenzorg Brussel, 2016.

1 op 4 van de getelde mensen (25%) wordt op het moment van de telling in 2016 opgevangen in een van de erkende onthaalhuizen. In 2008 was dat nog **45%, bijna de helft.** Dit is een gevolg van een asymmetrische evolutie. Terwijl het globale aantal getelde mensen in vergelijking met de telling van 2008 bijna verdubbelde van 1729 tot 3386 (stijging met 96%) werd de capaciteit van de onthaalhuizen, de laatste 8 jaar nauwelijks (9%) uitgebreid. Dit wordt duidelijk wanneer we de absolute aantallen van getelde mensen voor deze 2 tellingen vergelijken. In 2008 werden er **785** mensen opgevangen in de onthaalhuizen tijdens de nacht van de telling, in 2016 zijn dat er **854**. Dat is een **toename op 8 jaar met 69 mensen.** Met een bezettingsgraad van meer dan 90% tijdens de nacht van de telling kunnen we stellen dat het aantal opgevangen mensen een goede indicator is van de capaciteit van deze diensten. Kamers worden niet ingenomen omwille van verbouwingen, sommige bedden worden niet bezet om de privacy van gezinnen te respecteren (bv. een kamer voor 5 personen wordt toegewezen aan een moeder met 2 kinderen). Het beschikbare aanbod is dan ook zeer bepalend voor het aantal mensen dat in deze erkende opvangstructuren wordt geteld.

FIGUUR 13: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 7/11/2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN ERKENDE ONTHAALHUIZEN, PER GENDER. N=854 (Bron: la Strada)

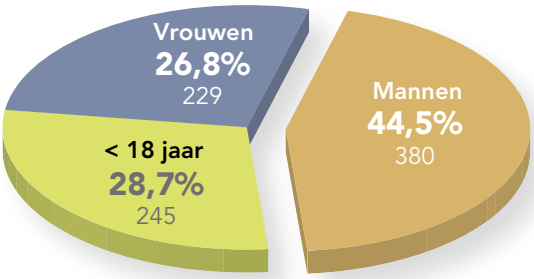

Ondanks het veel grotere aandeel mannen onder de getelde mensen (53% tegenover 23% vrouwen, 18% kinderen en 6% niet gespecificeerd) worden slechts 44,5% van de plaatsen in erkende onthaalhuizen ingenomen door mannen, tegenover bijna 27% door vrouwen en bijna 29% door kinderen. Sinds 2010 vindt er een verschuiving plaats: het aantal mensen geteld in onthaalhuizen voor mannen daalt en neemt toe in onthaalhuizen voor vrouwen met kinderen en gezinnen. Bij elke bescheiden uitbreiding aan plaatsen in onthaalhuizen wordt de voorrang gegeven aan vrouwen (met of zonder kinderen) en gezinnen.

Deze tendens wordt ook in de toekomst versterkt gezien het aangekondigde beleid van het Verenigd College van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie[12], met het oog op de uitbreiding van de noodopvang, de opvang voor (eenouder)gezinnen en de opvang van slachtoffers van partner of familiaal geweld. Het Verenigd College neemt zowel initiatieven op korte als lange termijn. Een eerste investering is de aankoop van een gebouw in Schaarbeek. Het gebouw bestaat uit een 30-tal kamers op maat van gezinnen en kan tot 130 personen opvangen. Er wordt een openbare aanbesteding uitgeschreven om de organisatie van het onthaalhuis toe te wijzen aan een operator. Het sociaal project moet zich toespitsen op begeleiding naar onderwijs, opleiding en tewerkstelling en het openen van rechten. De werken zijn voorzien in

12. GEMEENSCHAPPELIJKE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE, *Algemene beleidsnota inzake hulp aan daklozen*, 2016.

2017. Daarnaast voorziet de Cocof in een uitbreiding met twee nieuwe onthaalhuizen waarvan één bestemd voor de opvang van slachtoffers van partner- of familiaal geweld. Het tweede richt zich tot eenoudergezinnen. De aankoop van een gebouw in Anderlecht kadert in het mobiliteitsbeleid en wil een antwoord bieden aan de aanwezigheid van dakloze personen in de Brusselse metrostations. Het gebouw wordt gerenoveerd en biedt plaats aan 300 personen in noodopvang. Een deel van deze plaatsen zijn bestemd voor de uitbreiding van de structurele bedden van de Samusocial. De overige plaatsen zijn enkel beschikbaar tijdens de winteropvang.

2.5. Personen in ontoereikende huisvesting

Deze conceptuele ETHOS-categorie verwijst enerzijds naar mensen in tijdelijke/niet-conventionele woningen (11) en anderzijds naar mensen in ongeschikte huisvesting (12).

Voor het Brussels Gewest maken we een onderscheid tussen mensen opgevangen in de niet-erkende opvangstructuren (NEOS), of door geloofsgemeenschappen, mensen die verblijven in onderhandelde bezettingen (11) en mensen die verblijven in kraakpanden (12).

Steeds meer mensen kunnen niet terecht in de erkende structuren omwille van hun verblijfstatuut, gender, complexe of opeenstapeling van problematieken. Ze zijn aangewezen op (bv. door hun verblijfstatuut) of hebben een voorkeur (bv. zorgmijders) voor een van deze alternatieve pistes. **1339 of 39,5%** van het aantal getelde mensen op 7 november 2016 vond onderdak in een van de alternatieve opvangstructuren of woonvormen. Dit aandeel is vergelijkbaar met het aantal mensen dat wordt opgevangen door de erkende structuren (onthaalhuizen en nood- en crisisopvang) in het kader van de dak- en thuislozenzorg (39%).

Daar waar we voor de erkende structuren beschikken over de exacte aantallen opgevangen mensen is het aantal mensen in de hieronder beschreven leefsituaties een onderschatting. Zij maken deel uit van de verborgen dak- en thuisloosheid waardoor het niet evident is gegevens te verzamelen. Met elke telling versterken we onze kennis en samenwerkingen om deze informatie te bekomen en te toetsen. Zo wordt vanaf de telling in 2014 geprobeerd om met de hulp van contactpersonen ter plaatse systematisch gegevens te verzamelen met betrekking tot de mensen die verblijven in kraakpanden. We zien dan ook een grote stijging in 2014. Dit heeft een impact op de resultaten van de telling, die bevestigd of gecorrigeerd worden bij een volgende telling.

Belangrijk zijn hier dan ook niet de absolute aantallen maar hun steeds groter aandeel in het aantal getelde mensen in deze precaire leefsituaties. De evolutie wijst op een groeiende kloof tussen de erkende zorg, de reële situatie en noden van mensen in bestaansonzekerheid.

FIGUUR 14: VERGELIJKING VAN HET AANTAL GETELDE MENSEN TIJDENS DE TELLINGEN 2008-2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN ONTOEREIKENDE HUISVESTING, PER CATEGORIE EN PER GENDER (Bron: la Strada)

	Totaal				Details 2016			
	2008	2010	2014	2016	Vrouwen	Mannen	Transgenders	< 18 jaar
NEOS	165	189	316	288	50	235	0	3
Religieuze gemeenschappen	/	/	44	189	75	80	0	34
Onderhandelde bezettingen	216	275	193	275	82	126	3	64
Kraakpanden	60	100	422	587	112	385	0	90
Totaal	**441**	**564**	**975**	**1339**	**319**	**826**	**3**	**191**

2.5.1. Mensen in tijdelijke/niet-conventionele woningen (cat. 11)

De alternatieve opvangstructuren en woonvormen in deze categorie hebben gemeenschappelijk dat er een minimale omkadering is door een organisatie. Er zijn ook afspraken omtrent de duur van het verblijf.

Niet-erkende opvangstructuren (NEOS)

288 mensen (8,5%) verbleven de nacht van de telling in een van de niet-erkende opvangstructuren. Ondanks de daling van 9% (28 mensen) is dit een bevestiging van de resultaten van 2014 toen het aantal getelde mensen opgevangen in deze structuren met 67% toenam door een betere kennis ervan.

NEOS zijn laagdrempelige structuren die de meest kwetsbare mensen opvangen voor een korte, middellange of lange termijn. Er worden geen projecten opgestart met de mensen met het oog op sociale re-integratie. Deze opvangstructuren trekken daardoor vooral mensen aan die uit de boot vallen bij de erkende structuren of die zorg en/of begeleiding willen vermijden. Voorwaarde is wel dat ze een inkomen hebben om de opvang te betalen.

NEOS staat voor structuren die een verblijf tegen betaling aanbieden maar hiervoor niet erkend of gesubsidieerd worden en onder geen enkele wettelijke verplichting of controle van opgelegde normen vallen voor de opvang van dak- en thuislozen of andere kwetsbare personen. Er is enkel een controle op de brandveiligheid van het gebouw. Deze caritatieve organisaties, vzw's maar ook commerciële maatschappijen beschikken zelden over opgeleid personeel voor het bieden van gezondheidszorg of psychosociale begeleiding.

Het bestaan en de werking van NEOS wordt sinds 2009 op verschillende manieren in vraag gesteld: door een werkgroep van sociaal werkers, een rapport dat de werking van de bestaande NEOS doorlicht, een hoofdstuk in het thematische Armoederapport 2010 'Thuisloos in Brussel'[13], een colloquium in het Brussels Parlement, aanbevelingen voor de bevoegde ministers en een

13. OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN VAN BRUSSEL-HOOFDSTAD, *Thuisloos in Brussel: Brussels armoederapport 2010*, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, 2010, p. 46 – 52.

voorstel van model erkenningsovereenkomst (zonder subsidies) dat werd aangenomen door het Verenigd College van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie. Momenteel gaan er echter stemmen op om deze niet-erkende opvangstructuren te sluiten. Bij gebrek aan plaatsen in de erkende structuren zien sommige OCMW's, (psychiatrische) ziekenhuizen, gevangenissen enz. echter geen andere mogelijkheid dan mensen door te verwijzen naar een NEOS.

Geloofsgemeenschappen

De spectaculaire toename **(330%)** van het aantal getelde mensen opgevangen door geloofsgemeenschappen is toe te schrijven aan het opnemen van het Centrum Rafael, dat aan 181 mensen van de 189 getelde mensen onderdak verleent. Belangrijk hierbij te noteren is dat dit centrum van het Bisdom Brussel al langer mensen onderdak biedt. In 2015 werd la Strada gecontacteerd voor advies met betrekking tot het beheren van deze structuur. Op aangeven van la Strada werkt het centrum sindsdien samen met de vzw L'Ilot. Er wordt geen huurgeld of dagprijs voor de opvang gevraagd maar enkel een bijdrage in de kosten. Verblijf is mogelijk voor een korte, een middellange of lange termijn.

Kenmerkend voor deze initiatieven is dat de organisator en de gebruiker/bewoner hetzelfde geloof delen. Er wordt niet voorzien in gezondheidszorg of psychosociale begeleiding door daarvoor opgeleid personeel.

Ook voor deze editie van de telling hebben we enkel cijfers voor enkele opvanginitiatieven en structuren vanuit de katholieke gemeenschap. Dit betekent geenszins dat er vanuit andere religieuze gemeenschappen geen onderdak en opvang wordt geboden. Ze werden enkel niet geregistreerd bij gebrek aan valabele bronnen. De cijfers zijn dus zeker een onderschatting.

Mensen die verblijven in onderhandelde bezettingen

275 mensen verbleven de nacht van de telling november 2016 in een onderhandelde bezetting. Met een **stijging van 42% (met 82 mensen)** ten aanzien van de telling van 2014 is het aantal mensen dat verblijft in onderhandelde bezettingen gelijk aan de situatie in 2010. De impact van de plotse sluiting van de bezetting van het voormalig Gesù-klooster net voor de telling in 2014 (daling met 30%) wordt hierbij gecorrigeerd.

Voor mensen en gezinnen zonder verblijfsrechten en inkomen of een bescheiden inkomen zijn onderhandelde bezettingen naast kraakpanden de enige mogelijkheid tot huisvesting. Bijna 46% van de mensen in deze bezettingen zijn mannen, naast bijna 30% vrouwen en 23% kinderen en 3 transgenders. Voor steeds meer alleenstaande mannen die telkens uit de boot vallen, wegens niet prioritair, blijft het bezetten van een leegstand pand de enige oplossing. Daarnaast biedt deze piste ook een uitweg voor een toenemend aantal gezinnen waarvoor het aantal plaatsen binnen de erkende structuren beperkt zijn. Terwijl andere mannen gescheiden leven van hun vrouw en kinderen, die wel prioritair zijn voor de opvang in een van de erkende of gesubsidieerde structuren.

In tegenstelling tot kraakpanden waarbij een leegstaand pand bezet wordt zonder de toestemming van de eigenaar, wordt er bij onderhandelde bezettingen vooraf een **overeenkomst voor precaire bewoning** afgesloten met de eigenaar van het leegstaande gebouw. Dit tijdelijk recht

van gebruik kan gratis zijn, tegen een symbolische vergoeding of lagere huur dan op de privémarkt. Deze bezettingen vallen echter niet onder de huurwet waardoor de bezetters niet dezelfde rechten kunnen laten gelden als een huurder. De eigenaar moet zich niet houden aan de verplichtingen van toepassing bij een klassiek huurcontract. Hij beschikt over de mogelijkheid om te allen tijde een einde te stellen aan de overeenkomst, zonder zich te moeten rechtvaardigen en mits een beperkte vooropzeggingstermijn[14]. Nicolas Bernard[15] wijst erop dat 'precair' niet enkel slaat op het ontbreken van een bescherming in het kader van de huurwet, maar ook naar de bewoonbaarheidsnormen en het doelpubliek.

Deze alternatieve woonvorm is echter niet nieuw. Al tijdens de eerste dak- en thuislozentelling werd vastgesteld dat een groot aantal straatbewoners een tijdelijk onderkomen had gevonden door het bezetten van een leegstand pand na onderhandelingen met de eigenaars. Er wordt verwezen naar een groep van 160 mensen zonder wettig verblijf in een gebouw van de ULB. Een tweede groep van 56 mensen verblijven in een gebouw dat eigendom is van het Waalse Gewest. Deze 2de bezetting werd later de 'Woningen 123 Logements' en vierde dit jaar zijn 10-jarig bestaan. De '123' biedt aan 65 mensen woongelegenheid en is het bewijs dat een dergelijke vorm van solidair wonen mogelijk is en een meerwaarde voor de buurt[16].

In het rapport van de telling van 19 november 2008 worden de voordelen van de onderhandelde bezetting als volgt omschreven:

> *"In tegenstelling met crisisopvang of kraakpanden is het voordeel van deze onderhandelde bezettingen dat de personen die er verblijven niet elke dag opnieuw op zoek moeten naar een oplossing voor de nacht. Het laat de mensen toe op adem te komen, de tijd te nemen om een project uit te bouwen, te leven in een collectieve structuur waar ze anderen ontmoeten en relaties op te bouwen die een zekere solidariteit met zich meebrengen en wat langer duren in de tijd. De personen die er wonen vinden er opnieuw wat ze verloren hebben: het gevoel het eigen leven in handen te hebben in plaats van alleen maar te ondergaan. Zulke initiatieven in goede banen leiden vergt veel energie en tijd, toch lijken het ons interessante alternatieven voor een deel van de straatbewoners."*

De opname van de 'overeenkomst voor precaire woningen' in de Brusselse Huisvestingscode[17] is een erkenning door het beleid van de mogelijkheden die een alternatieve woonvorm zoals de onderhandelde bezettingen bieden. De overeenkomsten voor tijdelijke precaire bezettingen kunnen een directe toegang bieden tot huisvesting voor kwetsbare groepen en tegelijkertijd de leegstand verminderen. Belangrijk is dat de sociale huisvestingsmaatschappijen voortaan gerechtigd zijn dergelijke overeenkomsten te sluiten met betrekking tot hun leegstaande panden in afwachting van renovatie[18]. De FéBUL-BFUH krijgt een coördinerende en ondersteunende rol toegewezen[19].

14. MANGHELINCKX Patrick (Ed.), *Leeggoed: Van Leegstand tot leeggoed, een solidair woonproject in leegstaande gebouwen*, Brussel: Stadslabo JES, Pigment, Samenlevingsopbouw Brussel, Bij Ons/Chez Nous, 2015.
15. BERNARD Nicolas, *De overeenkomst voor precaire bewoning: waarom, hoe?*, op. Cit.: "stelt dan ook dat het juridisch correcter is te spreken over een 'overeenkomst voor tijdelijk gebruik' met een onbepaalde levensduur".
16. www.123rueroyale.be.
17. BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST, *Ordonnantie tot wijziging van de ordonnantie van 17 juli 2003 houdende de Brusselse Huisvestingscode*, 11 juli 2013 (BS 2013/031638).
18. MINISTERIE VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST, *Ordonnantie houdende de Brusselse Huisvestingscode*, 17 juli 2003 (SB 2003/031392): Art. 15, §2, al. 1er
19. http://www.febul.be/index.php/innovations-sociales/agence-occupations-temporaires.

De bekrachtiging van de 'overeenkomst voor precaire woning' in de huisvestingscode sinds 2013 kan er ook voor zorgen dat andere (publieke) eigenaars meer open staan voor samenwerking. Ook goede praktijken zoals 'Leeggoed'[20] die worden beschreven in onderzoek naar alternatieve vormen van solidariteit[21] kunnen een inspiratiebron zijn.

Eind 2014 groepeerden verschillende bezettingsprojecten zich in een platform met als doel praktijken, ervaringen en expertise te delen en nieuwe en bestaande bezettingen te ondersteunen[22]. Het platform wil via een gedeelde visie en missie aan politiek lobbywerk doen. Een belangrijke boodschap is alvast dat onderhandelde bezettingen geen oplossing zijn voor de huisvestingscrisis. Ze bieden enkel ademruimte zodat de opgevangen mensen en huishoudens kunnen sparen en eventueel hun schulden kunnen aflossen om later een woning en een duurzame oplossing te vinden.

Voor het verzamelen van gegevens betreffende onderhandelde bezettingen en de kraakpanden werkten we nauw samen met de FéBUL-BFUH. Naast Samenlevingsopbouw Brussel is de Fébul de professionele partner die ondersteuning biedt bij de onderhandelde bezettingen. Samen begeleiden ze 12 onderhandelde bezettingen. Voor een van die initiatieven kregen we geen gegevens. Een andere is nog in opstart. Op het moment van de telling verbleven er nog geen mensen.

2.5.2. Mensen in ongeschikte huisvesting: kraakpanden (cat. 12)

587 mensen werden gesignaleerd in kraakpanden tijdens de nacht van de telling op 7 november 2016. Ook in deze zeer precaire woonvorm treffen we een meerderheid van mannen aan nl. 385 (66%) in verhouding tot vrouwen (112 of 19%) en kinderen (90 of 15%). Zoals we eerder vermelden beschikken we enkel over gegevens met betrekking tot de grotere, bij organisaties gekende kraakpanden en verkregen via een contactpersoon gelinkt aan het kraakpand.

De term 'kraakpanden' verwijst naar illegale bezettingen van woningen en kantoren die gedurende lange tijd leegstaan. Het initiatief om te kraken gebeurt vaak uit protest tegen de toenemende leegstand terwijl er een enorm gebrek is aan betaalbare woningen. Voor andere mensen (verslaafden, mensen zonder wettig verblijf, mensen zonder of een te beperkt inkomen) is het een noodzaak omdat ze geen toegang hebben tot andere huisvesting. De kraakpanden bieden zo onderdak aan een zeer diverse bewonersgroep.

Bij kraakpanden wordt er voorafgaand aan de bezetting geen overeenkomst gesloten met de eigenaar. De krakers proberen wel tijdens de bezetting de eigenaar te benaderen om tot een 'overeenkomst voor een precaire woning' te komen. Andere krakers zijn zo discreet mogelijk om aan de aandacht van de eigenaar te ontsnappen. In nog andere gevallen wordt het kraken (tijdelijk) gedoogd maar dat biedt geen enkele zekerheid op een 'stabiele' huisvestingssituatie.

20. MANGHELINCKX Patrick (Ed.), *Leeggoed: Van Leegstand tot leeggoed, een solidair woonproject in leegstaande gebouwen*, Brussel: Stadslabo JES, Pigment, Samenlevingsopbouw Brussel, Bij Ons/Chez Nous, 2015.
21. Onderzoek in het kader van het 'DieGem' project, een interdisciplinair wetenschappelijk onderzoek naar alternatieve vormen van solidariteit in diversiteit, zie: http://www.solidariteitdiversiteit.be.
22. De deelnemende bezettingsprojecten en organisaties zijn: Fébul, Woningen 123Logements, Communa, Leeggoed, JES, Bij Ons/Chez Nous, Pigment, Samenlevingsopbouw Brussel, ULM, Au Quai, Toestand, Les Skievs, UI Sint-Gillis, Community Landtrust Brussel.

Een burgemeester kan op elk moment gebruik maken van zijn recht om een pand gevaarlijk te verklaren wanneer hij vindt dat de veiligheid van de bezetters en/of de openbare orde in het gedrang komt of niet gegarandeerd wordt.

In september 2016 wordt het voormalige rusthuis in de Leopoldstraat in Molenbeek na twee jaar bezetting ontruimt met een grote politie-interventie. Ook het 'Maison des Migrants', een gekende bezetting in Elsene moet net voor de telling in 2016 plots de deuren sluiten. Een 200-tal mensen gaan op zoek naar een ander gebouw om te betrekken. Op het moment van de telling was hun verblijfplaats onduidelijk. Ze werden dus niet apart opgenomen in de cijfers om dubbele tellingen te vermijden.

FIGUUR 15: EVOLUTIE VAN HET AANTAL GETELDE MENSEN TIJDENS DE TELLINGEN 2008-2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN DE OPENBARE RUIMTE, ONDERHANDELDE BEZETTINGEN EN KRAAKPANDEN, PER CATEGORIE. (Bron: la Strada)

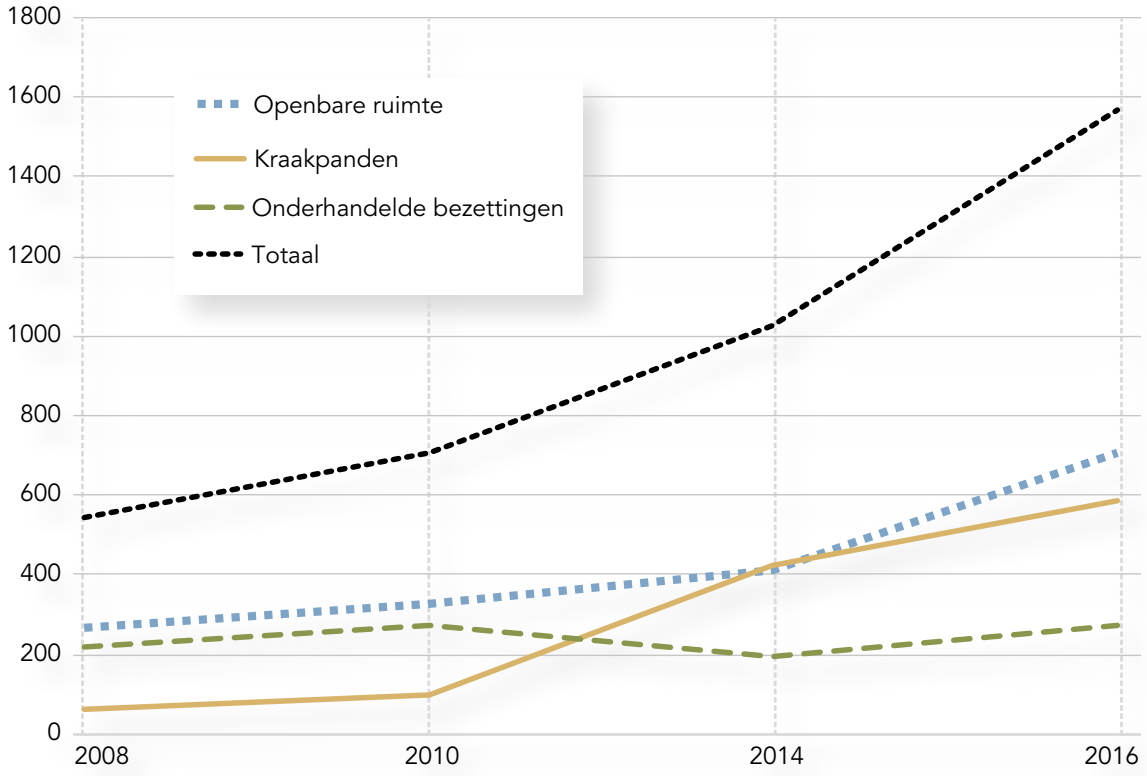

Ondanks deze sluitingen steeg het aantal mensen geteld in kraakpanden met **165 of 39% (van 422 mensen in 2014, tot 587 in 2016)**. Dit is een bevestiging van de resultaten van 2014, die toen spectaculair toenamen door een betere kennis van de kraakpanden. Toch moeten we ook hier benadrukken dat de resultaten een onderschatting zijn. We hebben geen zicht op kleine kraakpanden waar twee of meer mensen verblijven. Ook hebben we geen gegevens over het aantal mensen of huishoudens dat onderdak vindt in kelders, zolders, garages of andere leegstaande (delen) van woningen.

De toename van het globale aantal mensen in vergelijking met de telling in 2014 is vooral te wijten aan een stijging van het aantal mensen in de openbare ruimte (+72%), in onderhandelde bezettingen (42%) en in kraakpanden (39%). In bovenstaande figuur groeperen we de resultaten voor deze categorieën die 46% (1569 mensen) van het totaal aantal getelde mensen omvatten. Vaak maken mensen afwisselend gebruik van een van deze pistes. We moeten hier ook verwijzen naar het systeem van communicerende vaten: wanneer er een kraakpand gesloten wordt of mensen verjaagd worden uit een kamp of rond het station, verplaatst het probleem. Deze symptoombestrijding heeft er wel toe geleid dat meer Brusselse gemeenten betrokken worden bij de verschillende vormen van dak- en thuisloosheid.

Figuur 16 geeft de verdeling volgens gender weer. Zowel in de onderhandelde bezettingen (46%) als in de kraakpanden (66%) vormen mannen de meerderheid (59%). We zagen eerder dat zij steeds minder terecht kunnen in de erkende onthaalhuizen en noodopvang. Toch is ook de aanwezigheid van 154 kinderen in dergelijke precaire situaties alarmerend.

Net zoals voor de mensen die geteld werden in de openbare ruimte is er een steeds grotere verspreiding van onderhandelde bezettingen en kraakpanden over het Brussels Gewest. De gesignaleerde kraakpanden en onderhandelde bezettingen zijn gesitueerd in 10 van de 19 Brusselse gemeenten.

FIGUUR 16: VERGELIJKING VAN HET AANTAL GETELDE MENSEN TIJDENS DE TELLINGEN 2014-2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN ONDERHANDELDE BEZETTINGEN EN KRAAKPANDEN, PER GENDER. N2014=615; N2016=862 (Bron: la Strada)

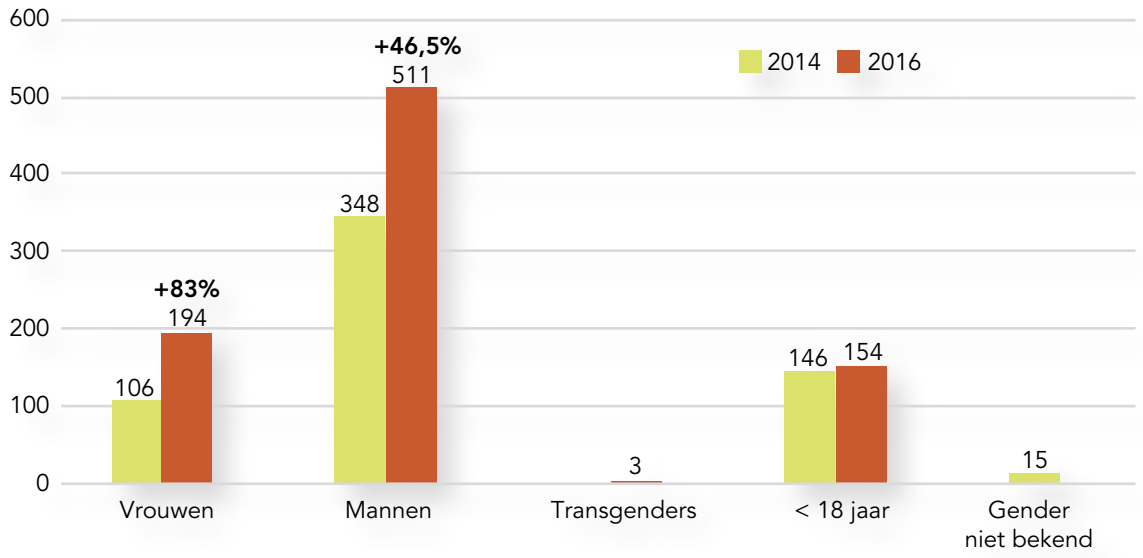

2.6. Aanvullende gegevens

2.6.1. Begeleiding aan huis en Housing First (cat. 7)

Deze ETHOS-categorie verwijst naar mensen die nood hebben aan begeleiding om een woning te betrekken en te behouden.

1144 mensen[23] werden tijdens de periode van de telling november 2016 begeleid door 14 diensten voor begeleiding aan huis waarvan **325 vrouwen (28%), 398 mannen (35%) en 421 kinderen (37%).** Het aantal begeleidingen steeg met een 100-tal tussen de tellingen 2010 en 2014 (604 in 2010, 713 in 2014). Het verschil tussen de tellingen 2014 en 2016 van 431 mensen kan verklaard worden door een wijziging in de bevraging van de betrokken diensten. De vorige edities werd expliciet gevraagd een onderscheid te maken tussen begeleiding in transitwoningen en begeleidingen in andere leefsituaties. Bij de resultaten van de vorige edities werd het cijfer voor begeleid wonen verminderd met het aantal begeleidingen in transitwoningen. Wanneer we het globale cijfer (1183 mensen) voor 2014 vergelijken met de resultaten voor 2016 zijn deze zeer vergelijkbaar. Bij de telling van 2014 werden de gegevens met betrekking tot de transitwoningen van OCMW Brussel en OCMW Sint-Gillis opgenomen. Voor de gegevens met betrekking tot de OCMW's verwijzen we naar deel 4 van dit rapport.

Hierna volgen enkele opmerkingen over de verzamelde gegevens. De vzw De Nieuwe 150 – Le Nouveau 150 en Vzw Pag-Asa, gespecialiseerd centrum voor de opvang en begeleiding van slachtoffers van mensenhandel verstrekten geen informatie over het aantal kinderen die samen met hun ouders begeleid worden. Pag-Asa is gericht op de begeleiding van volwassenen en vangt zelden kinderen op. De vzw Le Nouveau 150 biedt daarentegen als dienst voor begeleiding aan huis[24] en als sociaal verhuurkantoor (SVK) onderdak aan bijna 200 kinderen. Om de impact van het niet verstrekken van het aantal begeleide kinderen door De Nieuwe 150 op de globale resultaten voor de diensten voor begeleiding aan huis te beperken, nemen we het gemiddelde van het aantal opgevangen kinderen voor 2015 en 2017 waarover we wel beschikken.

Naast de diensten die in het kader van de dak- en thuislozenzorg mensen aan huis begeleiden zijn er tal van andere organisaties die ambulante ondersteuning bieden en zo verhinderen dat iemand (opnieuw) dak- of thuisloos wordt. Voorbeelden van diensten zijn de Verenigingen voor Integratie via Huisvesting[25], algemene sociale diensten en deze ingebed in sociale

23. Het aantal begeleide mensen is niet gelijk aan het aantal begeleidingen: een gezin bestaande uit 5 mensen die elk worden opgevolgd, telt als één begeleiding. Omgekeerd wordt iemand soms - wanneer er conflicten zijn of wanneer een specifieke begeleiding nodig is - omkaderd door 2 begeleiders, eventueel in samenwerking met een meer gespecialiseerde dienst zoals begeleid wonen voor personen met een handicap of vanuit de geestelijke gezondheidszorg.
24. Met de benaming 'Dienst voor begeleiding aan huis' verwijzen we zowel naar de 'Diensten begeleid wonen' die deel uitmaken van CAW Brussel erkend door Vlaams Gemeenschap als de 'Diensten die instaan voor begeleiding aan huis' erkend door de GGC.
25. De Verenigingen voor Integratie via Huisvesting worden erkend en gesubsidieerd door de Directie Huisvesting op basis van het regeringsbesluit van 16 juli 1992 betreffende de toekenning van subsidies aan verenigingen die zich inzetten voor de integratie via de huisvesting. Elke vereniging is actief binnen haar eigen perimeter (vaak verbonden aan een gemeentelijk grondgebied) en richt zich tot verschillende doelgroepen, maar streven allemaal hetzelfde doel na: recht op huisvesting (art. 23 van de Belgische grondwet). http://huisvesting.brussels/nl/wie-doet-wat/verenigingen/verenigingen-voor-integratie-via-huisvesting?set_language=nl.

huisvestingsmaatschappijen. Het lijkt ons interessant om al deze diensten in kaart te brengen en hun werking nader te bestuderen.

Bij begeleiding aan huis staat de huur van de woning los van de begeleiding en wordt er geen einddatum vastgelegd. Heel wat mensen worden gedurende jaren begeleid waarbij de intensiteit afhankelijk is van de noden die zich stellen. Wanneer mensen worden begeleid in transitwoningen is de duur en het verblijf in de woning beperkt van 3 of 6 maanden tot een jaar. Er wordt met elk van de bewoners een huurcontract opgesteld. Heel vaak worden deze woningen beheerd door de dienst die ook in staat voor de begeleiding. Housing First richt zich op de meest kwetsbaarste daklozen, die een groot deel van hun leven op straat doorbrachten en/of kampen met problemen op vlak van fysieke en mentale gezondheid en/of verslaving. Ook hier wordt geen einddatum vooropgesteld en staat de huisvesting los van de begeleiding.

Dankzij deze vormen van begeleiding worden duurzame oplossingen geboden aan alleenstaanden, koppels en (eenouder)gezinnen die op deze manier toegang hebben tot een 'stabiele' huisvesting. Bekijken we de verdeling mannen, vrouwen en kinderen dan valt naast het aantal begeleide kinderen (37%) ook het grote aandeel mannen (35%) op.

FEANTSA verwijst in de ETHOS-typlogie naar deze groep als ex-daklozen. Aangezien de begeleiding echter een belangrijke rol speelt bij het betrekken en het behoud van de woning en zo verhindert dat mensen op straat blijven of hervallen vinden we het heel belangrijk om gegevens te verzamelen voor deze categorie en te analyseren als aanvullende gegevens bij de dak- en thuislozentelling. Het aantal mensen geregistreerd door de betrokken diensten tijdens de nacht van de telling maken geen deel uit van het globale cijfer van de telling.

De leefsituaties waarin begeleiding aan huis wordt geboden zijn zeer divers. We vroegen de organisaties te specificeren of de begeleide personen verblijven in een woning van een sociaal verhuurkantoor (SVK)[26], een sociale woning of een private woning (huurder, onderhuurder). Bijna de helft (45%) van de begeleide mensen verblijft in een woning van een SVK. Hieruit blijkt dat de samenwerking met de sociale verhuurkantoren (479 begeleide mensen) zeer belangrijk is[27]. Terwijl 20% van de mensen begeleid worden in een private woning (220 begeleide mensen) is dit amper 5% in een sociale woning (50 begeleide mensen). Belangrijke drempels voor dak- en thuisloze mensen tot sociale huisvesting zijn de jarenlange wachtlijsten en de complexe procedure waarbij de aanvraag elk jaar vernieuwd moet worden.

26. Sociale verhuurkantoren zijn vzw's erkend en gesubsidieerd door het Brussels Gewest voor het verhuur van woningen uit de private of openbare sector aan huishoudens met een klein inkomen, via beheercontracten met de eigenaars. (zie Brusselse Huisvestingscode, art. 120-128)
Sociale woningen zijn woningen die door de Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij (BGHM) en de Openbare Vastgoedmaatschappijen (OVM's) te huur worden gesteld aan personen met een bescheiden inkomen en waarvan de regels voor de berekening van de huurprijs door de Regering vastgesteld wordt. (zie Brusselse Huisvestingscode, Hoofdstuk II, De openbare vastgoedmaatschappijen)
27. De cijfers worden enigszins beïnvloed door de vzw Nieuwe 150 met zijn dubbele opdracht: Dienst voor begeleiding aan huis en Sociaal Verhuurkantoor.

FIGUUR 17: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 7/11/2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN BEGELEIDING AAN HUIS, PER LEEFSITUATIE. N=1144 (Bron: la Strada)

	Woning beheert door een Sociaal Verhuur- kantoor (SVK)	Sociale woning beheert door sociale huisvestings-maatschappij	Private woning (huurder, onderhuurder)	Niet gespecifieerd	Totaal
Leefsituaties	479	50	220	395	1144
Totaal	**41,9%**	**4,4%**	**19,2%**	**34,5%**	**100%**

FIGUUR 18: VERGELIJKING VAN HET AANTAL GETELDE MENSEN TIJDENS DE TELLINGEN 2014-2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN PROJECTEN HOUSING FIRST, PER GENDER (Bron: la Strada)

	Vrouwen		Mannen		Totaal	
	2014	2016	2014	2016	2014	2016
Totaal	7	19	14	41	21	60

Op basis van de ingevulde formulieren lijkt het of **395 mensen (34,5%)** niet werden begeleid in één van deze drie leefsituaties. Dit hoge aantal kan deels verklaard worden doordat niet alle diensten de leefsituatie specificeerden van de mensen die zij begeleiden. Andere organisaties signaleerden ons dat zij ook mensen begeleiden in woningen in eigen beheer of in huisvestingssituaties die minder stabiel zijn zoals bij vrienden of familie, in een onthaalhuis, op straat, in (medische) instellingen of woonzorgcentra. Voor de telling in maart 2017 hebben we het formulier aangepast zodat we deze informatie systematisch kunnen verzamelen voor elke dienst. (Zie bijlage voor het herwerkte formulier).

Voor de projecten **Housing First** (HF)[28] die niet langer federaal gesubsidieerd maar overgenomen en versterkt werden door de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie is er een stijging van 21 naar **60 begeleidingen, waarvan 19 vrouwen en 41 mannen.** We zien in 2014 eenzelfde verhouding: 2/3 mannen tegenover 1/3 vrouwen in het aantal begeleidingen.

De verschillende HF-initiatieven slagen er in samenwerkingsakkoorden te sluiten met SVK's (35 mensen, 58%) en sociale huisvestingsmaatschappijen (15 mensen, 25%). Het is zeer moeilijk om voor de doelgroep een betaalbare en correcte woning te vinden op de private huurmarkt. Deze zoektocht neemt erg veel tijd in beslag en vormt een van de belangrijke obstakels voor de directe, onvoorwaardelijke toegang tot huisvesting die Housing First wil bieden.

Een andere piste, rechtstreeks toegankelijk voor straatbewoners, die nog niet aan bod kwam, is het solidair wonen waarbij mensen worden begeleid in een collectieve huisvesting (individuele kamers en gemeenschappelijke leefruimtes). Momenteel begeleidt enkel de vzw Fami-Home 21 mensen in een dergelijk kader.

28. LA SARDO Sébastien, *Sorties de rue. Une ethnographie des pratiques d'intervention Housing First*, Bruxelles: Le Forum - Bruxelles contre les inégalités, 2016; LA STRADA, MARTIN Lucie, *Housing First in Brussel. Opvolgingsverslag van de projecten*, Brussel: la Strada Steunpunt Thuislozenzorg Brussel, 2017.

Housing First (60 begeleide mensen) en begeleiding aan huis in al zijn vormen (1144 begeleide mensen) zitten duidelijk in de lift en begeleiden samen meer mensen dan in de onthaalhuizen (854 begeleide mensen). We moeten hierbij wel vermelden dat steeds meer onthaalhuizen hun gemeenschappelijke opvang diversifiëren en voorzien in een individuele opvang en begeleiding in transitwoningen al dan niet in samenwerking met diensten voor begeleiding aan huis of een SVK. Andere onthaalhuizen voorzien in tijdelijke nabegeleiding om mensen te ondersteunen tijdens de overgang van een onthaalhuis naar zelfstandig wonen[29]. We hebben geen cijfers over het aantal mensen die in bovenstaand kader worden begeleid.

2.6.2. Pre-enquête

De gegevens voorgesteld in dit deel van het rapport mogen in geen geval beschouwd worden als statistische informatie. De gegevens illustreren enkel de verschillende leefsituaties en overlevingstechnieken van de betrokken mensen en verstrekken geen informatie over absolute aantallen. De gebruikte steekproef (172 ingevulde vragenlijsten met betrekking tot 174 personen[30]) laat wel toe verschillende leefsituaties in kaart te brengen, te analyseren en te verduidelijken.

Via de pre-enquête laten we de mensen aan het woord die gebruik maken van het zeer diverse aanbod van de dagonthaalcentra. Naast een bijkomende input voor het bepalen van de prioritaire punten en de afbakening van de zones voor de nachtelijke telling krijgen we zo een betere kijk op situaties van verborgen thuisloosheid. Met verborgen thuisloosheid wordt verwezen naar mensen die tijdelijk en bij gebrek aan woonst verblijven bij familie, vrienden, buren of onbekenden. Zij zijn moeilijk in kaart te brengen aangezien zij (nog) geen beroep doen op de thuislozensector. Een andere groep die eveneens onder de radar verdwijnt, zijn de mensen die verblijven in kraakpanden of onderhandelde bezettingen of andere delen van gebouwen niet geschikt voor bewoning (garages, kelders, zolders,…). Door hun laagdrempelig en (bijna) onvoorwaardelijk onthaal bereiken deze diensten voor dagonthaal mensen die mogelijks tijdens de 7 nachten (en een langere periode) voorafgaand aan de telling geen beroep deden of niet terecht konden in een van de opvangstructuren. De bevraging gebeurt anoniem. (zie ook 1.4. voor de beschrijving van de methodologie).

Naast hun verblijfplaats van de voorbije nachten wordt gepeild naar enkele socio-demografische variabelen en hun kennis en gebruik van de diensten thuislozenzorg.

De pre-enquête vond plaats tussen 9u en 12u op 24 oktober 2017 in 13 diensten voor dagonthaal[31] en werd uitgevoerd door teams van studenten en ervaringsdeskundigen. Enkele van deze diensten zijn gericht op een specifiek publiek zoals mensen met een precair verblijfstatuut of druggebruikers. De meeste diensten spreken een bredere kwetsbare doelgroep aan. De resultaten tonen aan dat ook onder deze laatste doelgroep heel wat mensen (tijdelijk) in de openbare ruimte of in andere zeer onstabiele huisvestingssituaties verblijven.

29. http://www.ama.be/projets/post-hebergement-et-alternatives-a-l-hebergement.
30. Twee vragenlijsten bevatten de gegevens van een koppel.
31. De deelnemende diensten voor dagonthaal zijn: Bij Ons-Chez Nous, CLIP, Le Clos, Consigne Article 23, l'Entraide, la Fontaine, Jamais Sans Toit, Nativitas, OCMW Ukkel – Sociale Cafetaria, Pigment/Meeting, Resto du Cœur, Transit, CAW Brussel-Vrienden van het Huizeke.

Algemene gegevens

76% van de 172 vragenlijsten werden beantwoord door mannen, 24% door vrouwen. De gemiddelde leeftijd van de vrouwelijke respondenten is 43 jaar, voor de mannen is dat 41 jaar. 23 personen zijn jonger dan 30 jaar en 11 personen 60 jaar en ouder. Enkele respondenten gaven aan deel uit te maken van een grotere groep van 30 tot 40 personen. Deze groepen reizen regelmatig naar Calais om de oversteek naar Groot-Brittannië te wagen.

Geen enkele minderjarige aanwezig in de betrokken diensten nam deel aan de enquête. 5% van de respondenten (alleenstaanden of koppels) gaven aan de voorbije nachten te hebben doorgebracht in het gezelschap van hun kinderen (en andere mensen). Uit de algemene resultaten van de telling blijkt een grotere aanwezigheid van kinderen: 18% van de getelde mensen zijn kinderen waarvan de meesten in een van de erkende opvangstructuren verblijven.

Verschillende huisvestigingssituaties

Onderstaande figuur geeft een overzicht van de verschillende huisvestingssituaties van de respondenten. Het overgrote deel (36%) bracht tijdens de voorafgaande week minstens 1 nacht door in de openbare ruimte: 13,8% installeerde zich in een van metro- of treinstations. De overige (21,8%) vonden een plek op straat, onder bruggen en parken. Daarnaast klopte 20,1% van de bevraagde mensen aan bij een dienst noodopvang voor onderdak voor één nacht. Ongeveer de helft van deze mensen biedt zich elke avond opnieuw aan voor de nacht. Meer dan de helft (55,7%) van al de respondenten bevindt zich dus in een situatie van dakloosheid.

Voegen we daarbij het aantal mensen dat verbleef in een woning ongeschikt voor bewoning (12,1%), waarbij de levensomstandigheden niet altijd beter zijn dan op straat, dan blijkt dat bijna 70% van de respondenten in een zeer precaire huisvesting verblijft. Voorbeelden van ontoereikende huisvesting zijn: een kraakpand (8%), de kelder, zolder of afgesloten garage van een woning (2,9%) of gemeenschappelijke ruimtes van een gebouw, fabrieken, opslagruimtes, bureau's, enz. Dit hoge percentage is opvallend aangezien de meeste dagcentra een divers publiek bereiken, maar bevestigt de resultaten van de nachtelijke telling.

Slechts 13,2% van de respondenten verblijft in een woning waarvan de persoon eigenaar of huurder is. Spontaan vertellen huurders over de hoge huur die niet in verhouding is met de kwaliteit van de woning. Ze wijzen bijvoorbeeld op het gebrek aan sanitaire voorzieningen en geen of een slecht werkende verwarmingsinstallatie.

De mensen die bij gebrek aan woonst bij vrienden of familie verblijven (11,5%) zijn eveneens moeilijk in kaart te brengen. Het gaat vaak om tijdelijke of punctuele oplossingen, voor een of enkele nachten of bij extreme koude. Voor mensen die een leefloon of werkloosheidsuitkering, tegemoetkoming voor personen met een handicap of invaliditeitsuitkering ontvangen, dreigt het risico immers om beschouwd te worden als samenwonende en hun statuut als alleenstaande te verliezen. Beide partijen komen zodoende in een nog meer precaire situatie terecht. In het kader van strijd tegen sociale fraude worden de controles alleen maar strenger.

De huisvestingssituatie is geen stabiel gegeven. Uit de antwoorden op de vraag: 'Hoe vaak slaapt u daar?' blijkt dat de meeste mensen verschillende huisvestingssituaties combineren.

FIGUUR 19: HUISVESTINGSSITUATIES VAN DE RESPONDENTEN VAN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING NOVEMBER 2016. N=174 (Bron: la Strada)

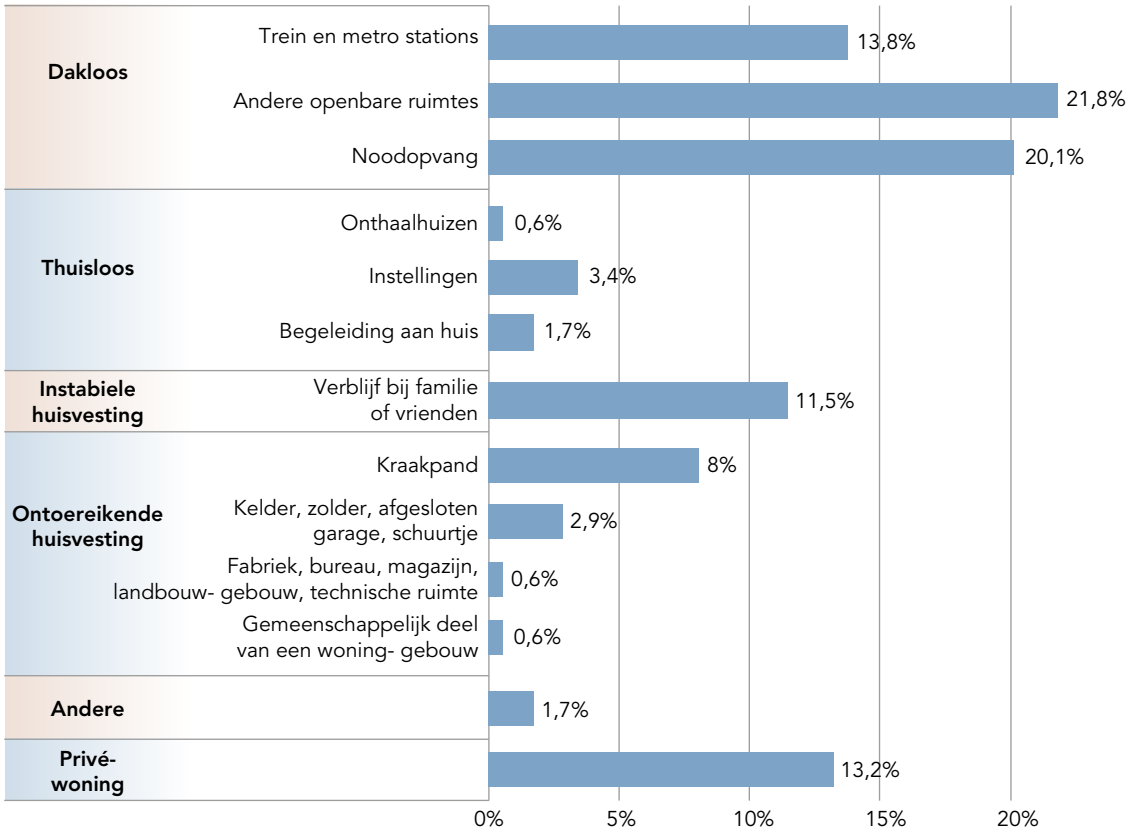

Beschikbaar inkomen en huisvesting

FIGUUR 20: INKOMENSBRONNEN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING NOVEMBER 2016. N=178 (Bron: la Strada)

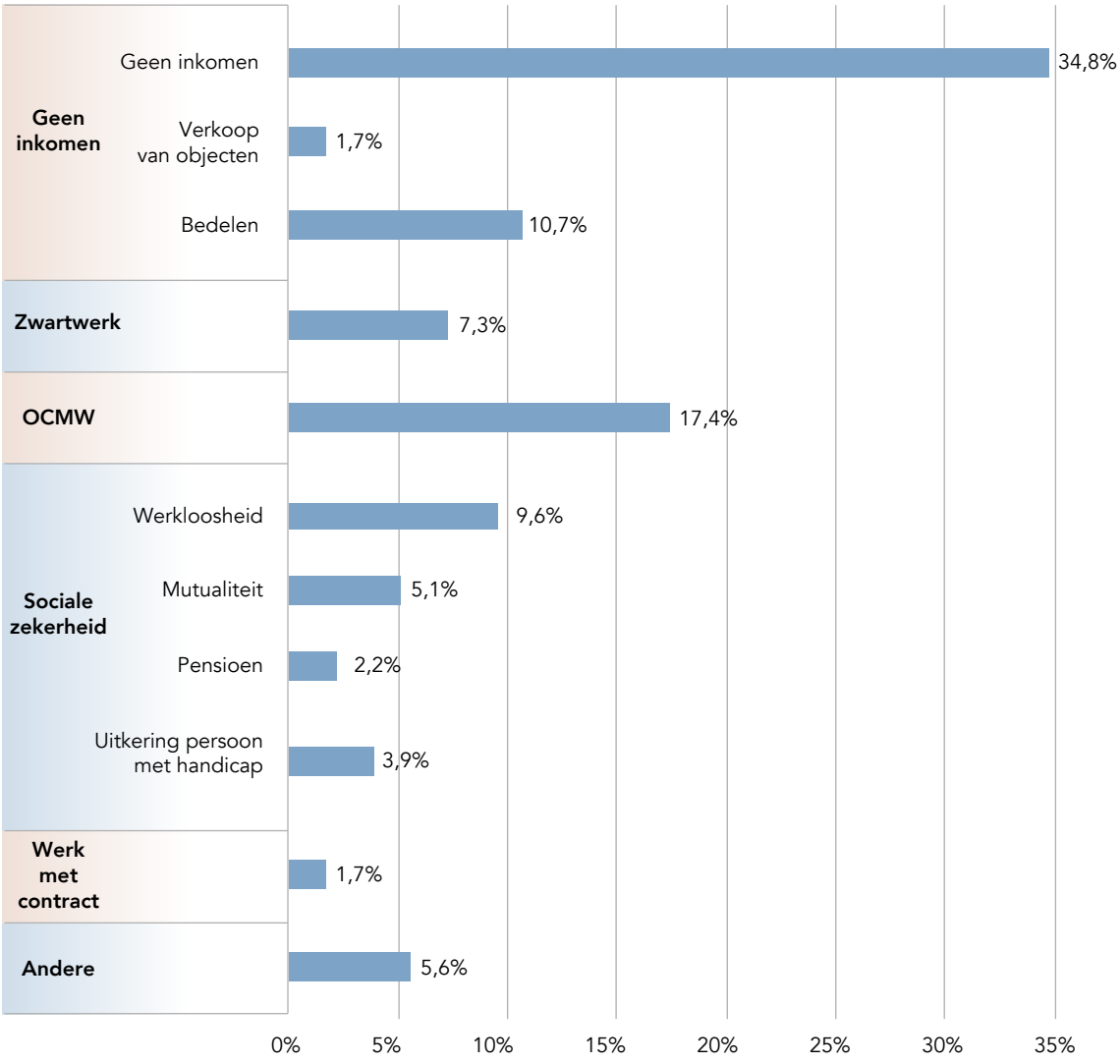

De pre-enquête laat toe om linken te leggen tussen de inkomensbron(nen) en de huisvestingssituatie(s) van de bevraagde mensen. Zo stellen we vast dat ongeveer de helft van de mensen die niet beschikken over een inkomensbron, behalve bedelen of de verkoop van voorwerpen (zoals flessen), alle of minstens 4 nachten per week doorbrengen in de openbare ruimte.

De cumulatie van deze twee types van kwetsbaarheid (geen inkomen en verblijven in de openbare ruimte) komt voor bij zowel EU-onderdanen als Belgen en vooral bij mensen zonder wettig verblijf of met een precair verblijfsstatuut. Een verklaring is dat de opvangstructuren voor dak- en thuislozen betalend zijn, uitgezonderd de nood- en nachtopvang georganiseerd door de Samusocial en Hoeksteen. Voor onderdak op langere termijn zijn zeker de mensen zonder of met een precair verblijfstatuut aangewezen op kraakpanden en onderhandelde

bezettingen of een plek bij vrienden of families. We wijzen er nogmaals op dat de steekproef van deze enquête te klein is om representatief te zijn[32].

Andere kwetsbare groepen zijn de gepensioneerde mensen, omwille van hun leeftijd en het bedrag van hun pensioen, en mensen met een vervangingsinkomen bij arbeidsongeschiktheid of invaliditeit, omwille van hun gezondheidssituatie/handicap en het bedrag van de uitkering. Onder de respondenten beantwoorden 29 mensen aan bovenstaande profielen. Zij verblijven in verschillende huisvestingssituaties die niet beantwoorden aan hun specifieke noden (kraakpanden, publieke ruimte, Samusocial en nachtasiel).

FIGUUR 21: INKOMENSBRONNEN VAN DE RESPONDENTEN VAN BELGISCHE OORSPRONG VAN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING NOVEMBER 2016. N=93 (Bron: la Strada)

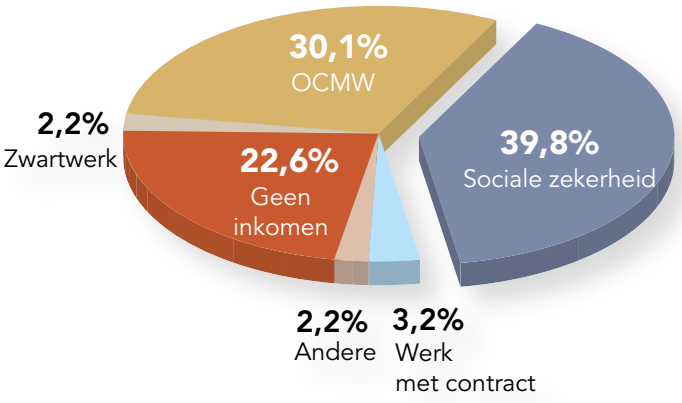

70% van de respondenten met de Belgische nationaliteit hebben als inkomen een uitkering vanuit de sociale zekerheid of de sociale bijstand. Deze uitkeringen vormen duidelijk onvoldoende sociale bescherming gezien de precaire leefsituaties van deze mensen. Wanneer we deze variabele kruisen met de huisvestingssituatie zien we dat van de 27 Belgen met een leefloon er 6 personen elke of bijna elke nacht in de openbare ruimte verblijven en 4 personen elke of bijna elke nacht bij de Samusocial aankloppen. Slechts 8 respondenten beschikken over een woning (als eigenaar of huurder).

32. 76 van de 174 respondenten hebben geen inkomen buiten bedelen en de verkoop van voorwerpen. 33 mensen van die 76 slapen elke nacht of regelmatig in de openbare ruimte.

Verblijfsstatuut en huisvesting

FIGUUR 22: VERBLIJFSSTATUUT VAN DE RESPONDENTEN VAN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING NOVEMBER 2016. N=172 (Bron: la Strada)

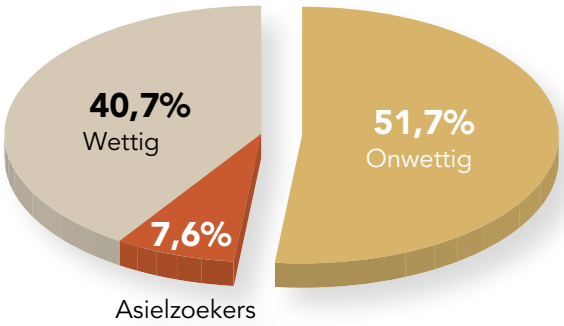

Met de Brusselse dak- en thuislozentelling focussen we ons vooral op het aantal mensen dat in precaire huisvestingssituaties moet overleven. Er wordt niet systematisch gepeild naar de nationaliteit of het verblijfsstatuut van de getelde mensen. Met de vraag 'Welk verblijfstatuut heeft u in België?', met drie keuzemogelijkheden: wettig, asielzoeker (lopende procedure) en onwettig (zonder papieren, bevel om het grondgebied te verlaten…), verkrijgen we via de enquêtes een eerste informatie. De antwoorden zeggen echter niets over de grote diversiteit aan verblijfsstatuten en bijhorende rechten en de nationaliteit van de mensen. Ook de situatie van EU-onderdanen in precaire situaties blijft onderbelicht.

Ondanks deze beperkingen laat de enquête enkele vaststellingen toe. Net iets meer dan de helft (52%) van de respondenten heeft een wettig verblijfstatuut tegenover 41% zonder of met een precair verblijfstatuut. Een grote meerderheid (78%) van deze laatste groep heeft geen inkomen aangezien enkel mensen met een wettig verblijfstatuut recht hebben op een sociale uitkering of bijstand of toegang hebben tot de officiële arbeidsmarkt. Toch doet slechts een minderheid van de mensen met een precair verblijfsstatuut van tijd tot tijd een beroep op de noodopvang van de Samusocial voor enkele nachten. De aanwezigheid van kinderen lijkt daarbij een rol te spelen.

Gebruik van andere dak- en thuislozendiensten

FIGUUR 23: GEBRUIK VAN DIENSTEN DOOR DE RESPONDENTEN VAN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING NOVEMBER 2016. N=191 (Bron: la Strada)

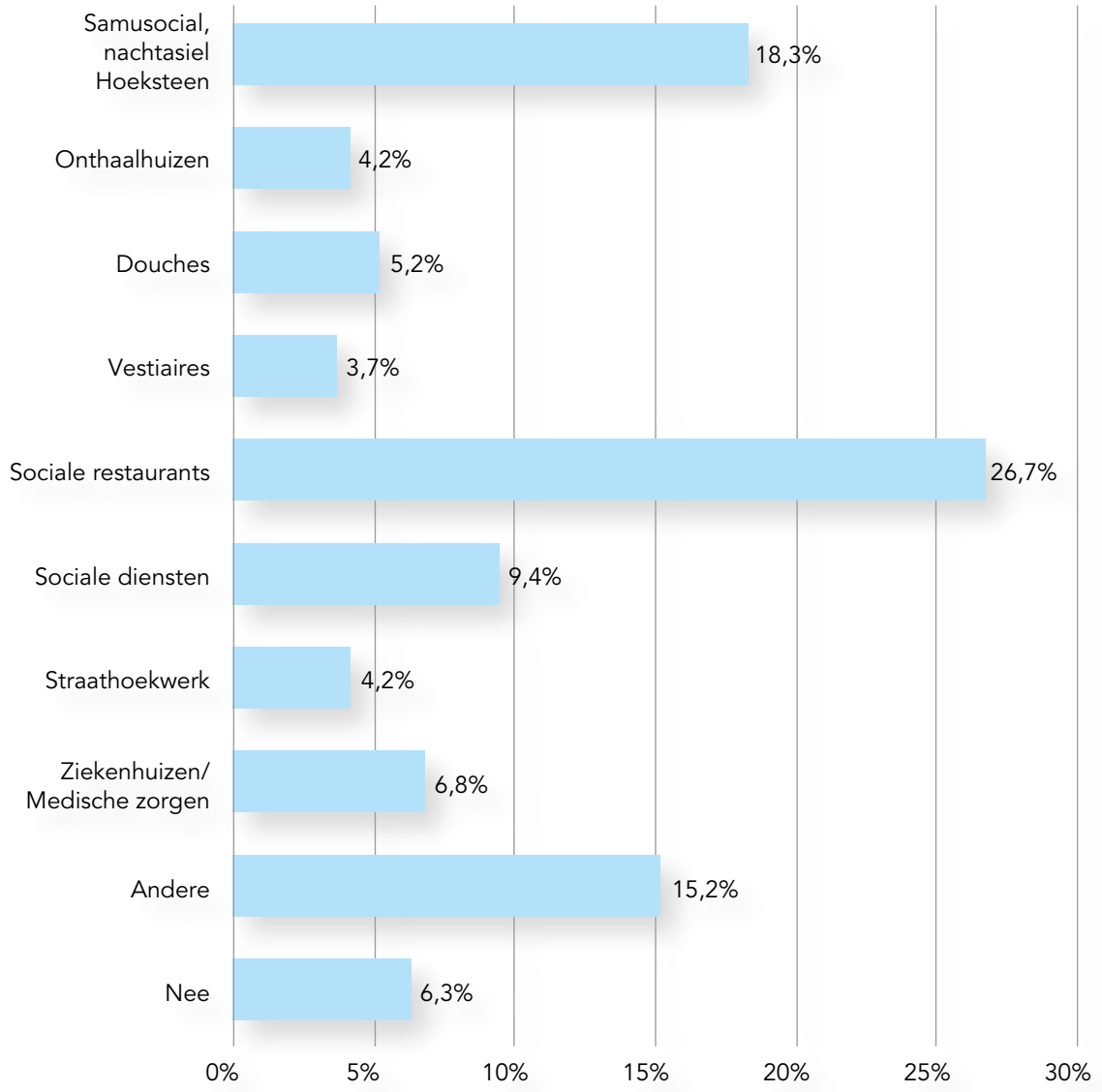

De respondenten maken gebruik van alle basisdiensten van de dagcentra, zoals douches en kleding maar vooral van de (warme) maaltijden. Vandaar dat de sociale restaurants (of dagcentra die maaltijden aanbieden) de diensten zijn die het meest bezocht worden door de respondenten onafhankelijk van hun inkomen. Zowel mensen met een leefloon (22%) als mensen zonder inkomen (40%) doen een beroep op deze diensten voor een maaltijd aan een symbolische prijs. Op de tweede plaats komen de gratis nachtopvang van de Samusocial en Hoeksteen, die vermeld worden door 35 respondenten. 43% van deze gebruikers zijn mensen met een precair verblijfstatuut. Slechts 4,2% van de respondenten verbleef ooit in een onthaalhuis of kwam in contact met straathoekwerkers.

2.6.3. Post-enquête

In dit deel bespreken we de gegevens van de post-enquête. Deze enquête heeft een tweeledige doelstelling: een tweede toetsing van de verschillende leefsituaties van personen die in de telling zijn opgenomen, en een raming van het aantal personen dat niet gevat wordt door de telling (verborgen thuisloosheid). Deze gegevens dienen als illustratie voor de verschillende leefsituaties en overlevingstechnieken van de respondenten. Ze mogen in geen geval worden beschouwd als statistische cijfers waarmee de werkelijkheid representatief wordt weergegeven. Deze informatie laat enkel toe om de verschillende leefsituaties in kaart te brengen, te analyseren en te verduidelijken.

Op 8 november 2016 (de dag na de telling) hebben teams van studenten en ervaringsdeskundigen 123 post-enquêtes anoniem afgenomen bij evenveel personen. Deze enquêtes werden in 12 dagcentra afgenomen, waarvan een deel een specifiek doelpubliek aanspreekt (zoals mensen met een precair verblijfsstatuut of druggebruikers), en anderen een breder publiek van kwetsbare personen aanspreekt[33]. Doordat die centra erg laagdrempelige en een (bijna) onvoorwaardelijk onthaal aanbieden, spreken ze een specifiek doelpubliek aan dat niet noodzakelijk is opgenomen in de telling, en niet noodzakelijk gebruik maakt van andere dak- en thuislozendiensten. Via deze enquêtes krijgen we dan ook een beter zicht op situaties van verborgen thuisloosheid, waar in beperktere mate informatie over beschikbaar is: personen die tijdelijk bij familie of vrienden verblijven, illegaal terreinen bezetten of geen formeel huurcontract hebben (operationele ETHOS-categorie 8).

Met deze enquête werd gepeild naar de verblijfplaats van de respondenten tijdens de nacht van de telling, en een aantal socio-demografische kenmerken.

Algemene gegevens

78% van de respondenten betreft mannen, en 22% betreft vrouwen. De gemiddelde leeftijd bedraagt 45 jaar (voor de mannen is dat 43 jaar, en voor de vrouwen 49 jaar). 14 personen zijn jonger dan 30 jaar, en 17 personen zijn 60 jaar of ouder. Net zoals in de pre-enquête hebben er geen minderjarigen deelgenomen aan de enquête. 6 personen geven aan de voorbije nacht in het gezelschap van hun kinderen te hebben doorgebracht. Uit de algemene resultaten van de telling blijkt een grotere aanwezigheid van kinderen: 18% van de getelde mensen waren kinderen, waarvan de meeste in een van de erkende opvangstructuren verbleven.

Verschillende huisvestingssituaties

Op basis van onderstaande figuur krijgen we een overzicht van de plaats waar de respondenten de nacht van de telling hebben geslapen. Een groot deel van de respondenten sliep de nacht van de telling in de openbare ruimtes zoals in metro's en stations (29%) en in noodopvangcentra (17%). Verder verblijft 12% van de respondenten in een gebouw ongeschikt voor

33. De deelnemende diensten voor dagonthaal zijn: Bij Ons-Chez Nous, Buurtwinkel, Le Clos, Consigne Article 23, l'Entraide, La Fontaine, Jamais Sans Toit, Nativitas, OCMW Ukkel – Sociale Cafetaria, Resto du Coeur, Transit, CAW Brussel - Vrienden van het Huizeke.

bewoning (zoals een parking, gemeenschappelijke delen van gebouwen, auto's,…), en slaapt 10,7% in een precaire woning. Kortom, zo'n 68% van de personen kampt met een erg precaire huisvestingssituatie. Verder stellen we vast dat zo'n 16,5% van de respondenten beschikt over een privéwoning (als eigenaar of huurder).

FIGUUR 24: HUISVESTINGSSITUATIES VAN DE RESPONDENTEN VAN DE POST-ENQUÊTES VAN DE TELLING NOVEMBER 2016. N=121 (Bron: la Strada)

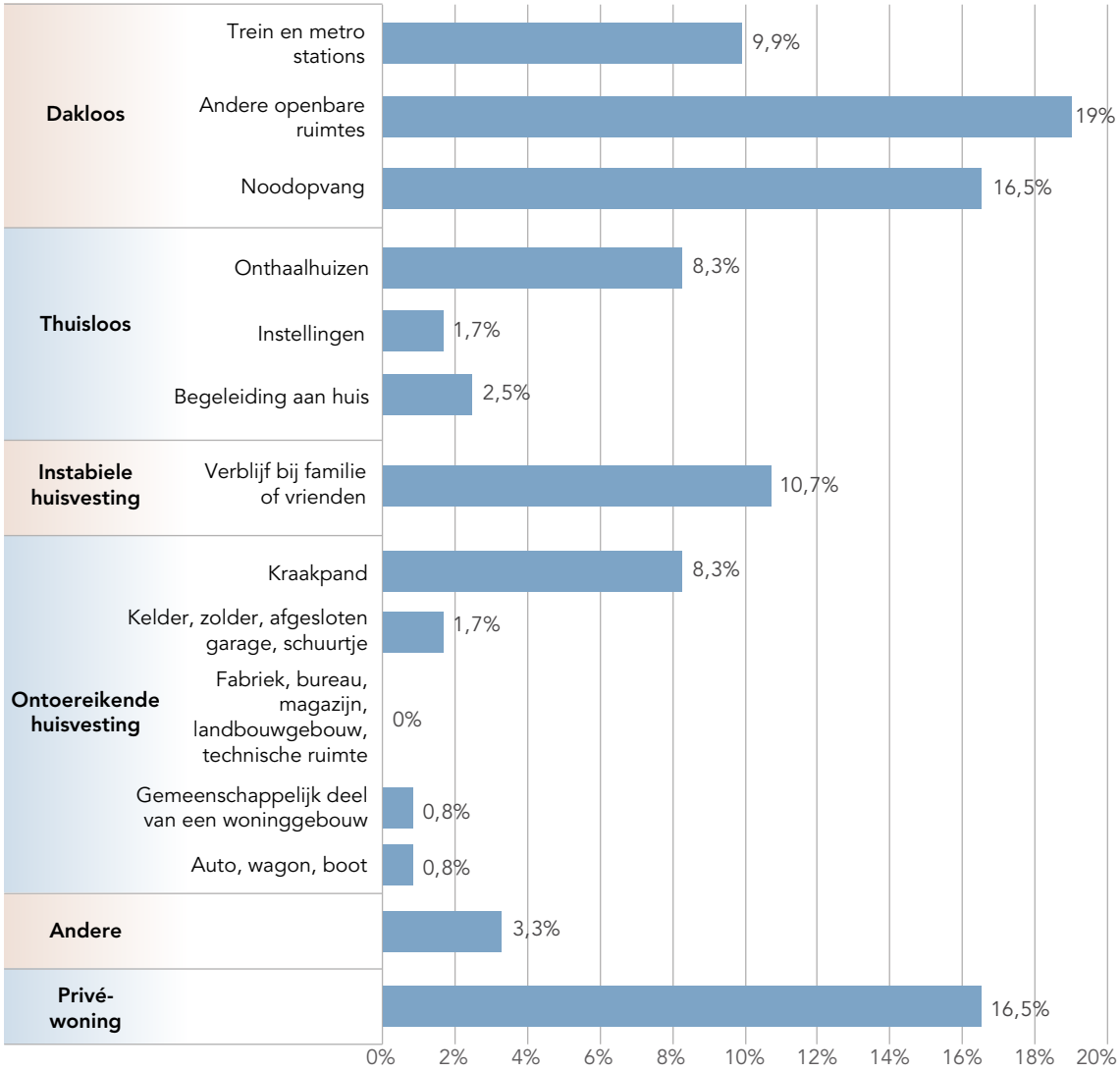

Beschikbaar inkomen en huisvesting

FIGUUR 25: INKOMENSBRONNEN VAN DE RESPONDENTEN VAN DE POST-ENQUÊTES VAN DE TELLING NOVEMBER 2016. N=125 (Bron: la Strada)

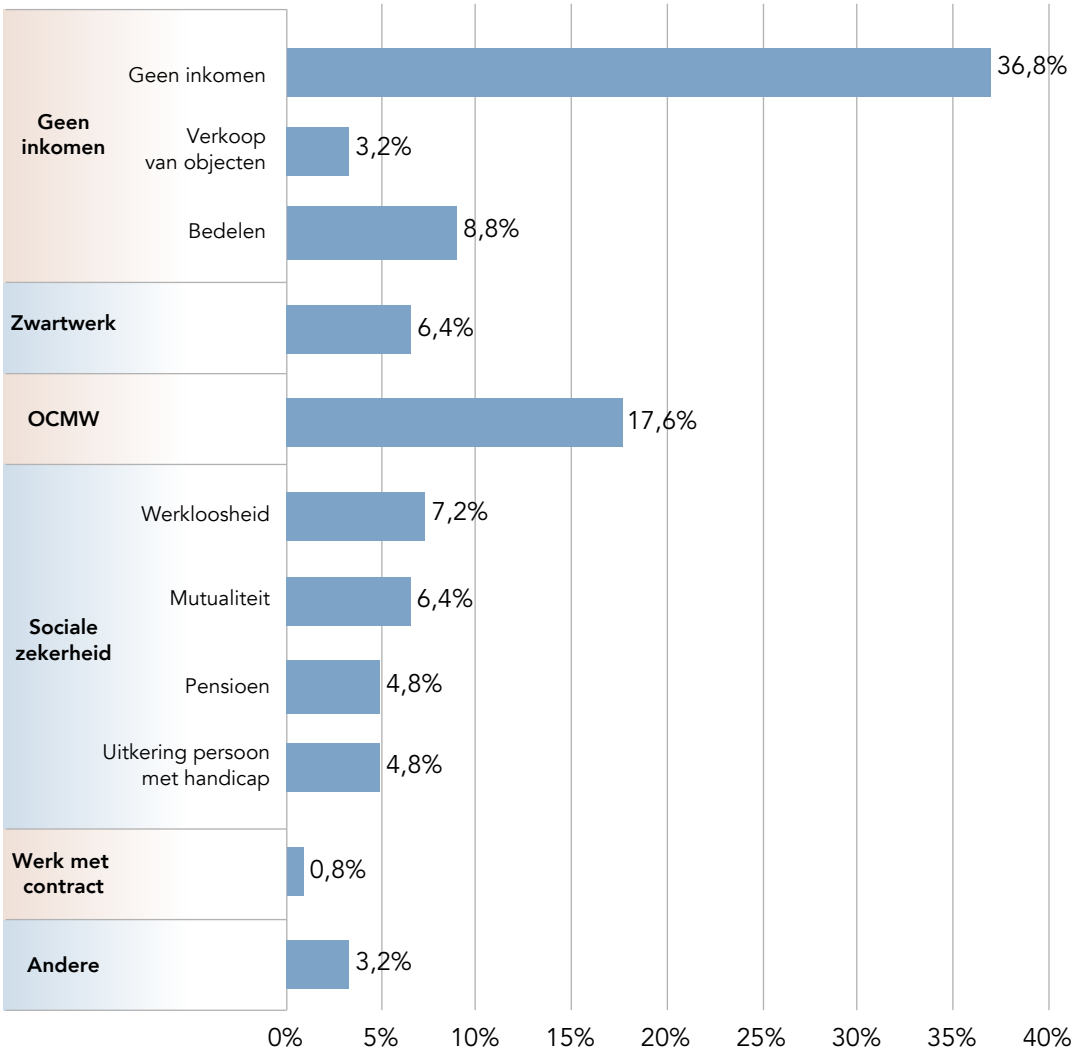

Via de post-enquête krijgen we tevens meer zicht op de link tussen de inkomensbron en de huisvestingssituatie. Vooreerst stellen we vast dat bijna de helft van de respondenten geen inkomensbron heeft uitgezonderd bedelen en de verkoop van objecten. Van die 58 personen slapen er 13 in de noodopvangcentra en 21 in de openbare ruimte (metro, station, straat, brug, parking, in beweging).

Uit onze enquête blijkt dat de cumulatie van deze twee types van kwetsbaarheid (geen inkomen en verblijven in de openbare ruimte) in iets meerdere mate voorkomt bij personen zonder wettig verblijfsstatuut (hoewel ze ook voorkomt bij mensen met een regulier verblijfsstatuut). Naast10 personen met een verblijfsstatuut zijn er 23 personen zonder wettig statuut en is er 1 asielaanvrager. Zoals reeds vermeld lijkt dit verbonden te zijn aan het feit dat de meeste opvangcentra voor dak- en thuislozen betalend zijn, uitgezonderd de noodopvang die door

Samusocial en Hoeksteen wordt georganiseerd. Personen met een precair verblijfsstatuut zijn dus vaker genoodzaakt onderdak te vinden in andere soorten huisvesting zoals kraakpanden, onderhandelde bezettingen, bij vrienden en familie, op straat overleven,…

Verder vormen gepensioneerden een kwetsbare groep omwille van hun leeftijd en de hoogte van het pensioen, net als personen met een vervangingsinkomen via de mutualiteit ten gevolge van hun gezondheidssituatie, een handicap, een arbeidsongeval en het bedrag van de uitkering. De 19 respondenten die onder één van deze categorieën hebben een reguliere verblijfstatus. Deze doelgroep verblijft in diverse huisvestingssituaties: in de openbare ruimte, privéwoning, noodopvang, onthaalhuis,…

Verblijfsstatuut en huisvesting/inkomen

In de post-enquête hebben we gevraagd welk verblijfsstatuut men in België heeft: wettig, asielzoeker of onwettig? Hoewel we hiermee een eerste algemeen zicht krijgen op de verblijfsstatuten, zegt dit natuurlijk niets over de diversiteit aan verblijfsstatuten die er bestaan.

FIGUUR 26: VERBLIJFSSTATUUT VAN DE RESPONDENTEN VAN DE POST-ENQUÊTES VAN DE TELLING NOVEMBER 2016. N=123 (Bron: la Strada)

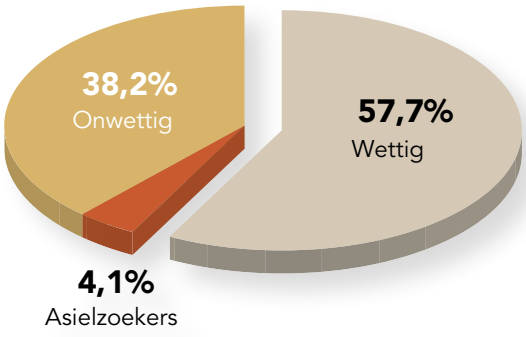

We stellen vast dat 58% een wettig verblijfsstatuut heeft, 38% een onwettig verblijfsstatuut en 4% asielaanvragers betreft. 82% van de personen met een zonder wettig verblijfstatuut hebben geen inkomensbronnen (buiten bedelen en de verkoop van objecten). Dit is logisch aangezien deze personen geen recht hebben op uitkeringen via de sociale zekerheid of het OCMW, noch toegang hebben tot de reguliere arbeidsmarkt. Slechts 26% van die personen doet de avond van de telling een beroep op de noodopvang van de Samusocial. Verder verblijft 15% in kraakpanden, 11% bij vrienden of familie en 17% de openbare ruimte.

36,7% van de personen met een wettig verblijfsstatuut krijgt een inkomen via de sociale zekerheid (werkloosheid, mutualiteit, pensioen of uitkering voor personen met een handicap), 31% via het OCMW en 25,4% heeft geen inkomen (op bedelen na). Hoewel 68% van deze groep wel degelijk een inkomen heeft (via de sociale zekerheid of de sociale bijstand), blijken deze uitkeringen onvoldoende sociale bescherming bieden. Personen met een verblijfsstatuut én die een uitkering via het OCMW krijgen, sliepen op diverse plaatsen tijdens de nacht van de telling zoals in hun eigen woning (als huurder of eigenaar), in de openbare ruimte, in noodopvang of in een onthaalhuis.

3. Resultaten van de dak- en thuislozentelling van 6 maart 2017

3.1. Context

De Brusselse dak- en thuislozentelling van 6 maart 2017 is de eerste momentopname van het aantal dak- en thuislozen en mensen in ontoereikende woningen *tijdens* de winter. Dit onderscheid met de vorige tellingen is belangrijk aangezien het winterplan, gefinancierd door de bevoegde GGC-ministers en federale minister, tot 1350 bijkomende plaatsen in noodopvang voorziet. Gedurende de rest van het jaar zijn er 1348 plaatsen beschikbaar in erkende opvangstructuren voor dak- en thuislozen waarvan 57 in centra voor dringend onthaal, 965 in onthaalhuizen en 326 in de gratis en onvoorwaardelijke noodopvang.

De resultaten van deze telling kunnen dus niet vergeleken worden met deze van de vorige tellingen, die telkens in november, voor de start van de winteropvang plaatsvonden. We kunnen wel de momentopnames van de tellingen *voor* en *tijdens* het winterplan voor de winter 2016-2017 naast elkaar plaatsen. Deze vergelijking leidt tot een aantal reflecties. Het gaat hier niet om een evaluatie van de winteropvang. We kunnen op basis van de resultaten van de telling wel een aantal voorstellen en pistes voor de toekomst aanreiken.

Enkele voorafgaande opmerkingen. Het organiseren van twee dak- en thuislozentellingen op vier maanden was zwaar voor het team van la Strada maar ook voor de sector en alle andere betrokken partners. Niet alleen was het moeilijk om voldoende vrijwilligers te motiveren om een 2de maal deel te nemen aan de nachtelijke telling. Het verzamelen van de gegevens van de verschillende erkende en niet-erkende opvangstructuren (NEOS) en alternatieve en precaire huisvestingssituaties verliep eveneens moeizaam. Uiteindelijk verkregen we de cijfers voor alle erkende structuren en diensten voor begeleiding aan huis. Voor de NEOS en de ziekenhuizen weigerden een aantal structuren deze informatie een tweede keer door te geven of gaven ze geen gehoor aan onze herhaalde vragen. Bij de NEOS werd er verwezen naar de cijfers voor de telling van 7 november 2016 aangezien het aantal bewoners niet wijzigde. Ook bij de pre- en post-enquête stelden we vast dat minder mensen op de vragen wensten te antwoorden.

6 maart 2017 was een frisse dag met veel regen. Deze weersomstandigheden kunnen de cijfers beïnvloeden. We willen daarom nogmaals benadrukken dat de telling een momentopname is. Enkel door opeenvolgende tellingen te organiseren op hetzelfde moment en volgens dezelfde methodologie kunnen vaststellingen bevestigd of weerlegd worden en tendensen worden aangetoond.

In de volgende tekst bespreken we in de eerste plaats de resultaten van de telling op 6 maart 2017 met het winterplan op volle kracht. Een vergelijking van deze gegevens met de situatie op 7 november 2016 helpt ons om de impact van de bijkomende tijdelijke humanitaire hulp te duiden. Op dat moment in november kunnen mensen enkel terecht in het structureel aanbod in de thuislozensector.

3.2. Algemene situatie

Figuur 27 toont de resultaten van de telling voor drie van de vier conceptuele ETHOS-categorieën: **dakloos, thuisloos en mensen in een ontoereikende huisvesting**. Voor de conceptuele categorie **instabiele huisvesting** verwijzen we naar de pre- en post-enquêtes, 2 weken voorafgaand en de dag na de telling. Deze geven een inkijk in profielen en de verschillende precaire huisvestingssituaties van mensen die een beroep doen op de dagopvang. De resultaten van deze bevragingen worden later in het rapport voorgesteld.

Zoals reeds vermeld verwijst **dakloos** naar de mensen die in de openbare ruimte overnachten, d.w.z. op straat, park, tenten, in metro- of treinstations of andere (delen van) openbare gebouwen, en de mensen die de nacht van de telling een beroep deden op de nood-, crisisopvang of de winteropvang. De categorie **thuisloos** is beperkt tot de mensen opgevangen in de onthaalhuizen. Het aantal mensen begeleid aan huis, en in het kader van Housing First maakt geen deel uit van het globale aantal getelde mensen. De resultaten met betrekking tot deze begeleidingen die de uitstroom uit een situatie van dak- en thuisloosheid ondersteunen of preventief werken worden in deel 3.6.1 van dit rapport besproken. De verschillende leefsituaties onder **ontoereikende huisvesting** geven een beeld van de overlevingsstrategieën van mensen die niet terecht konden in de erkende structuren of hulp weigerden.

FIGUUR 27: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, PER CATEGORIE. N=4094 (Bron: la Strada)

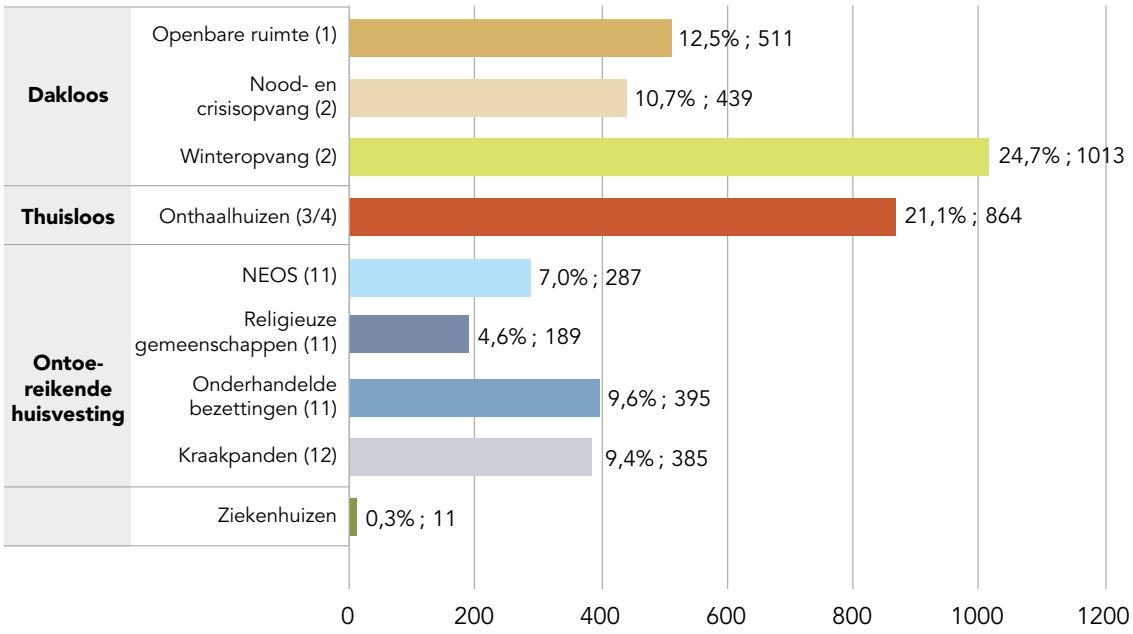

Tijdens de nacht van de telling op 6 maart 2017 werden in totaal **4094 mensen** geteld waarvan **48% daklozen, 21% thuislozen en 31% mensen in een ontoereikende huisvesting.**

De erkende of gesubsidieerde diensten in het kader van de thuislozenzorg staan in voor de opvang van 57% van de getelde mensen. **36%** van het aantal getelde mensen **(1452 mensen)** verblijven tijdens de nacht van de telling in de **nood- en crisisopvang of de winteropvang.** Verder in de tekst gaan we in op de verdeling tussen structurele nood- en crisisopvang en de bijkomende winteropvang. Ondanks de uitbreiding aan plaatsen voor de nacht worden er **511 mensen (12%) geteld in de openbare ruimte.** De capaciteit van de **onthaalhuizen** wordt niet gewijzigd en laat toe **864 mensen (21%)** op te vangen. De overige **31%** van de getelde mensen **(1256 mensen)** vinden we terug in de verschillende vormen van **ontoereikende huisvesting. Voor 1778 mensen of 43% van het aantal getelde mensen biedt de erkende thuislozenzorg geen begeleiding of ondersteuning op het vlak van huisvesting. 11 personen** (0,3%) brachten de nacht door in de spoeddienst van een ziekenhuis bij gebrek aan een woning. We gaan in deze tekst niet verder in op deze laatste kleine categorie (niet voorzien in ETHOS-typologie).

3.2.1. Verdeling volgens gender

Uit **figuur 28** blijkt duidelijk dat ook bij deze telling de mannen sterk in de meerderheid zijn. 2459 of 60% van het aantal getelde mensen zijn mannen tegenover 866 of 21% vrouwen. Daarnaast worden er 653 (16%) kinderen (< 18 jaar) geteld en 3 transgenders. Voor 3% van het aantal getelde mensen is het gender niet bekend.

FIGUUR 28: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, PER GENDER. N=4094 (Bron: la Strada)

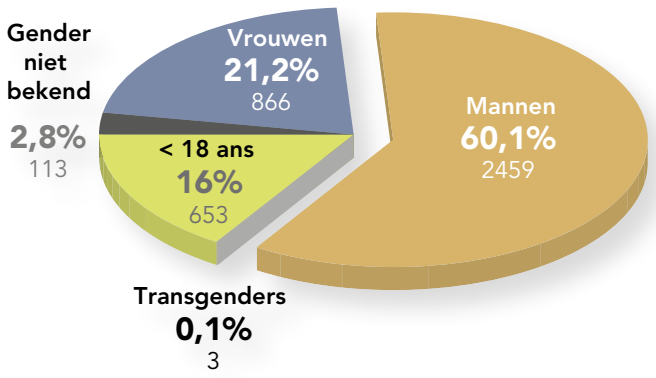

Figuur 29 toont aan dat mannen oververtegenwoordigd zijn in elke categorie, uitgezonderd bij de geloofsgemeenschappen en de structurele nood- en crisisopvang waar het verschil tussen mannen en vrouwen beperkt is. Bij dit laatste type opvang valt vooral het grote aantal kinderen op, met name 171 of 39% van het aantal mensen die er verblijven (30% vrouwen en 31% mannen). De grootste aanwezigheid van mannen zien we bij de winteropvang en de NEOS waar hun aandeel tot 80% en meer oploopt. In de openbare ruimte (65% mannen) en kraakpanden (68% mannen) vertegenwoordigen mannen ongeveer 2/3 van het aantal getelde mensen. Het verschil met het aantal getelde vrouwen is het grootst in de openbare ruimte (11% vrouwen en 65% mannen) en in de winteropvang (14% vrouwen en 80% mannen). De oververtegenwoordiging van mannen is veel minder uitgesproken in de onthaalhuizen en onderhandelde bezettingen waar kinderen een groot deel van de bewoners uitmaken.

FIGUUR 29: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, PER CATEGORIE EN PER GENDER. N=4094 (Bron: la Strada)

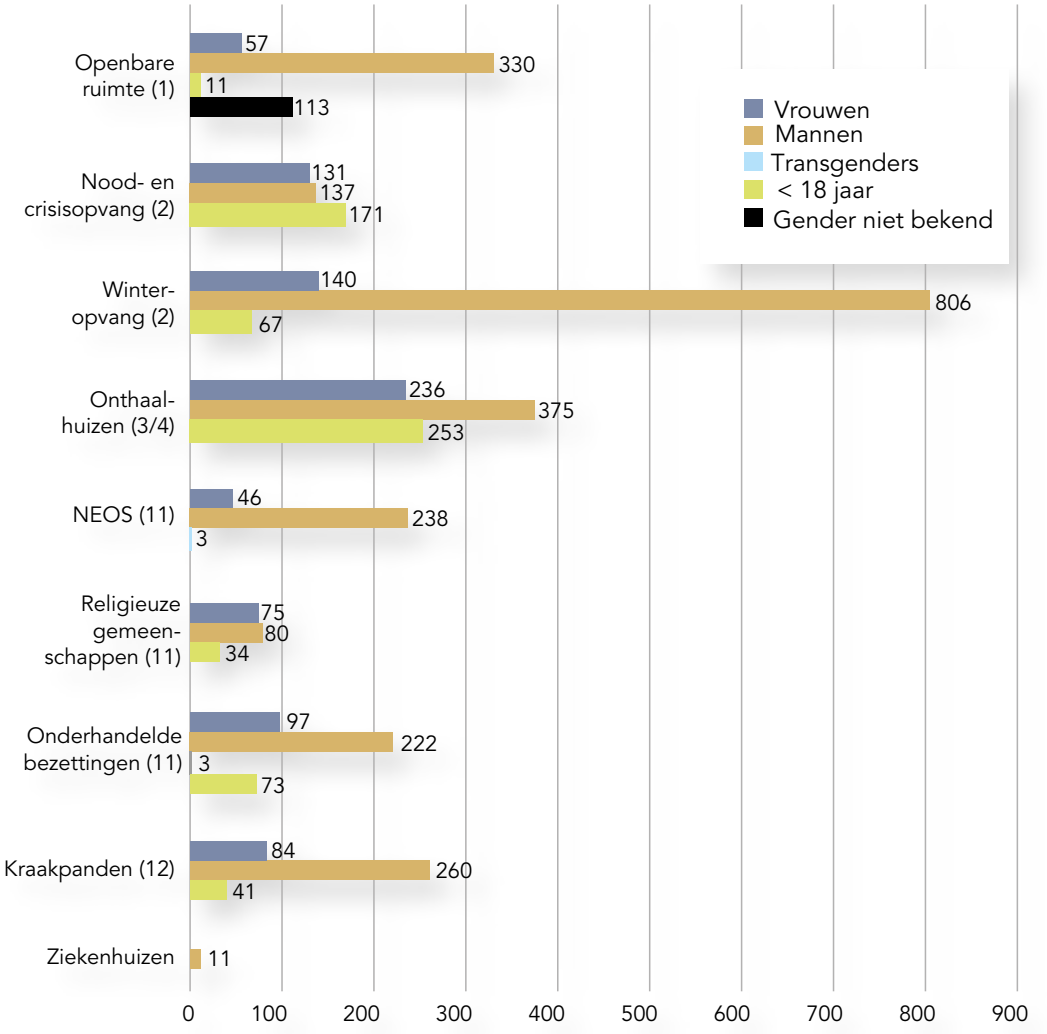

Vrouwen en kinderen zijn prioritair voor de erkende diensten: zowel voor de onthaalhuizen, de crisisopvang als de structurele noodopvang. Wanneer we deze momentopname vergelijken met deze van de telling van 7 november 2016 (zie **figuur 6**, p.26) zien we dat er duidelijk meer aandacht is voor de opvang van alleenstaande mannen tijdens de winteropvang.

Op de nacht van de telling van 6 maart 2017 werden er 137 mannen in de noodopvang en 806 mannen in de winteropvang geteld. Dit is een stijging van **537%** (van 148 naar 943 opgevangen mannen). Voor de vrouwen is er een toename van **53%** (van 177 naar 271 opgevangen vrouwen) en voor kinderen van **60%** (van 149 naar 238 opgevangen kinderen). Minder duidelijk is waar deze mannen verbleven voor de winteropvang van start ging. We zien enkel een daling van het aantal getelde mannen in de openbare ruimte (van 423 naar 330) en in de kraakpanden (van 385 naar 260). Hier tegenover staat een stijging van het aantal mannen in de onderhandelde bezettingen (van 126 tot 222). Voor de getelde vrouwen stellen we een gelijkaardige maar kleinere trend vast: minder vrouwen in de kraakpanden en meer in de onderhandelde bezettingen. Opvallend is dat er 7 vrouwen meer geteld worden in de openbare ruimte (50 in 2016, of een toename van 14%).

3.3. Daklozen

3.3.1. Mensen die in de openbare ruimte leven (cat. 1)

ETHOS-definitie: Mensen die op straat en in de openbare ruimte leven, zonder vaste verblijfplaats.

Op één uur tijd werden er op 6 maart 2017, **511 personen, waaronder 11 kinderen** geteld die de nacht doorbrengen in de openbare ruimte. Dit betekent dat **1 op 8 van de getelde mensen (12,5%)** ondanks de bijkomende plaatsen in de winteropvang, **overnacht in de openbare ruimte.** Bij de telling op 7 november 2016, een week voor de opening van de eerste site en uitbreiding van plaatsen in de noodopvang werden er 707 mensen geteld in de openbare ruimte.

Dit grote aantal daklozen stemt overeen met de signalen van de straathoekwerkers en andere partners. Tijdens de voorbereiding van de tweede telling bleek al snel dat de meeste gesignaleerde verblijfplaatsen voor de vorige telling bevestigd werden. Bovendien werden er een aantal locaties aan toegevoegd.

Belangrijk om te vermelden is dat in de periode net voor de telling verschillende politie-interventies plaatsvonden, om mensen af te raden zich te installeren in en rond de grote treinstations en metrostations in het centrum van Brussel-Stad. De bezittingen van de mensen werden afgenomen en ze werden aangemaand gebruik te maken van de winteropvang. Een aantal van deze acties kwam uitgebreid aan bod in de media. Ook sommige kampen waar groepen of gezinnen en hele families zich vestigen in tijdelijke constructies als barakken en tenten werden door de politie ontruimd.

De opening van de winteropvang die voorziet in voldoende onvoorwaardelijke en gratis plaatsen voor de nacht speelt hierin een belangrijke rol. Een aantal burgemeesters en OCMW-voorzitters alsook de MIVB en de NMBS stellen dat er geen reden is tot het bezetten van bepaalde plaatsen in de openbare ruimte tijdens de duur van het winterplan. Het grote aantal mensen geteld in de openbare ruimte tijdens de winter wijst erop dat de situatie veel complexer is.

Daarnaast zijn de veiligheidsmaatregelen na de terreuraanslagen en de aanslag op 22 maart 2016 in Brussel nog steeds van kracht. Veiligheidsagenten van Securail en externe bewakingsfirma's patrouilleren regelmatig in treinstations. De veiligheidsrichtlijnen worden strikt opgevolgd en de treinstations (Zuid, Centraal en Noord) sluiten tussen 2u en 4u. Ook in de tram- en metrostations is het veiligheidspersoneel extra waakzaam. Zwaarbewapende militairen blijven tot 23u aanwezig in het straatbeeld in het centrum van Brussel, voor de openbare gebouwen en in de stations van het openbaar vervoer. De NMBS lanceert een winterplan voor de periode van 14 november 2016 tot 31 maart 2017. Tijdens die periode verwijzen de veiligheidsagenten dakloze personen die in de stations rondhangen door naar de diensten met beschikbare plaatsen. Het Zuidstation kan bij vrieskou een lokaal ter beschikking stellen wanneer alle plaatsen bezet zijn in de winteropvang en het risico op hyperthermie groot is.

Figuur 30 toont de verdeling tussen het aantal mensen in de externe en de interne openbare ruimte. **Bijna 2/3 van de mensen installeren zich op straat,** een werf, in een park of een andere min of meer beschutte plek in de openbare ruimte. **Slechts 1/3** van het aantal getelde mensen bevindt zich in een **toegankelijke overdekte openbare ruimte.** Deze verhouding geldt zowel voor mannen als vrouwen (en kinderen).

FIGUUR 30: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN INTERNE (TREIN, TRAM EN METROSTATIONS, LUCHTHAVEN) EN EXTERNE OPENBARE RUIMTE, PER TYPE EN PER GENDER. N=511 (Bron: la Strada)

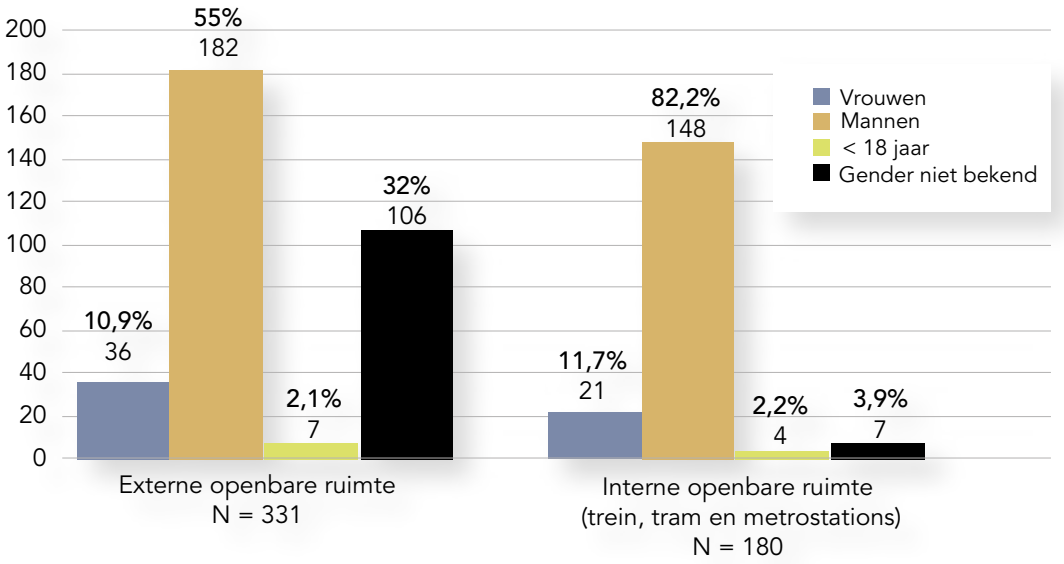

Het aantal getelde mensen in de openbare ruimte is meer dan waarschijnlijk een onderschatting van de werkelijke situatie. Voor 62 plaatsen die ons tijdens de voorbereiding werden gesignaleerd, vonden de tellers op 6 maart 2017 enkel sporen: matrassen, dekens, slaapzakken, karton maar ook tenten, barakken en caravans die aan meerdere personen kunnen onderdak bieden. Vooral heel wat gekende kampen bleken verlaten. Het is natuurlijk ook mogelijk dat deze mensen verkozen de nacht van de telling door te brengen in de noodopvang om te ontsnappen aan de koude en de regen.

Geografische spreiding

Voor een goed overzicht van de **geografische spreiding** wordt het Brussels Gewest ingedeeld in 4 zones. **Figuur 31** geeft de verdeling van het aantal getelde mensen per geografische zone. Het lijkt ons interessant nader te bekijken in welke zones we minder daklozen aantreffen in vergelijking met de telling van november 2016.

FIGUUR 31: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN INTERNE (TREIN, TRAM EN METROSTATIONS, LUCHTHAVEN) EN EXTERNE OPENBARE RUIMTE, PER GEOGRAFISCHE ZONE. N=511 (Bron: la Strada)

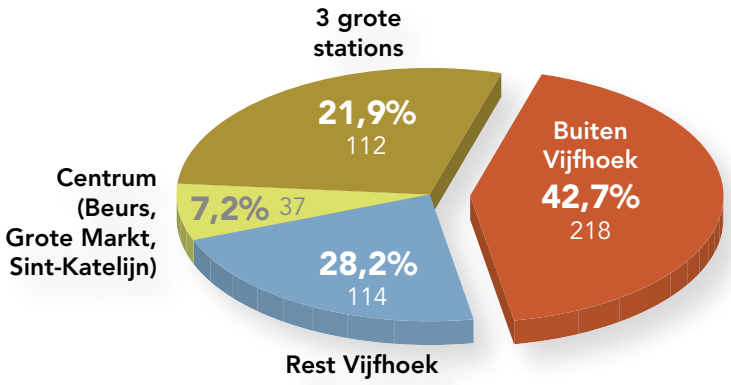

Bij de telling voor de winter stelden we een duidelijke verschuiving vast van het centrum van Brussel-Stad naar de rest van de Vijfhoek en vooral naar de andere Brusselse gemeenten buiten de Vijfhoek. Deze geografische verspreiding wordt bevestigd met deze wintertelling. Ondanks herhaalde politie-interventies en aanmaningen om gebruik te maken van de uitgebreide noodopvang vermindert het aantal getelde mensen in en rond de grote treinstations weinig (123 *voor* de winteropvang, 112 mensen *tijdens* de winter). Meer dan een vijfde van de getelde mensen vindt hier onderdak.

FIGUUR 32: VERGELIJKING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHTEN VAN 7/11/2016 EN VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, OP INTERNE (TREIN, TRAM EN METROSTATIONS, LUCHTHAVEN) EN EXTERNE OPENBARE RUIMTE, PER GEOGRAFISCHE ZONE. N2016=707; N2017=511 (Bron: la Strada)

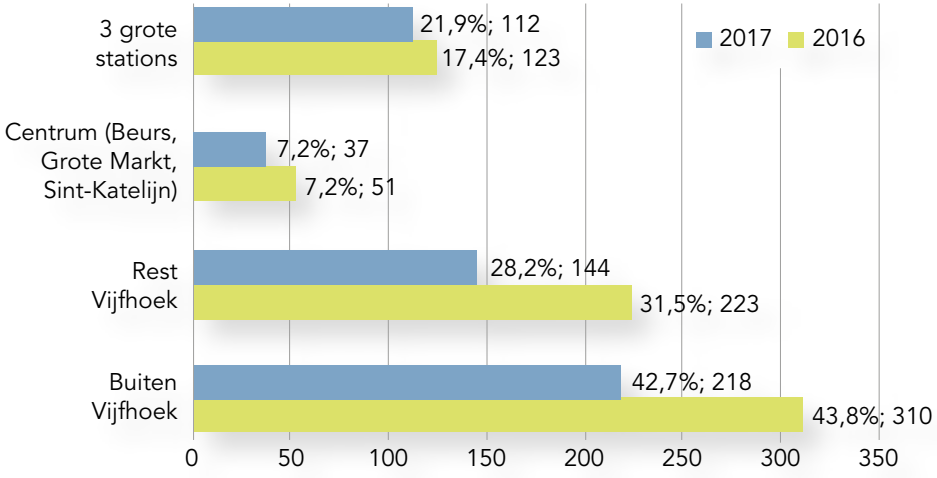

Het aantal mensen geteld in het **centrum van Brussel, waaronder de voetgangerszone** daalt van 51 tot 37 mensen. Door samenloop van omstandigheden en het nipte aantal tellers werd er in één zone[34] die onder dit gebied valt niet geteld. Dit kan een mogelijke verklaring zijn voor het verschil in aantallen.

34. Rond de Begijnhofkerk.

Tijdens de winter werd opnieuw in opiniestukken en berichtgeving in de media gewezen op het grote aantal daklozen dat verblijft in de voetgangerszone. Dit wordt niet bevestigd door de telling die een momentopname is tussen 23u en 24u en een beeld geeft van de situatie tijdens de nacht. Ook de winteropvang zorgt in de eerste plaats voor een onderdak tijdens de nacht. In de meeste van deze structuren moeten de mensen de opvang na het ontbijt om 8u verlaten. Zij kunnen zich pas 's avonds opnieuw aanmelden na telefonische reservatie van een plaats. Dit kan een verklaring zijn voor het grote verschil in aanwezigheid van daklozen tijdens de dag en de nacht.

Opvallend blijft het aantal getelde mensen in **de rest van de Vijfhoek en vooral buiten de Vijfhoek.** 144 mensen (28%) werden geteld in de rest van de Vijfhoek en 43% of 218 mensen verspreid over verschillende Brusselse gemeenten.

De aangehaalde redenen bij de telling van 2016 zijn ook tijdens de winter valabel. Door de verstrengde veiligheidsmaatregelen aan de stations en het centrum, zoeken de daklozen andere oorden op waar ze controle en zorg kunnen vermijden. Bovendien zijn er meer mogelijkheden om een min of meer afgeschermde plek te vinden of te maken met karton of bouw- en ander achtergebleven materiaal of in tenten te leven..

We zien eenzelfde tendens bij de tram- en metrostations. Er is een duidelijke verschuiving naar de metrostations buiten het centrum van Brussel, verspreid over het gewest waar 24 mensen worden geteld tegenover 3 mensen in het premetrostation Beurs. We moeten hier ook wijzen op de herhaalde acties van de politie tegen drugsdealers, -gebruikers en daklozen die rondhangen in de stations Anneessens, Beurs, De Brouckère, Ijzer als mogelijke oorzaak van deze verplaatsing.

Om de verspreiding over het Brussels Gewest goed in kaart te brengen werd net als bij de vorige tellingen nauw samengewerkt met de preventiediensten van de gemeenten en de parkwachters van Leefmilieu Brussel. Voor de afgesloten parken werd een beroep gedaan op de parkwachters die bij het openen van de parken de ochtend na de telling op 7 maart, het aantal mensen die er overnachten doorgaven. Ook de grotere kampen werden om veiligheidsredenen niet bezocht de avond van de telling. De straathoekwerkers van Diogenes volgden de situatie in deze kampen op in de periode rond de telling na berichten over mogelijke politie-interventies.

De Luchthaven Brussel-Nationaal en het eronder gelegen treinstation werden extra beveiligd na de terreuraanslag op 22 maart 2016. Onder de dodelijke slachtoffers van de aanslag is er ook een dakloze man die er sinds jaren de nacht doorbracht. Deze extra beveiligingsmaatregelen hebben een belangrijke impact op de daklozen die er verblijven. Voor de telling in november 2016 werd er dan ook geen telteam naar de luchthaven gestuurd. In de aanloop van de telling in maart 2017 signaleerden contactpersonen aan la Strada dat de situatie na een jaar 'genormaliseerd' is en dat er weer daklozen onderdak zoeken in de gebouwen van de luchthaven. Voor de telling van maart werd opnieuw een team aangesteld voor de luchthaven. Er werden 6 mannen en 3 vrouwen geteld.

Figuur 33 geeft de verdeling van het aantal getelde mensen per gender. Het overwicht van mannen die overnachten in de openbare ruimte is enorm: 65% mannen, 11% vrouwen en 2%

kinderen. Voor 22% van het aantal getelde mensen was het onmogelijk het gender te bepalen. We kunnen er vanuit gaan dat van deze groep met een niet gekend gender ook een meerderheid mannen zijn.

Het aantal getelde kinderen daalt van 24 naar 11 in vergelijking met de momentopname voor de winteropvang. Opmerkelijk is dat er iets meer vrouwen geteld worden bij de telling in maart 2017 (57 vrouwen) dan deze van november 2016 (50 vrouwen).

FIGUUR 33: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN INTERNE (TREIN, TRAM EN METROSTATIONS, LUCHTHAVEN) EN EXTERNE OPENBARE RUIMTE, PER GENDER. N=511 (Bron: la Strada)

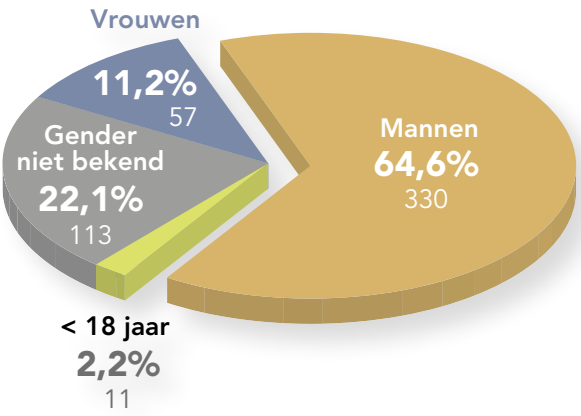

3.3.2. Mensen in de nood- en crisisopvang (cat. 2)

Definitie ETHOS: mensen zonder vaste verblijfplaats die gebruik maken van de nachtopvang, laagdrempelige opvang, korte duur.

Tijdens de nacht van 6 op 7 maart 2017 verbleven er **1452 mensen (35,5% van het aantal getelde mensen) in de nood- en crisisopvang.** Het is hierbij belangrijk een onderscheid te maken tussen de structurele opvang en de bijkomende sites en plaatsen in het kader van de winteropvang.

Structurele nood- en crisisopvang

Figuur 34 geeft een overzicht van het aanbod aan nood- en crisisopvang. **439** mensen werden die nacht opgevangen door 1 van de 8 diensten met een structureel aanbod gedurende het hele jaar. De Samusocial staat met zijn structurele opvangcapaciteit in voor de opvang van **292** mensen. Enkel Nachtasiel Hoeksteen biedt naast de Samusocial met een capaciteit van 48 plaatsen gratis, onvoorwaardelijk en anoniem onderdak voor de nacht. De andere betrokken diensten hebben als kleinschalige betalende diensten voor een korte maar intensieve crisisopvang een heel andere werking. De twee diensten die enkele crisisopvangplaatsen aanbieden voor jongeren zijn eveneens gratis (Abaka et SOS Jeunes).

In het hoofdstuk m.b.t. de telling van 7 november 2016 werd uitgebreid geargumenteerd dat enkel de gratis noodopvang aangeboden door Nachtasiel Hoeksteen en in mindere mate de Samusocial tot de operationele ETHOS-categorie 2 'Mensen in nachtopvang' en dus tot de conceptuele categorie 'Dakloos' horen. De andere diensten bieden crisisopvang en vallen dus eerder onder de operationele ETHOS-categorie 3 'Mensen in opvang voor thuislozen' en dus tot de conceptuele categorie 'Thuisloos'. Enkel SOS Jeunes heeft een beperkt aantal plaatsen beschikbaar voor onmiddellijke opvang. Deze crisisdiensten bieden opvang aan 99 mensen waaronder 28 mannen, 33 vrouwen en 38 kinderen.

FIGUUR 34: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN NOOD- EN CRISISOPVANG, PER CATEGORIE EN PER GENDER. N=439 (Bron: la Strada)

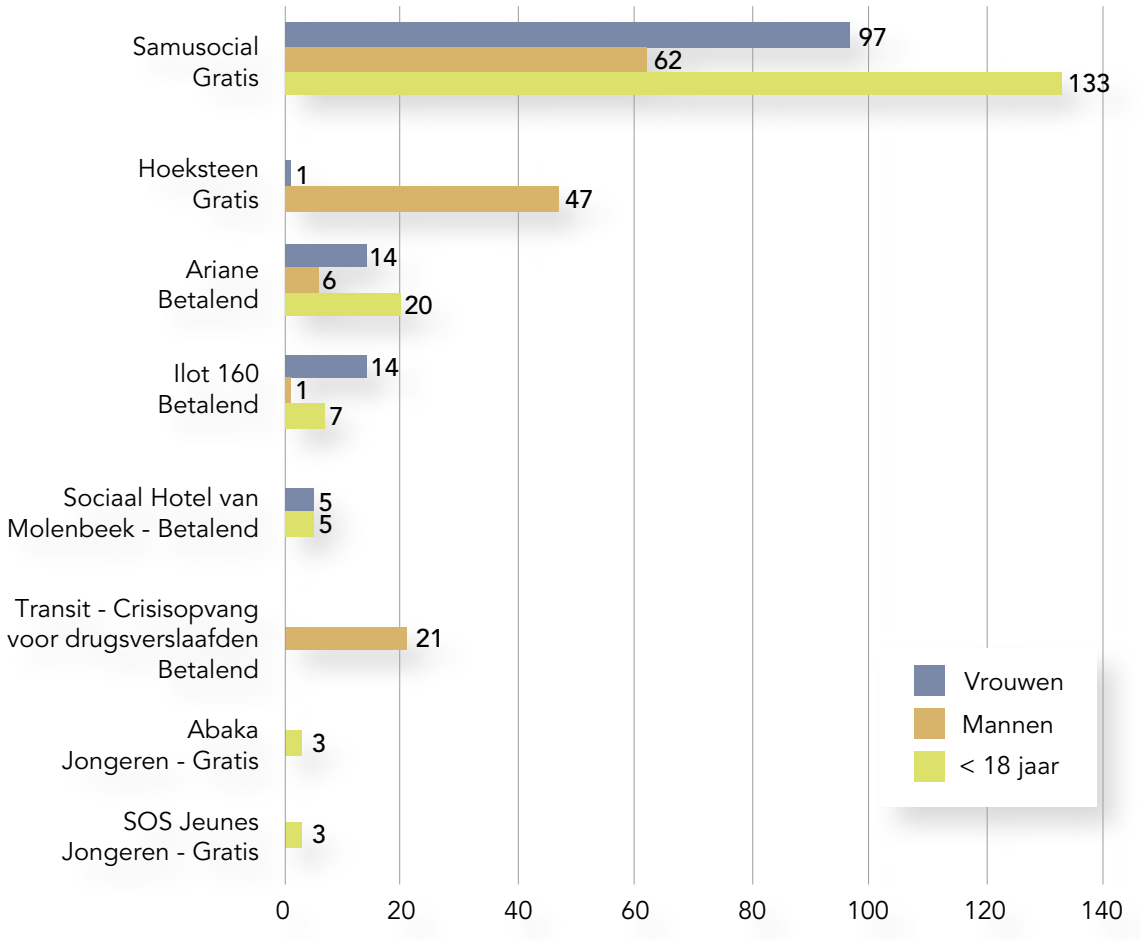

Wanneer we inzoomen op het **gratis aanbod aan noodopvang** van de Samusocial blijkt dat enkel het noodopvangcentrum Rempart deels beantwoordt aan de definitie voor een laagdrempelige, direct toegankelijke nacht- en noodopvang. Ook dit centrum geeft prioriteit aan vrouwen en vergezellende kinderen die dag en nacht gedurende een langere periode in de opvang mogen verblijven, in afwachting van eventuele doorverwijzing. Het opvangcentrum voor gezinnen is een tweedelijnsopvang waar gezinnen na de noodopvang terecht kunnen en het centrum MediHalte richt zich tot daklozen met een gezondheidstoestand die medische

zorgen vereist die normaal thuis worden verstrekt. Dit verklaart het minieme verschil tussen het aantal mannen, kinderen en vrouwen in de Brusselse structurele 'noodopvang'.

Winterplan

Het regionaal winterplan bestaat uit 3 luiken: **nachtopvang, dagopvang en een uitbreiding van de mobiele teams, de 'maraudes' overdag en 's nachts** om mensen in de openbare ruimte te ontmoeten en eventueel toe te leiden naar de winteropvang. Het project 86.400 is een initiatief van een achttal centra voor dagonthaal en straathoekwerk[35] die hun dienstverlening en openingsuren uitbreiden om tegemoet te komen aan de verhoogde nood tijdens de winter. Deze organisaties zijn een belangrijke partner voor de continuïteit van de nachtopvang tijdens de dag. In het kader van gemeentelijke winterplannen nemen lokale overheden zoals het OCMW van Schaarbeek en Ukkel ook het initiatief om mensen gedurende de dag op te vangen.

Het doel van het luik 'nachtopvang' van het winterplan is in voldoende plaatsen te voorzien om elke dakloze persoon, die dit wenst onvoorwaardelijk, en dus ongeacht zijn administratieve situatie gratis op te vangen tijdens de nacht.

Naast coördinator van het winterplan is de Samusocial[36] ook organisator van vier bijkomende opvangstructuren. De Brusselse regering staat in voor de subsidiëring van drie van deze vestigingen. De federale overheid financiert een vierde centrum met 330 plaatsen voor de opvang van mannen zonder of met een precaire verblijfsituatie. Met een maximale capaciteit van **1350 plaatsen** verleende de Samusocial de nacht van de telling aan **1013 mensen** onderdak. Gemiddeld werden 1004 mensen per nacht opgevangen tijdens het winterplan[37].

Het Centrum voor de opvang van gezinnen en de structurele noodopvang van de Samusocial zijn 24/24u open en bieden opvang op langere termijn. Deze structuren richten zich prioritair op volwassen (vooral vrouwen) met kinderen en personen waarvan de situatie een dag- en nachtopvang vereist omwille van medische problemen, psychologische kwetsbaarheid, partnergeweld,... De opvangcentra voor alleenstaanden bieden onderdak voor de nacht en zijn open vanaf 20u. Enkel de meest kwetsbare mensen kunnen zich aanmelden vanaf 18u. Via het gratis nummer 0800/99.340 kunnen vanaf 14u plaatsen worden gereserveerd voor de nacht. In overleg met de thuislozensector wordt voor de start van de winteropvang een lijst opgesteld van chronische, zeer kwetsbare daklozen voor wie elke nacht van de winteropvang een plaats wordt gereserveerd. Initieel bevat deze lijst een 400-tal namen maar personen die zich niet aanbieden worden van de lijst geschrapt.

Het winterplan gaat van start op **14 november 2016** met de opening van een centrum in de Koningstraat (Kruidtuin) met een capaciteit van 300 tot 350 plaatsen. In de volgende weken

35. Bij Ons-Chez Nous, Straathoekwerk Diogenes, La Fontaine, Hobo, Nachtasiel Hoeksteen, Jamais Sans Toit, L'Ilot, Restojet en La Bron/La Rencontre.
36. Het winterplan wordt opgevolgd door een Coördinatiecomité dat elke maand een aantal betrokken actoren en vertegenwoordigers van de bevoegde ministers samenbrengt. Regelmatig worden er ook vergaderingen georganiseerd om de thuislozensector te informeren.
37. De gegevens m.b.t. het gemiddeld aantal opgevangen mensen per nacht werden vrijgegeven tijdens een vergadering van het voormelde Coördinatiecomité na het sluiten van de winteropvang.

worden bijkomende plaatsen en structuren geopend naargelang de nood zich stelt tot een maximale capaciteit van 1350 plaatsen. Midden januari draait de winteropvang op volle kracht. Vanaf eind maart 2017 wordt deze capaciteit afgebouwd met de sluiting van het laatste centrum op **2 mei 2017.**

Elk van de bijkomende opvangcentra richt zich tot een specifiek publiek:

- **Kruidtuin (Koningstraat):** centrum voor alleenstaande mannen en vrouwen, bij tekort aan plaatsen in de specifieke centra ook voor kinderen die hun ouders vergezellen. Capaciteit van 300 plaatsen met een buffer van 50 plaatsen. Open van 14 november 2016 tot 2 mei 2017 (8u 's ochtends).
- **Poincaré:** centrum voor alleenstaande mannen, in afwachting van de opening van het centrum in Vorst ook tijdelijk toegankelijk voor gezinnen. Vanaf 26 december is de volledige capaciteit bestemd voor de opvang van mannen: 300 plaatsen. Open van 2 december tot 10 april 2017 (8u 's ochtends).
- **Vorst:** centrum voor de opvang van gezinnen met een capaciteit van 120 plaatsen. Open van 23 december tot 2 mei 2017.
- **Federaal centrum Haren:** capaciteit van 300 plaatsen voor alleenstaande mannen, gefinancierd door de federale overheid en dagopvang met een sociale dienst en dispensarium voor de meest kwetsbare mensen. De dagopvang kadert in een pilootproject gefinancierd door de Brusselse overheid. Open van 9 januari 2017 tot 27 maart 2017 om 8u en 13u voor de dagopvang.

Met een maximaal beschikbare capaciteit van **1350 plaatsen** verleende de Samusocial de nacht van de telling aan **1013 mensen** onderdak. Zie **figuur 35** voor de verdeling over de verschillende centra.

De Stichting Prins Laurent financiert zoals de vorige jaren de installatie van een aantal containers voor 8 dakloze vrouwen en 8 dakloze mannen die er kunnen verblijven in het gezelschap van hun hond. De containers bevinden zich deze winter (van 20 december 2016 tot 19 maart 2017) niet achter het Centraal station maar op de binnenplaats van de Foyer Georges Motte. Tijdens de nacht van de telling verbleven er 4 vrouwen en 6 mannen[38].

38. Deze aantallen werden tijdens de eindredactie van het rapport verkregen. Ze maken geen deel uit van de globale voorgestelde cijfers.

FIGUUR 35: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN DE WINTEROPVANG, PER CATEGORIE. N=1013 (Bron: la Strada)

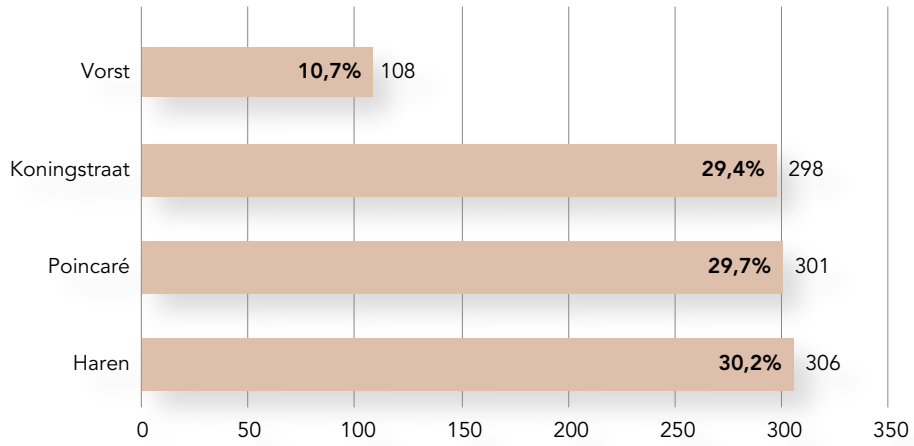

3.4. Thuislozen

ETHOS-categorie: Mensen in opvang voor thuislozen met name in onthaalhuizen (3 & 4).

864 of iets meer dan 1 op 5 van de getelde mensen (21%) wordt op het moment van de telling in 2017 opgevangen in een van de erkende onthaalhuizen. Doordat het aanbod van de onthaalhuizen vooral gericht is op vrouwen met kinderen en gezinnen is het niet evident voor mannen om een plaats te vinden in deze structurele opvang. Ondanks het veel grotere aandeel mannen (60% tegenover 21% vrouwen, 16% kinderen) onder de getelde mensen worden slechts 43,50% van de plaatsen in de erkende onthaalhuizen ingenomen door mannen, tegenover bijna 27% door vrouwen en bijna 29% door kinderen. Ongeveer 39% (253) van het aantal getelde kinderen (653) wordt opgevangen in een onthaalhuis.

Onthaalhuizen bieden opvang en tijdelijk onderdak aan mensen die hulp vragen en tijdelijk niet in staat zijn zelfstandig te wonen. De psychosociale, budgettaire en administratieve begeleiding tijdens hun verblijf beoogt hun zelfredzaamheid, welzijn en re-integratie in de maatschappij te versterken. Voor hun verblijf in een onthaalhuis betalen de bewoners een dagprijs. Meer informatie over het profiel van mensen die verblijven in de Brusselse onthaalhuizen wordt verzameld door middel van 'de centrale registratie' van la Strada[39].

De onthaalhuizen maken deel uit van het structurele aanbod van de thuislozensector. Hun capaciteit wordt dus niet verhoogd tijdens de winterperiode. Met een bezettingsgraad van meer dan 90% geven de cijfers dan ook eerder informatie over het aanbod dan de nood. In de evolutie 2008-2016 geschetst in deel 2 van dit rapport zien we dat het aantal erkende plaatsen in de onthaalhuizen slechts met 8,8% werd uitgebreid sinds 2008. In die periode is de werking van de onthaalhuizen sterk gewijzigd. Meer en meer wordt er naast de gemeenschappelijke opvang

39. LA STRADA, DE WITTE Jasper, *Centrale registratie voor de onthaaltehuizen en centra voor dringend onthaal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Gegevens over de opvang van thuislozen in de periode 2010-2014*, Brussel: la Strada Steunpunt Thuislozenzorg Brussel, 2016.

voorzien in individuele begeleiding in studio's en transitwoningen. Er wordt nauw samengewerkt met diensten die mensen begeleiding aan huis bieden, of onthaalhuizen voorzien zelf tijdelijk in nabegeleiding om de overgang naar zelfstandig wonen te ondersteunen. Deze vormen van begeleiding vallen onder de ETHOS-categorie 7 en worden besproken in punt 3.6. Het aantal begeleide mensen via deze aanpak worden niet meegeteld bij de resultaten van de telling.

FIGUUR 36: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017, IN HET BRUSSELS GEWEST, IN ERKENDE ONTHAALHUIZEN, PER CATEGORIE EN PER GENDER. N=864 (Bron: la Strada)

	Details 2017			Totaal 2017	
	Vrouwen	Mannen	< 18 jaar		%
Voor vrouwen	34	0	0	34	3,9%
Voor mannen	0	307	0	307	35,5%
Voor vrouwen en kinderen	139	1*	179	318	36,9%
Voor mannen, vrouwen en kinderen	63	67	74	204	23,6%
Totaal	**236**	**375**	**253**	**864**	**100%**
%	27,3%	43,4%	29,3%		

* Het gaat hier om een zoon ouder dan 18 jaar die samen met zijn moeder wordt opgevangen

3.5. Personen in ontoereikende huisvesting

Deze conceptuele ETHOS-categorie verwijst enerzijds naar mensen in tijdelijke/niet-conventionele woningen (11) en anderzijds naar mensen in ongeschikte huisvesting (12).

Voor het Brussels Gewest maken we een onderscheid tussen mensen opgevangen in de niet-erkende opvangstructuren (NEOS), door geloofsgemeenschappen en mensen die verblijven in onderhandelde bezettingen (11) en mensen die verblijven in kraakpanden (12).

1256 (31%) van het totaal aantal getelde mensen op 6 maart 2017 vond onderdak in een van de alternatieve opvangstructuren of woonvormen. Bijna 1/3 van het aantal getelde mensen vindt op eigen kracht een 'oplossing' om een verblijf in de openbare ruimte te vermijden. Het absolute aantal verschilt weinig van de resultaten van de telling in november 2016.

De mensen die zich in een van de voormelde leefsituaties bevinden hebben gemeenschappelijk dat ze vaak niet terecht kunnen in de erkende structuren omwille van hun verblijfstatuut, gender, complexe of opeenstapeling van problematieken. Ze zijn aangewezen op deze alternatieve pistes of mijden om verschillende redenen contact met de hulpverlening. Hierdoor maken zij deel uit van de verborgen dak- en thuisloosheid waarvoor het niet evident is gegevens te verzamelen.

De alternatieve opvangstructuren en woonvormen in deze categorie hebben gemeenschappelijk dat er een minimale omkadering is door een organisatie. Er zijn ook afspraken omtrent de duur van het verblijf.

FIGUUR 37: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN ONTOEREIKENDE HUISVESTING, PER CATEGORIE. N=1256 (Bron: la Strada)

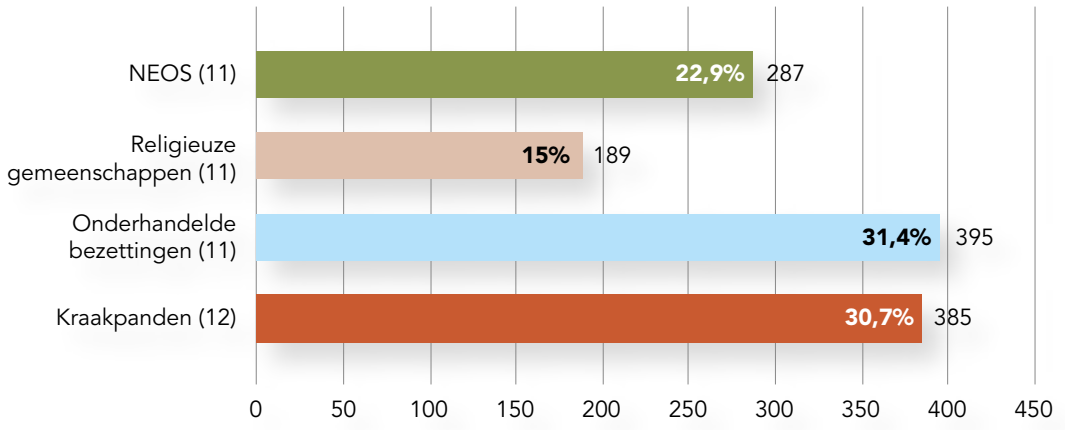

1256 mensen of 31% van het aantal getelde mensen vindt een middellange of langdurige opvang buiten de erkende structuren of een tijdelijke precaire huisvesting die buiten de huurwetgeving valt. Bijna ¼ van de getelde kinderen (23% of 151 kinderen) verblijft in deze precaire situatie waarvan een meerderheid (114 kinderen) in een van de onderhandelde bezettingen of kraakpanden.

FIGUUR 38: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN ONTOEREIKENDE HUISVESTING, PER GENDER. N=1256 (Bron: la Strada)

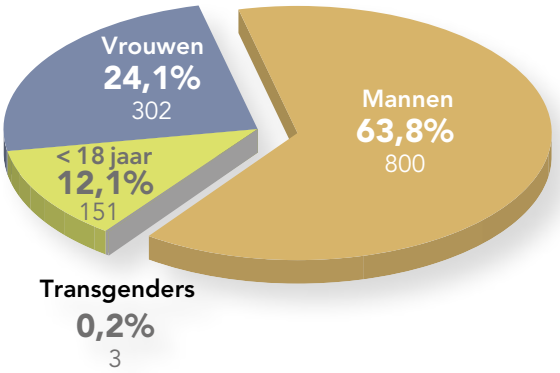

3.5.1. Mensen in tijdelijke/niet-conventionele woningen (cat. 11)

Niet-erkende opvangstructuren (NEOS)

287 mensen (7% van het totale aantal getelde mensen) verbleven de nacht van de telling in een van de niet-erkende opvangstructuren. De NEOS bieden vooral alternatieve opvang voor mannen (83%) die niet prioritair zijn voor de erkende opvangstructuren. 16% van de bewoners zijn vrouwen en er verblijven slechts 3 kinderen. Het aantal residenten verschilt amper van de situatie voor de winter. De verantwoordelijken van deze structuren verwezen meestal naar de aantallen verstrekt voor de telling in november 2016.

NEOS zijn laagdrempelige structuren die tegen betaling de meest kwetsbare mensen opvangen voor een eerder middellange of lange termijn. Bij gebrek aan plaatsen in de erkende structuren verwijzen sommige OCMW's, (psychiatrische) ziekenhuizen, gevangenissen en andere erkende centra of instellingen door naar een NEOS. De meeste NEOS (private en caritatieve) beschikken niet over opgeleid personeel. De afwezigheid van controle door diensten van de bevoegde overheden laat ruimte voor misbruiken en mishandelingen van de bewoners. Het bestaan en de werking van NEOS wordt daarom al sinds 2009 op verschillende manieren in vraag gesteld. Er gaan steeds meer stemmen op voor een sluiting van deze niet-erkende opvangstructuren. Waar deze mensen dan terecht kunnen blijft vaag. Voorlopig werd er nog niet in alternatieve pistes voorzien voor de opvang van deze mensen.

Geloofsgemeenschappen

Ook bij de opvang door geloofsgemeenschappen is er geen verschil in het aantal mensen in vergelijking met de situatie in november 2016. Enkel het aandeel in het globale cijfer verschilt. Met 189 opgevangen mensen verlenen deze gemeenschappen onderdak aan 5% van de getelde mensen. Opvallend is het plus minus gelijke aantal mannen (42%) en vrouwen (40%) en het aantal kinderen (18%). Dit kan er op wijzen dat vooral gezinnen verblijven in deze structuren.

Ook voor deze editie van de telling hebben we enkel cijfers voor een aantal opvangstructuren en niet voor alle kleinschalige initiatieven. Momenteel beschikken we enkel over informatie vanuit de katholieke gemeenschap, wat geenszins betekent dat er vanuit andere geloofsgemeenschappen geen onderdak en opvang wordt geboden. Ze werden enkel niet geregistreerd bij gebrek aan valabele bronnen. De cijfers zijn dus zeker een onderschatting.

Mensen die verblijven in onderhandelde bezettingen

Voor het verzamelen van gegevens betreffende onderhandelde bezettingen en de kraakpanden werkten we ook voor deze telling nauw samen met de FéBUL-BFUH, Samenlevingsopbouw Brussel en andere organisaties die in contact staan met de bewoners van de verschillende panden.

395 mensen verbleven de nacht van de telling van maart 2017 in een onderhandelde bezetting (**275** in november 2016). Deze stijging in absolute cijfers (120 mensen) maakt dat ook bij deze telling 1/10 van de mensen verblijft in deze alternatieve, precaire huisvesting. Opvallend is de toename van het aantal mannen, dat 56% van de bewoners uitmaakt. Ook het aantal vrouwen (97; 25%) en kinderen (73; 18%) stijgt lichtjes. Er verblijven ook 3 transgenders.

De stijging is voor een groot deel toe te schrijven aan de onderhandelde bezetting van een oud rusthuis in de gemeente Elsene en is een goed voorbeeld van de precariteit van de overeenkomst tussen bewoners en eigenaar[40]. De groep bezette sinds november 2016 het gebouw en had een akkoord met de eigenaar voor een verblijf tot april 2017. Op 31 maart 2017 besliste de gemeente Elsene in onderling overleg met de eigenaar, het OCMW, Samusocial en de bevoegde diensten van het Gewest om het huis vroegtijdig te ontruimen na een negatief rapport van de brandweer.

40. Voor meer informatie over de overeenkomst voor ontoereikende bewoning zie punt 1.1.4.

FIGUUR 39: VERGELIJKING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHTEN VAN 7/11/2016 EN VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN ONDERHANDELDE BEZETTINGEN EN KRAAKPANDEN, PER CATEGORIE EN PER GENDER. (Bron: la Strada)

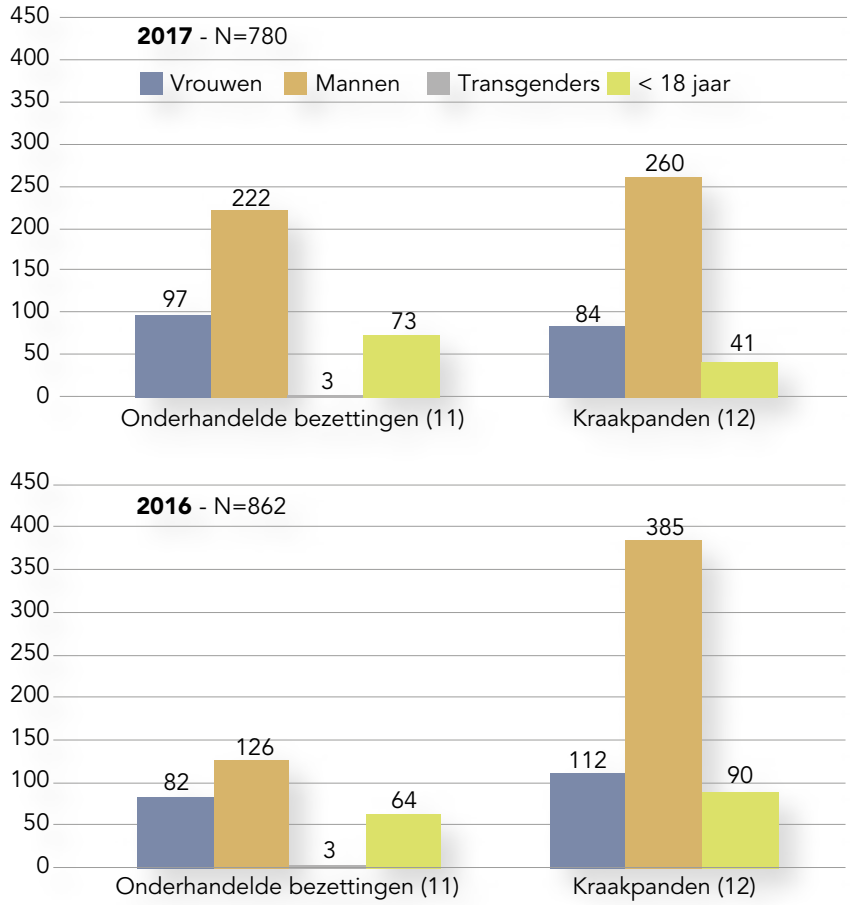

Ook hier kan de winteropvang een rol hebben gespeeld bij de beslissing. Eigenaars zijn eerder bereid een bezetting te gedogen tijdens de wintermaanden. De afbouw van de bijkomende plaatsen in het kader van het winterplan kan het sein zijn om overeenkomsten sneller op te zeggen.

3.5.2. Mensen in ongeschikte huisvesting: kraakpanden (cat. 12)

385 mensen werden gesignaleerd in kraakpanden tijdens de nacht van de telling 2017. Dit is bijna 200 mensen minder in vergelijking met de telling voor de winter. Ook in deze zeer precaire woonvorm betreft de meerderheid (68%) van de bewoners mannen, naast 22% vrouwen en 11% kinderen. De verhoudingen zijn min of meer gelijk aan de situatie in november 2016.

Zoals we eerder vermelden beschikken we enkel over gegevens met betrekking tot de grotere kraakpanden die gekend zijn bij laagdrempelige organisaties en straathoekwerkers. Zij brengen la Strada in contact met personen gelinkt aan het kraakpand. De gegevens zijn dus zeker een onderschatting. Bovendien is het een momentopname. Kraken biedt geen enkele zekerheid op een stabiele huisvesting. Een burgemeester kan op elk moment gebruik maken van zijn recht om een pand gevaarlijk te verklaren wanneer hij vindt dat de openbare orde in het gedrang

komt of niet gegarandeerd wordt. Dergelijke beslissingen kunnen het gevolg zijn van objectieve vaststellingen of andere elementen zoals klachten van de buurtbewoners.

Bij de beslissing van de burgemeester en/of de eigenaar kunnen de bijkomende plaatsen in het kader van het winterplan een dubbele rol spelen. Elk jaar worden er net voor of tijdens de winteropvang kraakpanden gesloten. Sommige sluitingen komen aan bod in de media. Andere worden op discrete wijze gesloten. Ook dit jaar werden bijvoorbeeld op 16 februari 2017 twee kraakpanden aan de Antwerpselaan in de Alhambrawijk ontruimd door de politie. Reden voor de ontruiming: de twee gebouwen moeten worden afgebroken voor de uitbreiding van het naburige hotel. Bij dergelijke sluitingen tijdens de winter wordt er steeds verwezen naar de winteropvang als alternatief voor de precaire en onveilige situatie in het kraakpand.

Andere bezettingen worden gedurende korte tijd gedoogd tijdens de winter, om te ontruimen vanaf het moment dat de afbouw van het winterplan wordt aangekondigd. Zo kan bijvoorbeeld een groep van een 100-tal mensen de gemeente Schaarbeek en de Schaarbeekse Huisvestingsmaatschappij overtuigen om hen te toestemming te verlenen om tot 1 maart aantal leegstaande sociale appartementen van de Schaarbeekse Haard te bezetten.

12,5% van de mensen die geteld werden, verblijven **in de openbare ruimte** (511 mensen) en **9,5%** (385 mensen) in een **kraakpand**. Dit betekent dat **22%** van de getelde mensen op geen enkele manier worden opgevangen of begeleid op vlak van huisvesting. Ook nu moeten we benadrukken dat het aantal mensen dat in kraakpand verblijft een onderschatting is.

Net zoals voor de mensen die geteld werden in de openbare ruimte is er een steeds grotere verspreiding van onderhandelde bezettingen en kraakpanden over het Brussels Gewest. De gesignaleerde kraakpanden en onderhandelde bezettingen zijn gesitueerd in 10 van de 19 Brusselse gemeenten.

3.6. Aanvullende gegevens

3.6.1. Transitwoningen (cat. 3) en begeleiding aan huis en Housing First (cat. 7)

Deze ETHOS-categorie verwijst naar mensen die nood hebben aan begeleiding om een woning te betrekken en te behouden.

1190 mensen werden tijdens de periode van de telling van maart 2017 begeleid door 14 diensten die begeleiding aan huis bieden en erkend zijn in het kader van de dak- en thuislozenzorg in het Brussels Gewest. Dit type van begeleiding maakt geen deel uit van het winterplan, het aanbod is dus niet verhoogd ten opzichte van november 2016[41]. We stellen vast dat zowel mannen (480 of 36%), vrouwen (380 of 32%) als kinderen (380 of 32%) in dit kader begeleid worden.

Voor de telling van maart 2017 werd het formulier voor het verzamelen van gegevens met betrekking tot de diensten begeleiding aan huis aangepast en verfijnd. We vroegen de diensten de leefsituaties waarin ze mensen begeleiden te specificeren en breidden het aantal mogelijkheden uit. Er werd hen ook gevraagd te vermelden wanneer het een begeleiding in een transitwoning betreft. Dit onderscheid is niet altijd duidelijk. Zoals reeds gesignaleerd bieden ook onthaalhuizen en OCMW's de mogelijkheid om te verblijven in een transitwoning ter voorbereiding van een duurzame huisvesting. Het aantal begeleidingen in transitwoningen voorgesteld in **figuur 41** is dan ook niet volledig. Het lijkt ons interessant om verder onderzoek te doen naar de verschillende actoren die begeleiding aan huis aanbieden om zicht te krijgen op de impact van dit type begeleiding op de uitstroom uit dak- en thuisloosheid en de preventie ervan.

Figuur 40 geeft een overzicht van de verschillende leefsituaties waarin mensen begeleid worden (begeleidingen in transitwoningen inbegrepen). Dit type van begeleiding wordt door FEANTSA gecategoriseerd als hulp aan ex-daklozen maar kan eveneens een belangrijke bijdrage leveren in de preventie van dak- en thuisloosheid. Het belang van de samenwerking met Sociale verhuurkantoren is frappant. Meer dan 45% van de begeleidingen gebeurt in een woning van een SVK. 31% van de begeleide mensen huurt een woning op de private huisvestingsmarkt en slechts 14,5% woont in sociale woning. We wezen al op de moeilijke toegang van dak- en thuislozen tot de sociale huisvesting.

Voor een kleine 10% zijn de leefsituaties tijdens de begeleiding zeer uiteenlopend. Een enkele dienst beschikt over eigen woningen. De woningen van vzw De Nieuwe 150 die zowel actief is als SVK als dienst begeleiding aan huis werden opgenomen als woningen beheerd door een SVK.

41. Voor de beschrijving van deze werkvormen en hun plaats binnen de ETHOS-categorie verwijzen we naar 2.6.1 van dit rapport.

FIGUUR 40: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN BEGELEIDING AAN HUIS, PER LEEFSITUATIE. N=1190 (Bron: la Strada)

Leefsituaties	Vrouwen	Mannen	< 18 jaar	Totaal	%
Woning beheert door de dienst die instaat voor begeleiding aan huis	0	16	0	16	1,3%
Woning beheert door een Sociaal Verhuurkantoor (SVK)	156	138	244	538	45,2%
Sociale woning beheert door sociale huisvestingsmaatschappij	77	50	45	172	14,5%
Solidaire woning	4	25	0	29	2,4%
Private woning (huurder, onderhuurder)	123	162	84	369	31,0%
Bij vrienden / Bij familie	9	5	0	14	1,2%
Onthaalhuis	5	9	5	19	1,6%
Op straat/openbare ruimte	1	9	0	10	0,8%
Instelling	1	7	0	8	0,7%
Woonzorgcentrum	0	4	0	4	0,3%
Andere	4	5	2	11	0,9%
Totaal	**380**	**430**	**380**	**1190**	**100%**

Wanneer we focussen op de begeleidingen in transitwoningen springt de rol van de SVK's nog meer in het oog. Het is evident dat dergelijke tijdelijke huurcontracten met Sociale huisvestingsmaatschappijen momenteel geen deel uitmaken van hun opdracht. Voor de private huurmarkt is dit type van huurcontracten voor deze doelgroep met een beperkt inkomen eveneens zeer moeilijk te bekomen.

FIGUUR 41: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN TRANSITWONING, PER LEEFSITUATIE. N=102 (Bron: la Strada)

Leefsituaties	Mannen	Vrouwen	< 18 jaar	Totaal	%
Woning beheert door de dienst die instaat voor begeleiding aan huis	8	0	0	8	7,8%
Woning beheert door een Sociaal Verhuurkantoor (SVK)	27	28	34	89	87,3%
Onthaalhuis	0	1	4	5	4,9%
Totaal	**35**	**29**	**38**	**102**	**100%**

Ook voor Housing First zijn de sociale verhuurkantoren de voornaamste partners. Voor de projecten Housing First stellen we wel vast dat er een grotere openheid is voor dit doelpubliek. Een Sociale huisvestingsmaatschappij is bereid een convenant af te sluiten waardoor een beperkt aantal woningen gereserveerd wordt voor mensen die begeleid worden in het kader van Housing First. Een voorbeeld is de convenant tussen het Housing First project van de SMES-B en de Sociale Huisvestingsmaatschappij van Schaarbeek[42].

42. Momenteel wordt er onderhandelt met andere Sociale Huisvestigingsmaatschappijen van het Brussels Gewest in overleg met andere Brusselse actoren.

Zoals eerder gesteld blijft de zoektocht naar betaalbare huisvesting wegen op de werking van deze projecten waardoor er minder aandacht kan uitgaan naar de begeleiding van de mensen. Tijdens de laatste maanden werd een nieuw Housing First project opgestart waarbij de straathoekwerkers van Diogenes mensen die verblijven in metrostations begeleiden naar en in duurzame huisvesting[43].

FIGUUR 42: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN PROJECTEN HOUSING FIRST, PER LEEFSITUATIE. N=68 (Bron: la Strada)

	Woning beheert door een Sociaal Verhuurkantoor (SVK)	Sociale woning beheert door sociale huisvestingsmaatschappij	Private woning (huurder, onderhuurder)	Andere	Totaal
Leefsituaties	38	14	15	1	68
Totaal	**55,9%**	**20,6%**	**22,1%**	**1,5%**	**100%**

Aangezien Housing First zich richt tot mensen die gedurende lange tijd op straat verbleven met een complexe problematiek van verslavingen en/of mentale gezondheid worden er enkel volwassenen begeleid met name 45 mannen, 22 vrouwen en 1 transgender. Het HF-project van de Samusocial wijkt af van dit uitgangspunt en richt zich enkel tot jongvolwassenen. De diensten verstrekten geen informatie over de link gender en leefsituatie. Een HF-project vermelde dat vijf door hen begeleide mensen ook opgevolgd worden door andere organisaties. In één geval is er kans op een mogelijke dubbele telling. De andere vier mensen worden samen begeleid met diensten van buiten de thuislozensector.

3.6.2. Pre-enquête

In dit deel van het rapport bespreken we de gegevens van de pre-enquête voorafgaand aan de telling van maart 2017. Op 20 februari 2017 werden opnieuw teams van studenten en ervaringsdeskundigen uitgestuurd om 152 pre-enquêtes (anoniem) af te nemen bij evenveel personen in 13 verschillende dagonthaalcentra[44]. Een aantal van deze dagcentra zijn betrokken bij het project Winter 86.400[45] en gesubsidieerd voor een uitbreiding van hun aanbod in het kader van het dagonthaal van het winterplan.

Met deze vragenlijst peilen we naar een aantal socio-demografische kenmerken en naar het gebruik van de diensten voor dak- en thuislozen in de voorbije week. Voor meer informatie over de opzet en methode van deze enquête verwijzen we naar het deel over de pre-enquête in het kader van de telling van november 2016 (zie punt 2.6.2). Bij het afnemen van deze enquêtes verstrekten heel wat respondenten spontaan informatie waarom ze al dan niet

43. De gegevens m.b.t. dit initiatief werden niet opgenomen aangezien nog in volle opstart.
44. De deelnemende diensten voor dagonthaal zijn: Bij Ons-Chez Nous, Chauffoir OCMW Schaarbeek, Clip, Le Clos, Consigne Article 23, L'Entraide, La Fontaine, Jamais Sans Toit, Nativitas, OCMW Ukkel - Sociale Cafetaria, Pigment/Meeting, Resto du Cœur, Transit.
45. www.86400.be.

gebruik maken van de bestaande diensten. Aangezien steeds meer mensen geteld worden buiten de erkende thuislozensector leek het ons aangewezen de vragenlijst uit te breiden. Twee vragen werden toegevoegd. We peilden naar de redenen en oorzaken om geen beroep te doen op een bestaande dienst en naar het hebben van een adres (een huidig adres, een oud adres of een referentieadres). Deze laatste vraag was niet duidelijk geformuleerd en leverde amper gegevens op.

Algemene gegevens

85% van de respondenten zijn mannen, en 15% betreft vrouwen. Bij de pre-enquête bij de telling van november 2016 was de verhouding ¾ mannen en ¼ vrouwen. De gemiddelde leeftijd bedraagt 41 jaar (voor mannen is dat 40 jaar, voor vrouwen 43 jaar). 24 personen zijn jonger dan 30 jaar en 13 personen zijn 60 jaar of ouder. Er werden geen minderjarigen bevraagd in de enquêtes, wat niet wil zeggen dat er geen kinderen aanwezig waren. 6 personen gaven aan dat ze de nacht voordien met hun kinderen hebben doorgebracht. Dit in tegenstelling tot de grotere aanwezigheid van kinderen (16%) tijdens de telling waarvan de meesten in één van de structurele opvangcentra (noodopvang en onthaalhuizen) verbleven.

Verschillende huisvestingssituaties

Onderstaande figuur geeft een overzicht van de plaatsen waar de respondenten verbleven tijdens de nachten voorafgaand aan de enquête. Er zijn meer antwoorden dan bevraagde personen omdat sommige respondenten meer dan één antwoord hebben gegeven aangezien ze hun nacht(en) op verschillende plaatsen doorbrachten. Dit geeft een idee over de instabiliteit van de huisvestingssituatie voor een aantal mensen.

In eerste instantie stellen we vast dat de gebruikers van de dagcentra worden gekenmerkt door heel wat verschillende huisvestingssituaties: noodopvangcentra, de openbare ruimte, verblijf bij vrienden of familie, kraakpanden,… Dit lijkt te stroken met de diversiteit van het publiek van deze centra. Zo'n 55% van de respondenten verbleef in een noodopvangcentrum, waarvan de overgrote meerderheid elke nacht. De meeste van de deelnemende dagcentra maken deel uit van het project 'Winter 86.400', het luik voor dagonthaal van het winterplan. Dit kan een verklaring zijn voor het grotere aandeel van mensen die in de nood- en winteropvang verblijven.

Verder verbleef 16% in de openbare ruimte waarvan 8,9% in openbare gebouwen zoals metro- en treinstations en 7,1% op straat en parken enz., wat heel wat minder is dan bij de pre-enquête (36%) en de post-enquête (29%) ter ondersteuning van de telling van november 2016. In totaal bevindt 71% van de respondenten zich dus in een situatie van dakloosheid (openbare ruimte en noodopvang). Bovendien geeft 65% van alle respondenten aan dat ze de week voorafgaand aan de enquête minstens één nacht in een noodopvangcentrum hebben verbleven.

Meer dan één op 8 (14%) van de respondenten bevindt zich in een vorm van verborgen thuisloosheid. 8,3% van de respondenten vond onderdak in een ontoereikende woning (zoals kraakpanden, tenten en garages) en 6% in precaire, instabiele huisvesting (zoals bij vrienden of familie). Deze laatste piste betreft dikwijls tijdelijke kortetermijnoplossingen of bij extreme

koude. Het gaat vaak over mensen die niet over een eigen woning beschikken en die op elk moment hun tijdelijke woonst kunnen verliezen, zonder dat er altijd een alternatief voorhanden is. Daarom is deze huisvestingssituatie zeker niet zonder risico.

Wanneer we al deze cijfers optellen, blijkt dat in totaal 85,7% van de gebruikers van de dagcentra te maken heeft met een erg precaire huisvestingssituatie, en dat slechts 6,5% van de respondenten beschikt over een woning op de privé-markt (als eigenaar of huurder).

Tot slot blijkt dat mensen verschillende woonvormen combineren en dat hun huisvestingssituatie zeer veranderlijk is. Toch komt bijna 80% van de gebruikers steeds terecht bij dezelfde diensten of in precaire huisvestingssituaties.

FIGUUR 43: HUISVESTINGSSITUATIES VAN DE RESPONDENTEN VAN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING MAART 2017. N=168 (Bron: la Strada)

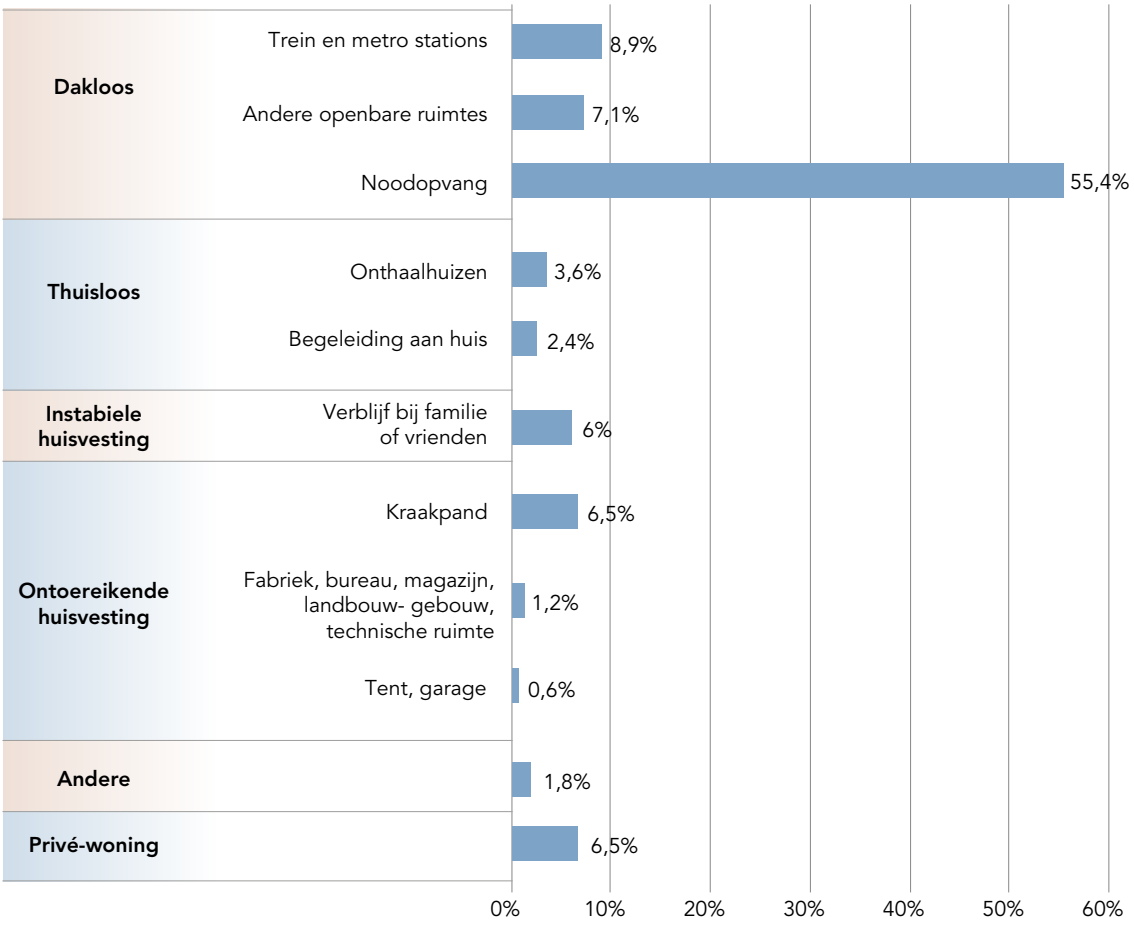

Beschikbaar inkomen en huisvesting

Hieronder bespreken we de linken tussen de inkomensbron en de huisvesting van de respondenten. **Figuur 44** geeft een overzicht van de inkomensbronnen van de bevraagde mensen.

Wat betreft de inkomensbronnen blijkt dat 38% van de respondenten geen inkomen heeft (uitgezonderd bedelen en de verkoop van voorwerpen). Meer dan 80% van deze groep bevindt zich de nacht voorafgaand aan de enquête in een situatie van dakloosheid (metro- en treinstations, andere plaatsen in de openbare ruimte of noodopvangcentra). Voor de meeste onder hen is dit hun situatie voor elke nacht.

Beide vormen van kwetsbaarheid gaan dus dikwijls samen (geen inkomensbron en verblijven in de openbare ruimte of noodopvangcentra). Hoewel deze cumulatie van kwetsbaarheid ook bij Belgen en Europeanen voorkomt, blijkt toch dat meer dan 80% van deze gebruikers een precair verblijfsstatuut heeft. Dit wordt verklaard door het feit dat de meeste opvangstructuren betalend zijn, met uitzondering van de noodopvangcentra Samusocial en Hoeksteen. Ze zijn dus minder toegankelijk voor personen die niet over een structurele, reguliere inkomensbron beschikken.

Een andere kwetsbare groep zijn de mensen met een bijstandsuitkering van een OCMW: 70% van deze groep bevond zich in een situatie van dakloosheid (metro's, stations, andere plaatsen in de openbare ruimte of noodopvangcentra) tijdens de nacht voorafgaand aan de enquête. Voor mensen met een uitkering van de sociale zekerheid is dat 58%. We stellen opnieuw vast dat een sociale uitkering of bijstand geen bescherming biedt tegen dakloosheid.

FIGUUR 44: INKOMENSBRONNEN VAN DE RESPONDENTEN VAN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING MAART 2017. N=155 (Bron: la Strada)

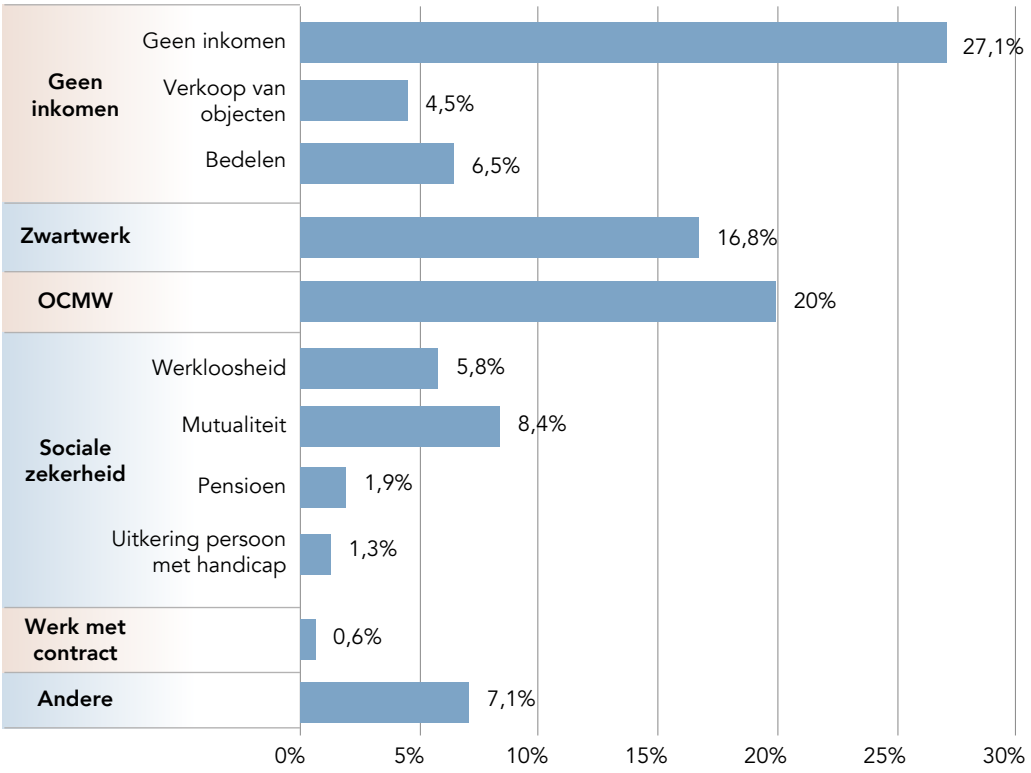

Verblijfsstatuut en inkomen/huisvesting

Onderstaande figuur toont aan dat bijna de helft van de respondenten geen wettig verblijfsstatuut heeft, 38% de Belgische nationaliteit, en zo'n 11% EU-onderdaan is.

FIGUUR 45: VERBLIJFSSTATUUT VAN DE RESPONDENTEN VAN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING MAART 2017. N=147 (Bron: la Strada)

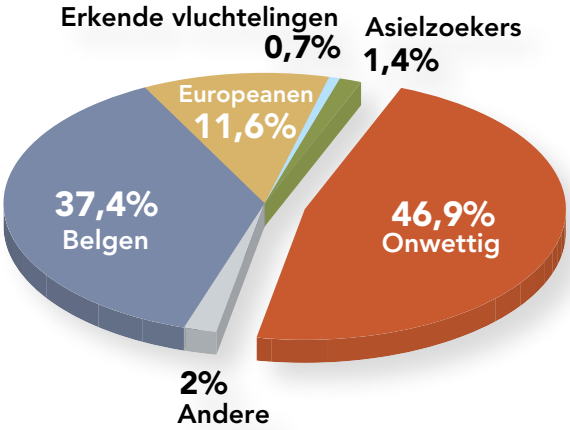

Wanneer we naar de verdeling van de inkomensbronnen per verblijfsstatuut kijken, concluderen we dat 96% van de Belgische respondenten een vorm van inkomen heeft. Niet minder dan 87% van de Belgische respondenten leven van een inkomen via de sociale zekerheid of het OCMW. Daarentegen heeft het overgrote deel van de personen zonder wettig verblijfsstatuut geen inkomen (65%), of enkel een inkomen via zwartwerk (26%). 41% van de derde categorie (waarvan EU-onderdanen de meerderheid uitmaken naast enkele erkende vluchtelingen, asielvragers en 'andere') heeft geen enkele inkomensbron, 18% werkt in het zwart, en 27% krijgt een inkomen via het OCMW[46]. Dit alles toont de sterke link aan tussen het verblijfsstatuut en het inkomen.

Door de informatie van het verblijfsstatuut te verbinden aan gegevens over de woonsituatie, kunnen we vaststellen dat van de 24 Belgen die via het OCMW een uitkering krijgen, er 5 in de openbare ruimte slapen; 12 personen in de noodopvang van de Samusocial terecht konden; 4 personen in een eigen woning verbleven (als eigenaar of huurder). OCMW-bijstand biedt duidelijk niet voldoende bescherming, gezien de precaire leefsituaties van deze gebruikers.

Verder doet een meerderheid van de personen zonder wettig verblijfsstatuut een beroep op de noodopvangcentra (69%), waar dat 64% is voor de derde categorie (Europeanen, erkende vluchtelingen, asielvragers en 'andere') en 48% voor de Belgen. Vooral Belgen (en in mindere mate ook personen uit de derde categorie) verblijven in een woning in de private huurmarkt of doen een beroep op een begeleiding op lange termijn of een onthaalhuis. Dit is logisch aangezien personen zonder wettig verblijfsstatuut hier dikwijls geen beroep op kunnen doen ten gevolge van de toelatings- en betalingsvoorwaarden.

46. Het gaat hier om personen met de Engelse, de Spaanse, de Franse en de Portugese nationaliteit.

FIGUUR 46: INKOMENSBRONNEN VAN DE RESPONDENTEN VAN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING MAART 2017, VOLGENS VERBLIJFSSTATUUT. N=143 (Bron: la Strada)

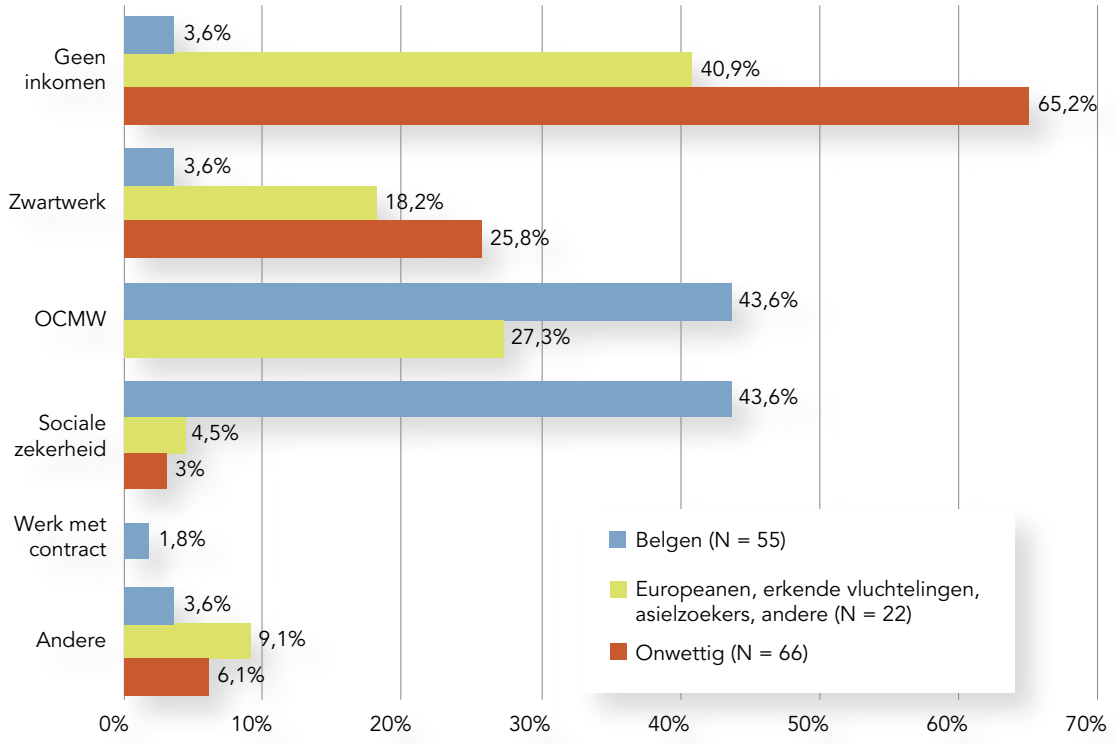

FIGUUR 47: HUISVESTINGSSITUATIES VAN DE RESPONDENTEN VAN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING MAART 2017, VOLGENS VERBLIJFSSTATUUT. N=146 (Bron: la Strada)

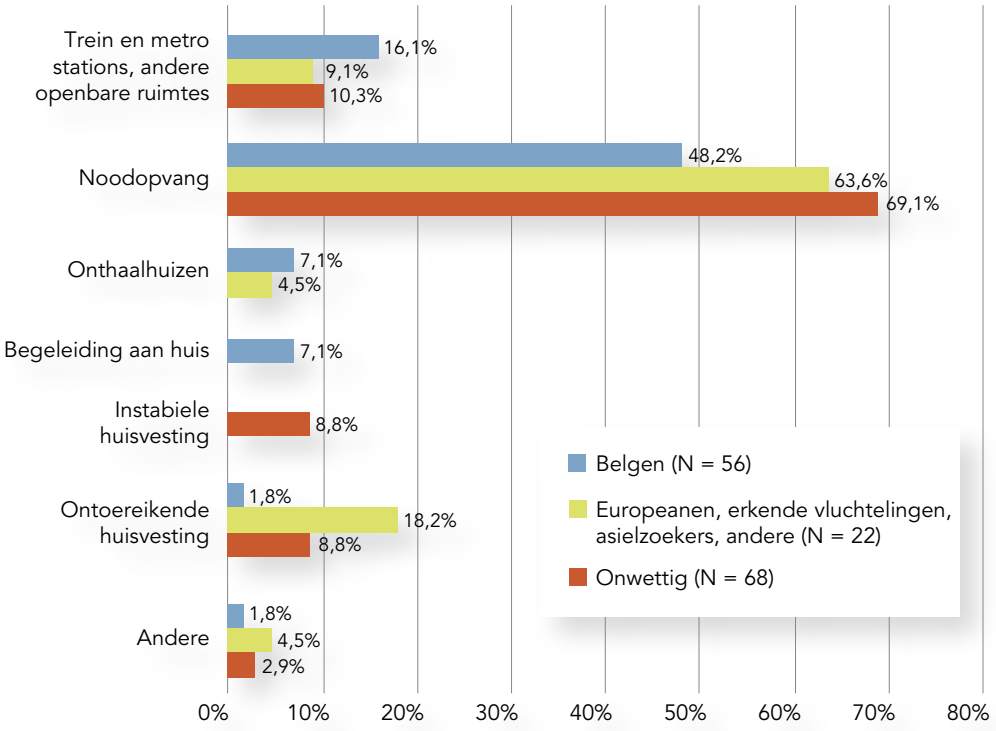

Gebruik van andere dak- en thuislozendiensten

FIGUUR 48: GEBRUIK VAN DIENSTEN DOOR DE RESPONDENTEN VAN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING MAART 2017. N=387 (Bron: la Strada)

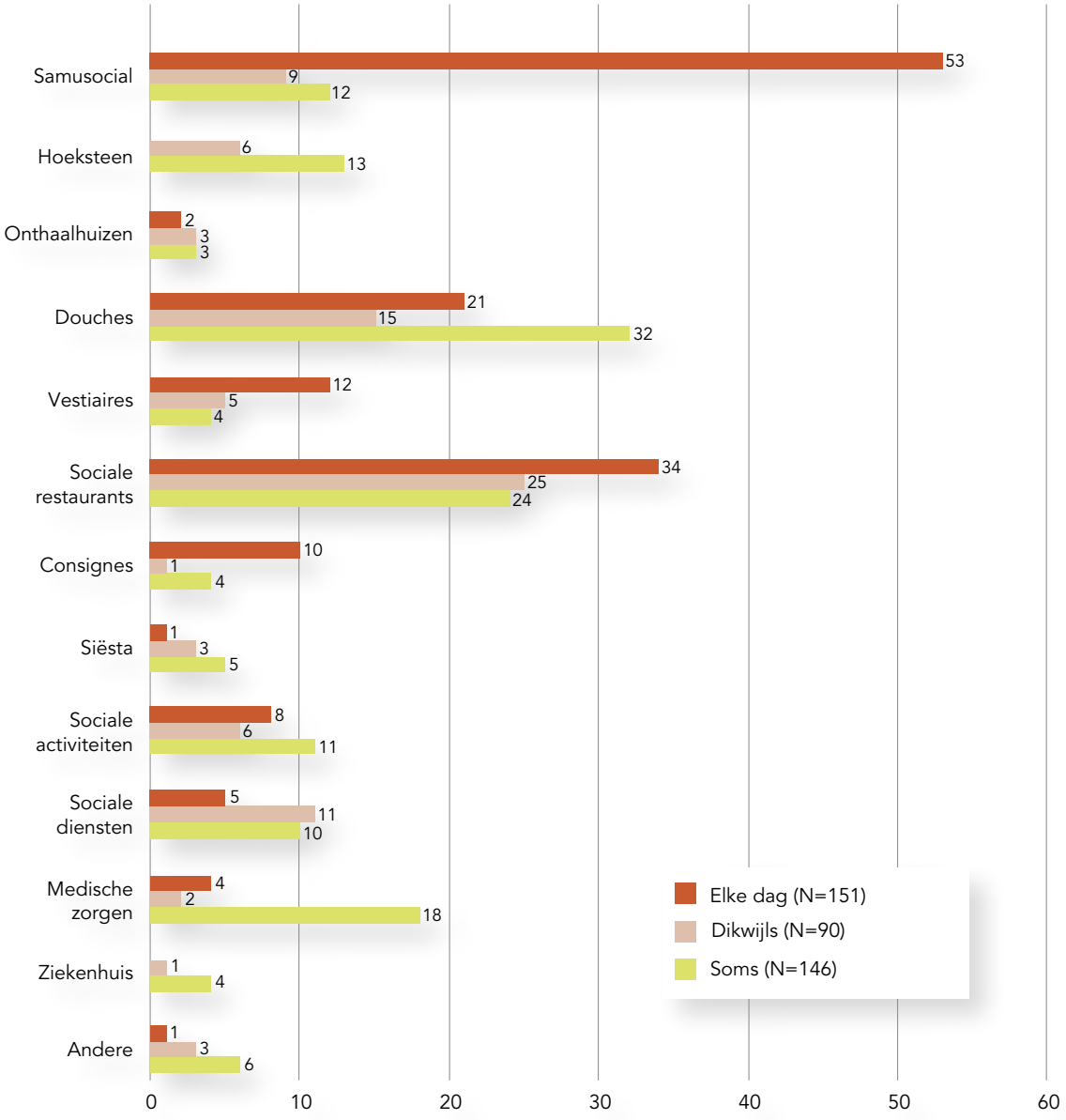

Uit bovenstaande figuur kunnen we besluiten dat de respondenten van een breed scala aan diensten van de dak- en thuislozensector gebruik maken. In dit kader worden de sociale restaurants (83), Samusocial (74) en de douches (68) het vaakst aangehaald door de respondenten. De interviews worden afgenomen in de dagcentra die deze diensten aanbieden. Dit kan een impact hebben op de antwoorden. Bovendien blijkt dat zowel personen zonder inkomensbron, als personen die leven met een inkomen van het OCMW of de sociale zekerheid hiervan gebruik maken.

Wat verder opvalt is dat de respondenten weinig gebruik lijken te maken van de onthaalhuizen. Dit kan deels verklaard worden doordat deze diensten betalend zijn en een intensieve begeleiding bieden naar re-integratie. In principe zijn deze diensten enkel toegankelijk voor mensen met een wettig verblijfstatuut of die in aanmerking komen voor regularisatie.

Redenen om geen beroep te doen op bestaande diensten

Tot slot werd in de pre-enquête gepeild naar mogelijke redenen waarom iemand ondanks een duidelijke nood bij de persoon en een aanbod, geen beroep doet op de bestaande diensten voor nacht- of dagopvang. Uit volgende figuur blijkt dat de respondenten agressie/diefstal het vaakst aanhalen (12%), gevolgd door 'teveel lawaai en mensen' (10%), een gebrek aan veiligheid (10%), een gebrek aan privacy (8%) en het verblijfsstatuut (8%). We merken wel op dat een vierde van de redenen naar nog andere aspecten verwijzen. Voor een volgende editie van de telling kan deze lijst nog verfijnt worden.

FIGUUR 49: REDENEN VAN DE RESPONDENTEN VAN DE PRE-ENQUÊTES VAN DE TELLING MAART 2017 OM GEEN BEROEP OP DIENSTEN TE DOEN. N=157 (Bron: la Strada)

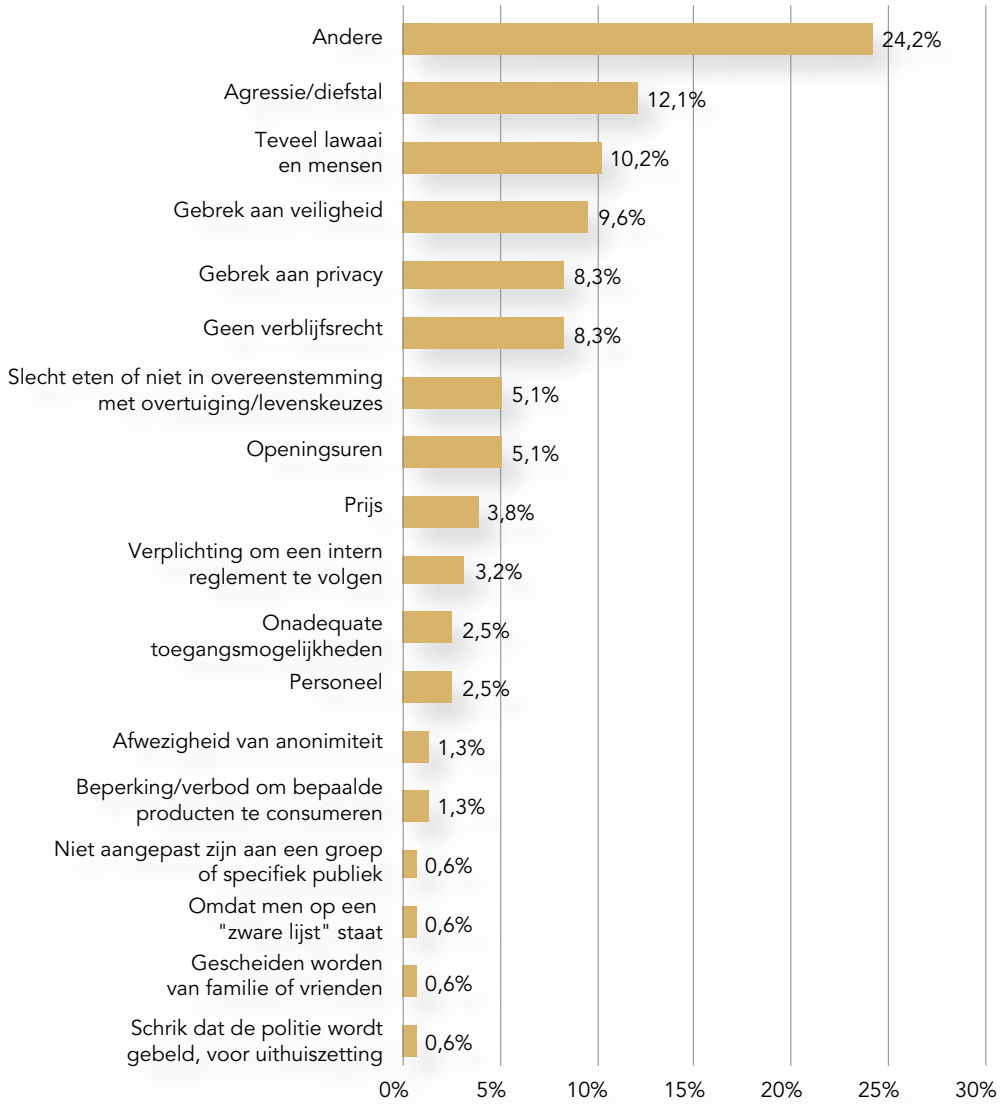

3.6.3. Post-enquête

In dit deel van het rapport bespreken we de informatie die we via de post-enquête hebben bekomen. Op 7 maart 2017 (de dag na de telling) hebben teams van studenten en ervaringsdeskundigen 109 post-enquêtes (anoniem) afgenomen bij evenveel personen in 10 verschillende dagonthaalcentra[47] waarvan een aantal betrokken zijn bij het project Winter 86.400.

Wegens het relatief klein aantal enquêtes en de specificiteit van de verschillende dagcentra zijn deze enquêtes niet representatief voor de Brusselaars in precaire situaties. Ze geven wel een idee van de diversiteit en de instabiliteit van de precaire huisvestingssituaties waarin gebruikers van dagcentra zich bevinden. Voor de opzet en doelstellingen van deze enquête verwijzen wij naar het deel over de post-enquête in het kader van de telling van 2016 (zie punt 2.6.3).

Algemene gegevens

94% van de respondenten zijn mannen, en 6% betreft vrouwen. De gemiddelde leeftijd is 39 jaar. 26 personen zijn jonger dan 30 jaar, en 6 personen zijn ouder dan 60 jaar. Het aandeel van de mannen is beduidend hoger dan bij de telling voor de winter en zelfs in vergelijking met het moment van de pre-enquête in maart 2017. Een mogelijke verklaring voor de beperkte aanwezigheid van vrouwen is de mogelijkheid voor kwetsbare vrouwen en vrouwen vergezeld van kinderen om 24u op 24 in de noodopvang te verblijven. Er werden geen minderjarigen bevraagd (wat niet impliceert dat er geen minderjarigen aanwezig waren in de centra). Verder blijkt dat slechts één persoon de nacht van de telling doorbracht met zijn/haar kind. Ook dit is heel wat minder dan het aantal kinderen dat in het kader van de telling werd geteld (16%, of 653 kinderen). De meerderheid van deze kinderen werd opgevangen in onthaalhuizen (38,7%), gevolgd door structurele noodopvang (26,1%) en winteropvang (10,3%).

Verschillende huisvestingssituaties

Op basis van **figuur 50** krijgen we zicht op de plaatsen waar de respondenten hebben geslapen tijdens de nacht van de telling. Aangezien een respondent meer dan één plaats kan opgeven, zijn er meer plaatsen dan personen opgelijst.

Één op vijf respondenten sliep tijdens de nacht van de telling in de openbare ruimte waarvan 3,1% in openbare gebouwen zoals metro- of treinstations en 16,9% op straat en parken, en niet minder dan 57% verbleef in een noodopvangcentrum. Verder verbleef 4,6% in een ontoereikende woning (zoals kraakpanden, parkings,…), en zo'n 8% in een instabiele huisvestingssituatie. Als we deze percentages optellen komen we aan zo'n 89% van de respondenten die met een erg precaire woonsituatie te maken krijgt. Slechts 2,3% sliep in een privéwoning (waarvan hij/zij eigenaar of huurder is).

Terwijl 57% van de respondenten van de post-enquête (2017) in een noodopvangcentrum verbleven tijdens de nacht van de telling, bedroeg dit slechts 17% van de respondenten van de

47. De deelnemende diensten voor dagonthaal zijn: Bij Ons-Chez Nous, Chauffoir OCMW Schaarbeek, Le Clos, L'Entraide, Jamais Sans Toit, Nativitas, OCMW Ukkel - Sociale Cafetaria, Resto du Cœur, Transit, Helmet Chauffoir.

post-enquête in 2016. Dit verschil lijkt ons een logisch gevolg van de uitbreiding van het aantal plaatsen in de nachtopvang en de samenwerking met het dagonthaal (Project Winter 86.400) in het kader van de winteropvang.

FIGUUR 50: HUISVESTINGSSITUATIES VAN DE RESPONDENTEN VAN DE POST-ENQUÊTES VAN DE TELLING MAART 2017. N=130 (Bron: la Strada)

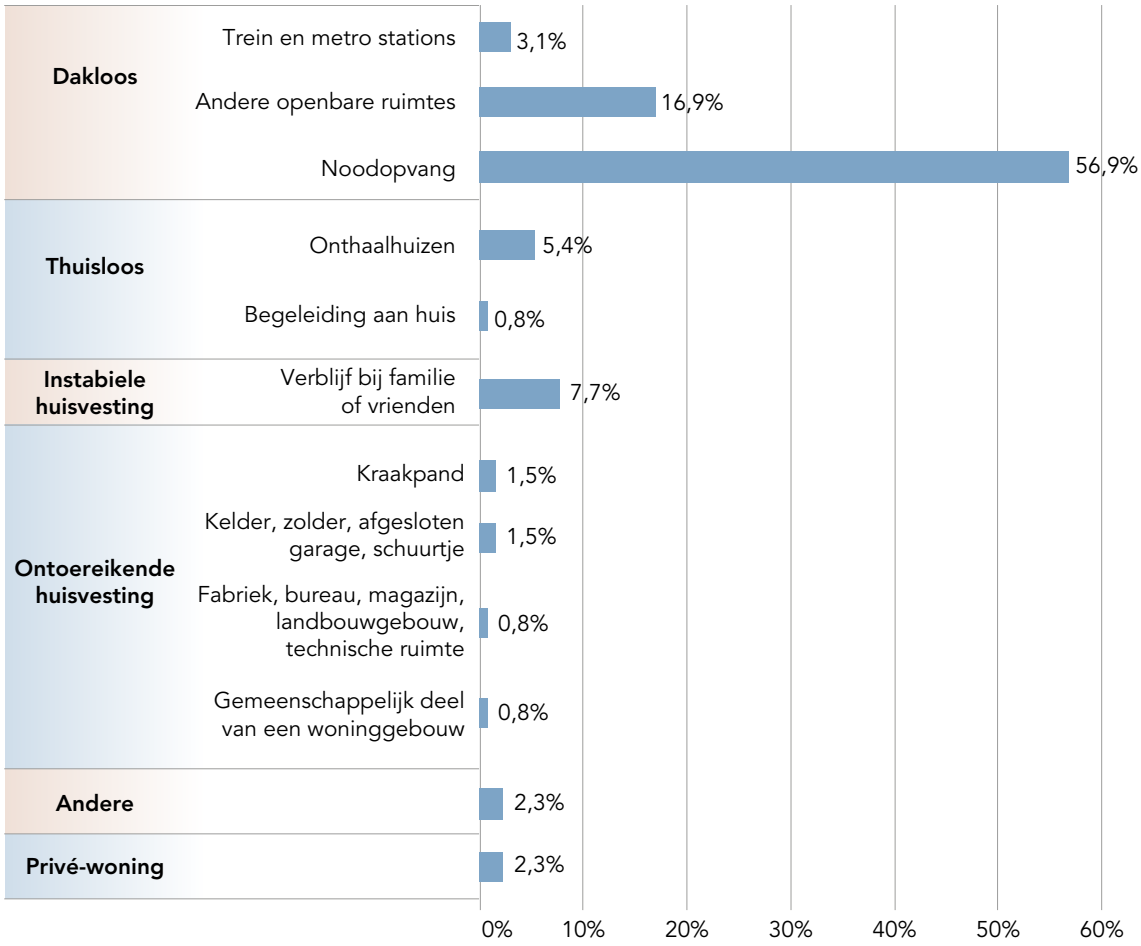

Verblijfsstatuut en huisvesting

Hoewel we via onderstaande figuur slechts in beperkte mate zicht krijgen op de diversiteit van het verblijfsstatuut van de respondenten, geeft het ons toch een eerste algemeen beeld. Zo stellen we vast dat 31% van de respondenten de Belgische nationaliteit heeft, 12% de nationaliteit van een Europees land, 42% een onwettig verblijfsstatuut, en dat bijna 6% asielvrager is.

Van de personen zonder wettig verblijfsstatuut bevindt zo'n 20% zich de nacht van de telling in de openbare ruimte, niet minder dan 58% in een noodopvangcentrum, en 11% in een precaire woonsituatie. In totaal bevindt ongeveer negen op tien personen van deze doelgroep in een erg precaire woonsituatie. Voor personen met een verblijfsstatuut bedraagt dit aandeel acht op tien: 24% verblijft in de openbare ruimte, 50% in een noodopvangcentrum, en 5% in een precaire woonsituatie.

FIGUUR 51: VERBLIJFSSTATUUT VAN DE RESPONDENTEN VAN DE POST-ENQUÊTES VAN DE TELLING MAART 2017. N=109 (Bron: la Strada)

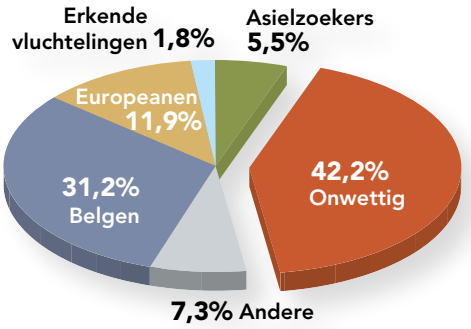

Redenen om geen beroep te doen op de bestaande diensten

Op basis van **figuur 52** stellen we vast dat de gebruikers van de dagcentra heel wat verschillende redenen aanhalen waardoor ze geen beroep doen op diensten. De respondenten halen volgende redenen het meest aan: agressie/diefstal (13%), een gebrek aan privacy (10%), een gebrek aan veiligheid (10%), teveel lawaai en mensen (10%), slechte of niet aangepaste maaltijden (9%), en openingsuren (9%). De verplichting om zich te identificeren (geen anonieme opvang) werd door niemand als reden opgegeven. De meeste respondenten verwijzen naar andere redenen (18%).

FIGUUR 52: REDENEN VAN DE RESPONDENTEN VAN DE POST-ENQUÊTES VAN DE TELLING MAART 2017 OM GEEN BEROEP OP DIENSTEN TE DOEN. N=116 (Bron: la Strada)

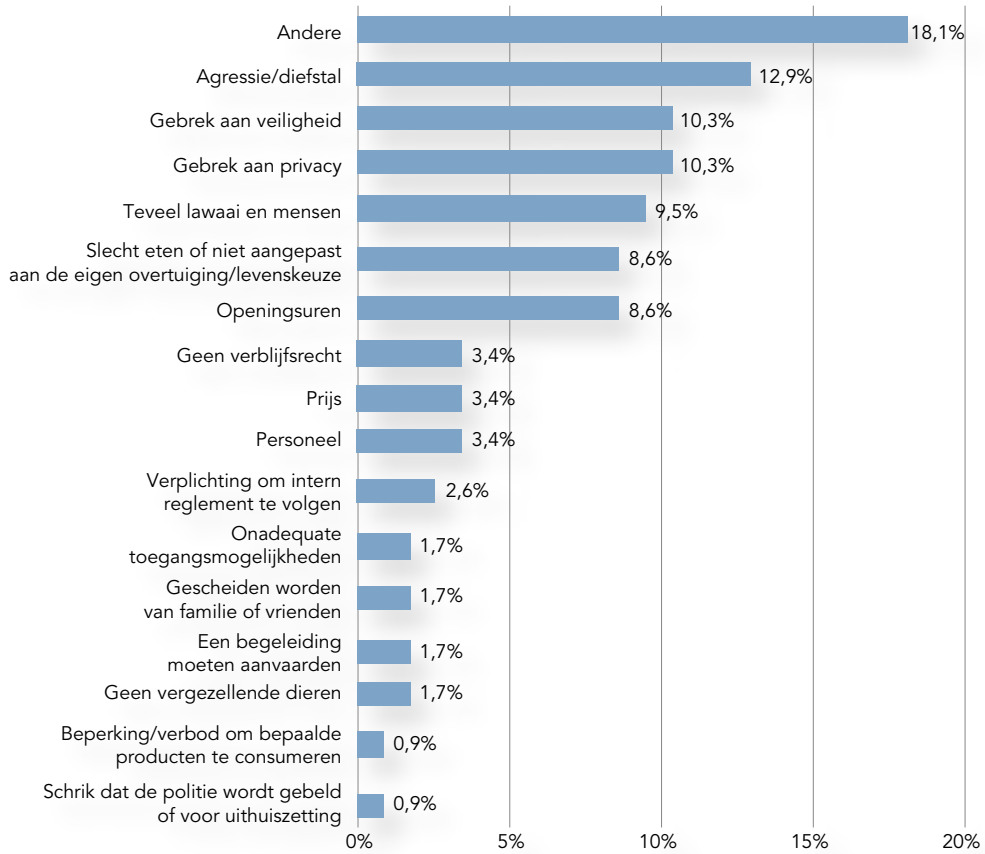

Verschillen tussen de momentopnames voor en tijdens de winteropvang

Hieronder geven we enkel ter illustratie een overzicht van de verschillende leefsituaties van de respondenten van de enquêtes voor en tijdens de winteropvang. Het betreft hier geen gegevens met statistisch valabele informatie. Er wordt enkel weergegeven hoe de verschillende leefsituaties zich op de welbepaalde momenten verhouden. Zo zien we een duidelijke toename van mensen die verblijven in de noodopvang tijdens de winteropvang. In diezelfde periode stellen we een kleiner aandeel vast van mensen in een private woning. De situatie in de openbare ruimte is minder eenduidig. Vooral de voorkeur voor andere plaatsen dan metro- en treinstations bij de post-enquête vallen op.

FIGUUR 53: OVERZICHTSTABEL VAN DE PRE- EN POST-ENQUÊTES VAN DE TELLINGEN NOVEMBER 2016 EN MAART 2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, PER HUISVESTINGSSITUATIES. (Bron: la Strada)

		2016		2017	
		Pre-enquête	Post-enquête	Pre-enquête	Post-enquête
Dakloos	Trein en metrostations	13,8%	9,9%	8,9%	3,1%
	Andere openbare ruimtes	21,8%	19,0%	7,1%	16,9%
	Noodopvang	20,1%	16,5%	55,4%	56,9%
Thuisloos	Onthaalhuizen	0,6%	8,3%	3,6%	5,4%
	Instellingen	3,4%	1,7%	0,0%	0,0%
	Begeleiding aan huis	1,7%	2,5%	2,4%	0,8%
Instabiele huisvesting	Verblijf met familie of vrienden	11,5%	10,7%	6,0%	7,7%
Ontoereikende woning	Kraakpand	8,0%	8,3%	6,5%	1,5%
	Kelder, zolder, afgesloten garage, schuurtje	2,9%	1,7%	0,0%	1,5%
	Fabriek, bureau, magazijn, landbouwgebouw, technische ruimte	0,6%	0,0%	1,2%	0,8%
	Gemeenschappelijk deel van een woninggebouw	0,6%	0,8%	0,0%	0,8%
	Auto, wagon, boot, tente, garage	0,0%	0,8%	0,6%	0,0%
Andere		1,7%	3,3%	1,8%	2,3%
Privé-woning		13,2%	16,5%	6,5%	2,3%

4. Uitbreiding van de gegevens

4.1. Mensen in opvang voor azielzoekers en migranten (cat. 5)

Deze ETHOS-categorie verwijst naar de mensen opgevangen in gesloten asielcentra of andere tijdelijke opvangstructuren gelinkt aan hun verblijfstatus.

België beschikt over een netwerk van collectieve en individuele opvangstructuren met meer dan 25.000 opvangplaatsen. De collectieve structuren zijn opvangcentra die door Fedasil, het Belgische Rode Kruis of andere partners beheerd worden. De individuele structuren zijn woningen die door de OCMW's (de 'Lokale OpvangInitiatieven' of LOI's) of door NGO's beheerd worden[48]. Deze plaatsen kunnen op initiatief van de bevoegde Staatssecretaris en naargelang de nood zich stelt, worden aangesproken.

De federale regering voorziet in zijn regeringsakkoord van oktober 2014 in een nieuw opvangmodel, met de collectieve centra als norm. Opvang in de individuele woningen is voorbehouden voor kwetsbare personen (zwangere vrouwen, alleenstaanden met kinderen, personen met een beperking…) en voor asielzoekers die een grote kans hebben om erkend te worden als vluchteling. Dit nieuwe opvangmodel treedt in werking in 2016.

Met de Brusselse dak- en thuislozentelling willen we vooral zichtbaar maken hoeveel mensen in precaire situaties met name zonder of met een tijdelijk onderdak of in een instabiele of ontoereikende huisvesting moeten overleven. We focussen daarbij niet op de profielen maar de aantallen en de evolutie sinds de eerste telling in 2008.

We stelden samen met het werkveld vast dat de sociale rechten van migranten en zeker deze zonder wettig verblijf sterk onder druk staan. Het is uiterst moeilijk voor deze mensen maar ook voor sociaal werkers om oplossingen te vinden binnen het kader van de beperkte rechten gelinkt aan hun verblijfstatus. Het aantal exemplaren van het plan 'Diensten thuislozenzorg en diensten justitieel welzijnswerk' gepubliceerd door la Strada dat wordt besteld door Fedasil en zijn partners is een duidelijke aanwijzing dat veel migranten worden doorverwezen naar de diensten voor dak- en thuislozen[49]. Het leek ons dan ook noodzakelijk om de officiële opvangstructuren voor asielzoekers en migranten in het Brussels Gewest te contacteren om ons het aantal mensen (mannen, vrouwen, kinderen, en niet-begeleide minderjarigen) te bezorgen dat tijdens de nacht van de telling werd opgevangen.

48. www.fedasil.be.
49. Van de editie 2017 van het Plan werden voor 24 mei 2017 al 2335 exemplaren besteld door Fedasil en zijn partners.

FIGUUR 54: ERKENDE CAPACITEITEN EN BEZETTINGEN VAN DE NACHTEN VAN 7 NOVEMBER 2016 EN VAN 6 MAART 2017 IN OPVANGSTRUCTUREN VOOR ASIELZOEKERS EN MIGRANTEN. (Bron: la Strada)

	2016		2017	
Opvangstructuren	**Erkende capaciteit**	**Bezetting nacht van 7 november 2016**	**Erkende capaciteit**	**Bezetting nacht van 6 maart 2017**
Fedasil: Klein Kasteeltje			853	782
ADA Uccle	72	72		
ADA Jette	88	86		
CIRE: Tout			173	153
CIRE: APD			0	0
CIRE: CSP			10	7
CIRE: Caritas			30	11
CIRE: SESO			204	127
Caritas International: Transitie kwetsbare vluchtelingen			18	9
Caritas International: Autonomie NBMV			15	14
Caritas International: Individuele opvang voor asielzoekers			61	42
Samusocial Fedasil	250	239	250	238
Samusocial Bejar	250	204	250	132
Armée du salut: Foyer Selah	92	101		97
CAW Brussel: Leger des heils		23		20
Synergie 14	14	16		
Mentor-Escale	9	9	13	13
Minor-Ndako		33		
Totaal	**775**	**783**	**1877**	**1645**

Voor Fedasil behoren de mensen die opgevangen worden in de centra die zij beheren of die van hun partnerorganisaties niet tot de groep van dak- en thuisloze of slecht gehuisveste mensen. Om die reden verkozen zij geen informatie te verstrekken over het aantal mensen dat tijdens de nacht van de telling in een van deze centra verbleef. De centra voor asielzoekers van het Rode Kruis in Ukkel en Jette en partnerorganisaties als Mentor-Escale, Armée de Salut – Foyer Selah, Leger des Heils – Foyer Bodegem, Minor-Ndako en Synergie 14 bezorgden ons wel de gevraagde informatie voor de telling van november 2016. Andere organisaties verstrekten enkel gegevens voor de telling van maart 2017 (waaronder Fedasil Klein Kasteeltje) en een aantal voor beide tellingen. Bovenstaande figuur geeft een overzicht van de verzamelde gegevens voor de twee tellingen. Ondanks herhaalde contacten zijn we er niet in geslaagd een volledig overzicht te bekomen van de erkende capaciteit en de bezetting tijdens de nacht van de tellingen.

In het maandrapport – februari 2017 geeft Fedasil een overzicht van de opvangcapaciteit (25526 plaatsen) voor België van zijn netwerk en partners per uitvoerder: 5315 plaatsen ingericht door Fedasil, 9219 door de verschillende OCMW's, 5407 door Croix-Rouge, 2698 door het Rode Kruis, 1288 door Vluchtelingenwerk en Ciré en 1599 door andere partners. Vergelijken we deze cijfers m.b.t de (gedeeltelijke) opvangcapaciteit van de Brusselse opvangstructuren dan kunnen we stellen dat een belangrijk deel van de capaciteit in het Brussels Gewest gesitueerd is.

Voor verdere informatie en duiding verwijzen naar de betrokken diensten en het veelzijdige onderzoek dat er rond dit thema bestaat. We willen enkel nog signaleren dat volgens de verzamelde gegevens voor meer dat 1 op 4 van mensen die worden opgevangen begeleide kinderen of niet-begeleide minderjarigen zijn.

We willen hierbij vooral benadrukken dat de situatie van vluchtelingen- en/of opvangcrisis niet nieuw en een reflectie is van andere, grotere en meer complexe sociale, economische en politieke realiteiten. In het rapport over de eerste telling op 19 november 2008 wordt al gewezen "*op de impact van de aanwezigheid van asielzoekers en mensen zonder papieren in de straten van Brussel, de falende opvang voor asielzoekers en het gebrek aan een kader voor mensen zonder papieren op de thuislozensector. Deze 'nieuwe' categorieën van personen komen vaak in diensten voor hulp aan dak- en thuislozen terecht. Deze zijn niet uitgerust om hen te helpen. Als hoofdstad en door de aanwezigheid van federale instellingen, bevindt Brussel zich in een situatie die totaal verschillend is van het Vlaamse en het Waalse Gewest. […] Sinds een tiental jaren ziet de thuislozensector zich verplicht de opvang voor asielzoekers te improviseren, daar waar de federale overheid faalt. Dit leidt tot spanningen met het traditionele publiek van dak- en thuislozen*"[50].

Ook is het een misvatting om de problematiek van dak- en thuisloosheid bij migranten te beperken tot asielzoekers en nieuwkomers en voorbij te gaan aan de omvangrijke, maar grotendeels onzichtbare groep van mensen zonder wettig verblijfstatuut. Deze groep blijft overwegend afwezig in officiële statistieken. In hun migratierapport 2014 raamt de Migratiecoalitie[51] het aantal mensen zonder papieren in België op meer dan 100.000 op basis van dienstverslagen van de Dienst Vreemdelingenzaken over de humanitaire en medische regularisatieaanvragen die werden geweigerd. Tel daar het grote aantal mensen bij dat nooit een verblijfsaanvraag indient, omdat ze onvoldoende geïnformeerd is of niet in aanmerking komt. Niets wijst erop dat hun aantal sinds 2014 gedaald is. Het aantal mensen (20.500 aanvragers) dat vanuit een illegaal verblijf in het Brussels Gewest een aanvraag deed tijdens de tijdelijke regularisatiemaatregel van 2009 is een belangrijke aanwijzing dat een meerderheid van de mensen zonder papieren zich in het Brussels Gewest bevindt[52]. Deze bevindingen sluiten aan bij de resultaten van de dak- en thuislozentellingen en worden bevestigd door de kwalitatieve gegevens van de pre- en post-enquêtes.

50. LA STRADA, *Dak- en thuislozentelling in het Brussels Gewest*, Brussel: la Strada Steunpunt Thuislozenzorg Brussel, 2008.
51. De Migratiecoalitie is een samenwerking tussen Samenlevingsopbouw Brussel, 11.11.11, Minderhedenforum, Netwerk tegen Armoede, ORBIT vzw en Vluchtelingenwerk Vlaanderen.
52. Niet voor niets spreekt men daarom over deze groep als 'de twintigste gemeente van Brussel'. https://samenlevingsopbouwbrussel.be/wp-content/uploads/2016/05/Migratiemythes-Fact-Check-Mythe-3.pdf.

Voor het opvallend grote aantal gezinnen en kinderen in een situatie van dak- en thuisloosheid verwijst de Migratiecoalitie naar een oneigenlijke toepassing van het koninklijk besluit van 24 juni 2004 dat bepaalt dat families zonder wettig verblijf met minderjarige kinderen recht hebben op materiële steun in de vorm van opvang in een federaal opvangcentrum als aangetoond is dat het kind behoeftig is[53]. Deze centra zijn volledig ingesteld op een terugkeerbeleid waardoor steeds meer gezinnen geen beroep meer doen op deze materiële hulp en terecht komen in de noodopvang, kraakpanden of overgeleverd worden aan huisjesmelkers.

Onthaalhuizen voor vrouwen met of zonder kinderen begeleiden steeds meer vrouwen die het slachtoffer zijn van partnergeweld. Zij zien een duidelijke link met de verstrengde wetgeving omtrent de verblijfsvergunning op basis van gezinshereniging met een Belgische partner, een EU-burger of een niet-EU-onderdaan (met een verblijfsvergunning in België). Vrouwen kunnen pas een autonoom en permanent verblijfsrecht bekomen (dat niet afhankelijk is van het samenwonen met hun partner) na 3 jaar of 5 jaar verblijf in België. De Dienst Vreemdelingenzaken kan gedurende die periode op elk moment nagaan of de vrouw nog steeds voldoet aan de voorwaarden voor gezinshereniging (bv. de voorwaarde dat ze een gezinscel moet vormen). Als dat niet (meer) het geval is, kan de Dienst Vreemdelingenzaken beslissen om haar verblijfskaart in te trekken (bijvoorbeeld omdat ze feitelijk gescheiden leeft van haar partner)[54]. Er zijn echter enkele uitzonderingen waar de Dienst Vreemdelingenzaken rekening mee houdt. Wanneer de partner bijvoorbeeld het slachtoffer is van intrafamiliaal geweld (en dit kan aantonen a.d.h.v. PV's en medische attesten) en kan staven dat hij/zij over voldoende bestaansmiddelen beschikt (om te voorkomen dat ze ten laste valt van het OCMW) kan de Dienst Vreemdelingenzaken beslissen om haar verblijfskaart niet in te trekken[55]. Vele vrouwen zitten zodoende gevangen tussen partnergeweld en uitwijzing en worden vaak onder druk gezet met het omgangsrecht met de kinderen die wel de Belgische nationaliteit hebben.

Een andere groep die tussen de plooien valt zijn de kwetsbare EU-burgers die geen beroep kunnen doen op de sociale zekerheid in hun land van herkomst en geen toegang hebben in België. Het is geen verrassing dat Brussel, als Europese hoofdstad een grote aanwezigheid van kwetsbare EU-burgers kent binnen en buiten de opvangstructuren voor dak- en thuislozen.

4.2. Brussels OCMW's

Het OCMW speelt een belangrijke rol in het toekennen van de sociale rechten die eenieder moeten toelaten een leven te leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid. Dagelijks werken sociaal werkers van de OCMW's en de thuislozenzorg samen ter ondersteuning van een gedeeld publiek[56]. De Brusselse OCMW's zijn dan ook belangrijke partners voor de thuislozensector. De OCMW's krijgen vanuit het federale niveau steeds meer taken toebedeeld, ook in het kader van de individuele opvang van ontvankelijk verklaarde asielzoekers en hulp bij het zoeken van een woning voor erkende vluchtelingen.

53. PROGRAMMATORISCHE FEDERALE OVERHEIDSDIENST MAATSCHAPPELIJKE INTEGRATIE, ARMOEDEBESTRIJDING EN SOCIALE ECONOMIE, *Koninklijk besluit tot bepaling van de voorwaarden en de modaliteiten voor het verlenen van materiële hulp aan een minderjarige vreemdeling die met zijn ouders illegaal in het Rijk verblijft*, 24 juni 2004 (MB 2004/002072).
54. INTRAND Caroline (Ed.), *Migrant en slachtoffer van partnergeweld: Wat zijn mijn rechten?*, Brussel: CIRÉ, December 2015.
55. http://www.kruispuntmi.be/thema/je-bent-familielid-van-een-belg/je-bent-derdelander/je-bent-echtgenoot-of-gelijkgesteld-partner-van-een-belg/5-jaar-voorwaardelijk-verblijf-voor-gezinshereniging-met-belgische-echtgenoot.
56. MONDELAERS Nicole, BLANCKE Birger, *Thuislozenzorg-OCMW's: Drempels tot sociale grondrechten wegwerken*, Brussel: Bico-Federatie, 2014.

De Vergadering van voorzitters en secretarissen van de 19 Brusselse OCMW's verenigd in Brulocalis[57], Federatie van de Brusselse OCMW's reageerde positief op de vraag van la Strada tot samenwerking en gegevensuitwisseling in het kader van de dak- en thuislozentellingen van 7 november 2016 en 6 maart 2017. Op 7 oktober 2016 kreeg la Strada de gelegenheid om de doelstellingen van de Brusselse dak- en thuislozentelling en de concrete vraag naar de OCMW's toe te lichten tijdens de werkgroep van verantwoordelijken van de Sociale dienst/Sociale actie van de Brusselse OCMW's.

De vraag naar de voorzitters van de OCMW's bestaat eruit hun diensten de toestemming te geven samen te werken en informatie te verstrekken met betrekking tot hun aanbod en de voorbereidende fases van de twee tellingen. Volgende gegevens werden opgevraagd bij de 19 Brusselse OCMW's met betrekking tot de situatie van de nacht van 7 op 8 november 2016 en van 6 op 7 maart 2017:

- het aantal referentieadressen dat toegekend werd aan daklozen;
- de benaming en het type van opvangstructuur (lokale opvanginitiatieven (LOI), transitwoningen of andere (dringende) opvangstructuren en initiatieven tot huisvesting;
- het maximum aantal opvangplaatsen en het aantal reële plaatsen;
- het aantal mannen, vrouwen en kinderen die tijdens de nacht van de telling werden opgevangen in een van de bovenvermelde structuren.

Niet alle OCMW's verstrekten de gevraagde informatie voor beide tellingen. Van een aantal OCMW's kregen we enkel de gegevens voor één van de tellingen, anderen bezorgden ons, ondanks herhaalde contacten geen informatie. Uiteindelijk bezorgde de helft van de OCMW's gegevens aan la Strada waarvan 7 OCMW's voor beide tellingen, en 5 voor één telling[58].

4.2.1. Referentieadres

Het referentieadres is een precies adres in een Belgische gemeente, hetzij bij een natuurlijke persoon, hetzij op de zetel van een OCMW of een rechtspersoon. Het biedt mensen die geen gewoonlijke of effectieve verblijfplaats hebben de mogelijkheid om een administratieve verankering te hebben, een adres waar brieven en administratieve stukken betreffende deze personen ontvangen kunnen worden om hun vervolgens overhandigd te worden. Het hebben van een referentieadres (of een domicilie) is een absolute voorwaarde voor het bekomen van zijn leefloon. Niet enkel daklozen maar ook nomaden, personen die niet in de gemeente zijn omdat ze op studie- of zakenreis zijn, diplomatiek of consulair personeel, personeelsleden Ontwikkelingssamenwerking,… kunnen zich inschrijven op een referentieadres[59].

De toekenning van een referentieadres op het adres van het OCMW is een vorm van sociale bijstand. Het doel ervan is de situatie te verbeteren van daklozen die bij gebrek aan voldoende bestaansmiddelen geen verblijfplaats (meer) hebben en geen aanspraak kunnen maken op sociale voordelen waarvoor een inschrijving in het bevolkingsregister vereist is zoals werkloosheidsuitkeringen,

57. Nieuwe naam sinds september 2006 van de Vereniging Stad & Gemeenten van Brussel: www.brulocalis.brussels.
58. De OCMW's van Anderlecht, Etterbeek, Ganshoren, Koekelberg, Oudergem, Schaarbeek, Sint-Agatha-Berchem verstrekten gegevens voor beide tellingen, Evere en Watermaal-Bosvoorde enkel voor de telling in november 2016 en Jette, Sint-Gilles en Sint-Joost enkel voor de telling in maart 2017.
59. http://www.ocmw-info-cpas.be/fiche_FT_nl/ladresse_de_reference_aupres_du_cpas_ft#m3.

tegemoetkomingen voor gehandicapten, kinderbijslag,… Mensen die een referentieadres aanvragen moeten voldoen aan de volgende voorwaarden: geen verblijfplaats of geen verblijfplaats meer hebben bij gebrek aan voldoende bestaansmiddelen, niet ingeschreven zijn in het bevolkingsregister en steun vragen aan het OCMW. De inschrijving op een referentieadres wordt geregeld door verschillende wettelijke teksten en kent een complexe procedure waar naast het OCMW en de gemeente een belangrijke rol spelen. De drempels tot het bekomen van een referentieadres werden al herhaaldelijk beschreven en bekritiseerd[60].

Toch kent het referentieadres steeds meer succes. Op 1 januari 2016 hadden 4449 personen in het Brussels Gewest een referentieadres, tegenover 669 personen in 2006. Bij de start van 2017 bedraagt dit aantal 5108. Het aantal personen dat gebruik maakt van deze mogelijkheid verzevenvoudigde dus in tien jaar tijd[61].

9 van de 19 Brusselse OCMW's bezorgden la Strada het aantal door hen toegekende referentieadressen voor de telling in november 2016 (1088 referentieadressen) en 10 voor de telling van maart 2017 (1380 referentieadressen). Het aantal referentieadressen per OCMW is zeer uiteenlopend. Voor enkele OCMW's gaat het om minder dan tien adressen, voor andere OCMW's om meer dan 400. Dit kan deels verklaard worden door de grote en de sociaaleconomische situatie die erg verschillend zijn voor de 19 gemeenten. Een andere verklaring is de procedure en de samenwerking tussen het OCMW en de gemeente. Een belangrijke vaststelling is de verschillende wijze van registreren van het aantal referentieadressen door de OCMW's. Zo blijkt dat een aantal OCMW's referentieadressen toewijst aan huishoudens en niet aan personen of geen informatie kan of wil verstrekken over het gender van de personen die zich op een referentieadres inschrijven.

FIGUUR 55: AANTAL REFERENTIEADRESSEN INGESCHREVEN BIJ EEN BRUSSELS OCMW OP HET MOMENT VAN DE TELLINGEN 2016-2017 (GEGEVENS VAN 10 VAN DE 19 OCMW'S) (Bron: la Strada)

	Vrouwen	Mannen	< 18 jaar	Gender niet bekend	Huishoudens	Totaal
7 november 2016	180	727	17	51	113	1088
6 maart 2017	213	825	58	259	25	1380

Ondanks de onvolledigheid van de gegevens kunnen we vaststellen dat vooral mannen een referentieadres aanvragen bij het OCMW en toegekend krijgen. Dit stemt overeen met de resultaten van de opeenvolgende tellingen. Het zijn vooral mannen die niet terecht kunnen in de erkende opvangstructuren en noodgedwongen verblijven in de publieke ruimte, noodopvang (tijdens het winterplan), kraakpanden of onderhandelde bezettingen.

Bij de referentieadressen toegekend aan huishoudens hebben we geen informatie over het aantal betrokken kinderen. Het aantal kinderen met een referentieadres (17 kinderen voor de

60. NICAISE Betty (Ed.), *Referentieadres voor de daklozen: Enkele suggesties voor een optimale toepassing van het systeem*, Brussel: Fédération des Services Sociaux-Federatie van de Bicommunautaire Maatschappelijke Diensten, 2015.
61. Bron: POD Maatschappelijke Integratie. Rechtzetting: In de eerste versie van dit rapport (gepublideerd op 16 juni 2017 op www.lastrada.brussels) verwezen we naar de volgende publicatie: OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN VAN BRUSSEL-HOOFDSTAD, *Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming in het Brussels Gewest, Thematisch katern van het Armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 2016*, Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapcommissie, 2017, p. 41. Er bleek echter een fout geslopen te zijn in de cijfers van hun bron.

telling 2016, 58 kinderen voor de telling 2017) is echter al voldoende om van een verontrustende situatie te spreken. We moeten hierbij wel vermelden dat 30 van de 58 referentieadressen voor kinderen toegekend werden door eenzelfde OCMW.

4.2.2. Opvangstructuren en initiatieven tot huisvesting

Ook wat het aanbod aan opvang en tijdelijke huisvesting betreft bestaan er grote verschillen tussen de Brusselse OCMW's. Niet elk OCMW kan eigen woningen ter beschikking stellen van kwetsbare mensen met een dringende woonnood. In onderstaande figuren wordt er een onderscheid gemaakt tussen woningen voor crisisopvang, transitwoningen en lokale opvanginitiatieven (LOI). De LOI zijn kleinschalige opvanginitiatieven voor kwetsbare asielzoekers en erkende vluchtelingen, in het kader van de overgang naar maatschappelijke hulp. Deze opvang wordt georganiseerd door een OCMW en gefinancierd door de federale overheid, via conventies met het agentschap Fedasil. Één OCMW vermeldt een LOI voor de opvang van niet-begeleide minderjarigen.

Onderstaande figuren geven het aantal getelde mensen in een van de opvangstructuren of woningen ter beschikking gesteld door de Brusselse OCMW's die la Strada gegevens verstrekten, waarvan 7 voor beide momentopnames, 5 voor een van de twee. Ook hier zien we dat er verschillen zijn in de mogelijkheden, het ondersteuningsbeleid en de registratie tussen de OCMW's.

FIGUUR 56: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 7/11/2016 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN OPVANGSTRUCTUREN EN WONINGEN VAN EEN BRUSSELS OCMW. N=120 (GEGEVENS VAN 9 VAN DE 19 OCMW'S) (Bron: la Strada)

	Vrouwen	Mannen	< 18 jaar	NBMV	Totaal	%
Crisiswoningen	2	2	4		8	6,7%
Transitwoningen	23	11	37		71	59,2%
LOI NBMV				15	15	12,5%
LOI	5	8	13		26	21,7%
Totaal	**30**	**21**	**54**	**15**	**120**	**100,0%**

FIGUUR 57: VERDELING VAN DE GETELDE MENSEN TIJDENS DE NACHT VAN 6/03/2017 IN HET BRUSSELS GEWEST, IN OPVANGSTRUCTUREN EN WONINGEN VAN EEN BRUSSELS OCMW. N=123 (GEGEVENS 10 VAN DE 19 OCMW'S) (Bron: la Strada)

	Vrouwen	Mannen	< 18 jaar	Totaal	%
Crisisopvang	2	2	3	7	5,2%
Transitwoningen	22	10	25	57	42,2%
LOI	6	18	14	38	28,1%
Andere opvangstructuren	11	3	2	16	11,9%
Niet gespecifieerd	4	7	6	17	12,6%
Totaal	**45**	**40**	**50**	**135**	**100,0%**

Voor beide momentopnames zien we dat mensen vooral onderdak wordt geboden in transitwoningen, waarbij we geen informatie hebben over een mogelijke samenwerking met de diensten van de thuislozensector voor de begeleiding. Op de tweede plaats worden op vraag van de federale overheid LOI's gecreëerd. Een OCMW plaatst mensen in bestaande opvangstructuren van verschillende sectoren. Het zijn vooral kinderen die verblijven in de OCMW-woningen. Het vergelijkbare aantal mannen en vrouwen kan er op wijzen dat het vooral kwetsbare gezinnen en eenoudergezinnen betreft.

Deze tijdelijke huisvesting ter beschikking gesteld door de OCMW's is niet evident. Een OCMW vermelde dat het genoodzaakt was over te gaan tot uithuiszetting om de verblijfsduur in de transitwoning te respecteren. Mensen begrijpen vaak niet waarom zij de woning moeten verlaten en weer opzoek moeten gaan naar een andere stek. Een ander OCMW heeft een conventie heeft met sociale huisvestingsmaatschappij om mensen onderdak te kunnen bieden in sociale woningen die niet aan de normen van de Huisvestingscode beantwoorden.

In het algemeen kunnen we stellen dat er slechts een beperkt aantal mensen rechtstreeks gehuisvest wordt door de Brusselse OCMW's, in verhouding met het aantal mensen dat een beroep doet op deze OCMW's. Naast het beschikbaar stellen van tijdelijke huisvesting spelen OCMW's vooral een belangrijke rol in de toegang tot huisvesting door de financiering van de huurwaarborg en het toekennen van de installatiepremie. Sommige OCMW's komen ook tussen in de huur voor de eerste maand en verhuiskosten.

5. Besluit

5.1. Enkele vaststellingen

De Brusselse telling van dak- en thuislozen en slecht gehuisveste mensen is een momentopname. Deze methode heeft zijn beperkingen want het geeft enkel de situatie op een welbepaald moment weer. De aanpak maakt het echter mogelijk om een hele sector en alle andere betrokkenen te mobiliseren om hun ervaring, kennis en tijd ter beschikking te stellen. Bovendien wordt de momentopname door het betrekken van al deze mensen bij de voorbereiding en de toetsing van de resultaten van de telling alsook door de vergelijking met de resultaten van de vorige edities, in een breder kader geplaatst.

De evolutie van 2008 tot 2016 en de vergelijking tussen de situatie voor en tijdens de winteropvang bevestigen dat het aanbod een belangrijke impact heeft op het aantal getelde mensen. Zo nam het aantal mensen dat verbleef in onthaalhuizen enkel licht toe gedurende acht jaar aangezien het aantal plaatsen slechts beperkt toenam. Dit in tegenstelling tot het aantal mensen opgevangen in de noodopvang dat in diezelfde periode verdubbelde dankzij de opeenvolgende uitbreidingen van plaatsen bij de Samusocial. Nog frappanter is deze vaststelling voor het winterplan met een toename van de globale capaciteit van een 200-tal tot 1350 plaatsen.

Wat vooral opvalt is de enorme stijging van het aantal mensen dat niet terecht kan in of geen gebruik wenst te maken van de erkende diensten voor dak- en thuislozen. Deze mensen verblijven in de openbare ruimte of in alternatieve opvangstructuren (niet-erkende opvangstructuren of initiatieven van geloofsgemeenschappen) of bezetten leegstaande gebouwen, al dan niet, met de toestemming van de eigenaar. In 2008 werd bijna 60% van de getelde mensen de nacht van de telling opgevangen in de nood- of crisisopvang of een onthaalhuis (45,4%). In november 2016 krijgt nog slechts één op vier mensen (25,2%) een onderdak aangeboden in een onthaalhuis en 14% van de getelde mensen in de nood- en crisisopvang. Met de winteropvang stijgt dit aandeel van de getelde mensen in maart 2017 tot 56,5%. Dit bewijst het belang van een telling die tracht de verschillende leefsituaties, zoals beschreven in de ETHOS-typologie, in kaart te brengen.

Steeds meer mensen brengen de nacht door in de openbare ruimte: van 269 mensen in 2008 tot 707 in 2016. Mensen zoeken beschutting in straten, portieken en parken of in metro- en treinstations. Nieuw voor 2016 is het grote aantal tenten en constructies vervaardigd uit achtergebleven (bouw)materialen en kampen opgetrokken op braakliggende terreinen waar grotere groepen of families zich installeren die geen beroep doen op bestaande diensten. Het is moeilijk het aantal kinderen in deze precaire situatie vast te stellen. Het alarmerende hoge aantal kinderen in de openbare ruimte, in onderhandelde bezettingen en kraakpanden is dus vermoedelijk een onderschatting. Net zoals de voorbije jaren voorziet het winterplan in voldoende plaatsen om elke dakloze persoon, die dit wenst onvoorwaardelijk en dus ongeacht zijn administratieve situatie gratis op te vangen tijdens de nacht. Toch werden er 511 mensen geteld in de openbare ruimte tijdens de telling van 6 maart 2017.

We vestigen er de aandacht op dat de Brusselse telling plaats vindt tussen 23u en 24u en dus de situatie weergeeft tijdens de nacht. Dit moment werd gekozen om enkel de mensen te tellen die bij gebrek aan woning de nacht buiten doorbrengen. Vooral tijdens de winterperiode is er een groot verschil tussen dag en nacht in de aanwezigheid van dakloze personen in de openbare ruimte. Een verklaring is dat de winteropvang net zoals de structurele noodopvang enkel onderdak biedt tijdens de nacht. Met uitgezondering van de meest kwetsbaren moeten iedereen de opvang na het ontbijt verlaten. Zij kunnen zich pas 's avonds opnieuw aanmelden in hetzelfde of een ander centrum na telefonische reservatie van een plaats.

Een belangrijke evolutie is de verspreiding van de getelde mensen over het Brussels Gewest. We stellen een verschuiving vast van, in en rond de 3 grote treinstation en het centrum van Brussel-Stad naar de verschillende Brusselse gemeenten. Door de extra strenge veiligheidsmaatregelen na de terreuraanslagen in Parijs en Brussel zoeken de daklozen andere oorden op waar ze controle en/of zorg kunnen vermijden. Bovendien zijn er daar meer mogelijkheden om een min of meer beschutte en duurzame stek te vinden of te maken. Er werden opmerkelijk meer verblijfplaatsen en kampen gesignaleerd in de Brusselse parken en op braakliggende terreinen.

Deze verspreiding heeft een aantal belangrijke gevolgen voor de organisatie van de telling. Om alle gesignaleerde vindplaatsen te bezoeken tijdens het uur van de telling moest het Brussels Gewest in meerdere telzones worden verdeeld. Meer zones betekent echter ook dat er meer tellers nodig zijn. Het is niet vanzelfsprekend om twee keer op vier maanden 200 vrijwilligers te vinden voor een nachtelijke telling. Voor de grote kampen en verblijfplaatsen in de (gesloten) parken wordt er samengewerkt met straathoekwerkers en parkwachters die deze plekken gedurende de dag bezoeken.

Deze evolutie beperkt zich niet tot de openbare ruimte. We verzamelden gegevens over het aantal mensen dat verblijft in kraakpanden en onderhandelde bezettingen in 9 van de Brusselse gemeenten. Waar we over volledige cijfers beschikken van de erkende opvangstructuren is dit niet het geval voor de 'alternatieve huisvesting' voortkomend uit de overlevingsstrategieën van mensen die geen toegang hebben tot reguliere diensten of huisvesting. Een mogelijke piste voor deze mensen zijn de niet-erkende opvangstructuren (NEOS) die vaak zeer kwetsbare mensen opvangen maar niet onder controle staan van de bevoegde overheden, wat ruimte laat voor misbruik.

De verzamelde cijfers zeggen niets over het werkelijke aantal mensen dat tijdelijk onderdak vindt bij de verschillende geloofsgemeenschappen. De opname van gegevens met betrekking tot dergelijke initiatieven moet dan ook vooral gezien worden als een aandachtspunt om deze categorie verder te onderzoeken.

Ook bij deze edities van de telling zijn de mannen beduidend in de meerderheid. Het verschil is het meest uitgesproken in de openbare ruimte bij de telling van 2016 (423 mannen t.o.v. 50 vrouwen en 210 mensen waarvan het gender niet gekend is) en in de kraakpanden (385 mannen t.o.v. 112 vrouwen). Enkel tijdens de winteropvang wordt de capaciteit voor de opvang van mannen opgedreven met een stijging van 537% getelde mannen in de noodopvang tot gevolg. Ondanks de prioritaire opvang van kinderen en vrouwen, verbleven er op het moment van die telling 24 kinderen op straat, 149 in de noodopvang, 90 in kraakpanden en 64 in onderhandelde bezettingen.

Door de grotere aanwezigheid van dak-, thuisloze en slecht gehuisveste personen worden de verschillende Brusselse gemeenten meer bij de problematiek betrokken en aangesproken om deel uit te maken van duurzame oplossingen. De OCMW's zijn een belangrijke partner voor de thuislozensector en enkele stellen (transit)woningen ter beschikking voor begeleiding aan huis. Een aantal sociale huisvestingsmaatschappijen staan open voor convenanten in het kader van onderhandelde bezettingen of Housing First-projecten. Het zijn echter vooral de Sociale verhuurkantoren die een alternatief bieden voor de private huurmarkt. Sociale woningen zijn omwille van de complexe administratie en lange wachtlijsten geen optie voor de uitstroom uit de thuislozenzorg en een nieuwe start.

Het betrekken van een eigen woning is een cruciaal sleutelmoment voor de slaagkans van die nieuwe start. Niet alleen brengt een verhuizing heel wat kosten en administratieve stappen met zich mee, ook het wegvallen van de intensieve omkadering is niet altijd vanzelfsprekend. Wanneer deze stap vlot verloopt, is er een grotere kans dat de desbetreffende alleenstaanden, koppels of gezinnen hun autonomie herwonnen hebben. Voor straatbewoners met een complexe problematiek zijn er de Housing First-projecten. Begeleid wonen in al zijn vormen en Housing First begeleiden steeds meer mensen, meer zelfs dan in de onthaalhuizen. Voor sommige personen en gezinnen blijft de begeleiding beperkt tot de periode van transitie. Anderen hebben begeleiding nodig op langere termijn. Sommige onthaalhuizen voorzien in een tijdelijke nabegeleiding om mensen te ondersteunen tijdens de overgang naar zelfstandig wonen. Andere onthaalhuizen diversifiëren en bieden naast gemeenschappelijke opvang, ook individuele begeleiding aan in transitwoningen. We hebben echter geen cijfers over deze vormen van begeleiding. Wel is zeker dat ze een belangrijke rol spelen in het verhinderen dat mensen hun woning verliezen en op straat terecht komen.

5.2. Hypotheses

Na deze vaststellingen is het moeilijk niet op zoek te gaan naar mogelijke oorzaken.

Hoewel het onderzoek naar de oorzaken van dak- en thuisloosheid niet het doel is van de tellingen, bieden de pre- en post-enquête een eerste belangrijke bron voor meer inzicht in de leefsituatie van mensen die verblijven in de openbare ruimte of opgevangen worden in erkende of niet-erkende structuren. Ook het observeren van een aantal steeds weerkerende kenmerken kan leiden tot meer kennis. De hieronder geformuleerde hypotheses zijn het resultaat van discussies met de sector voor, tijdens, na en tussen de twee tellingen en een literatuurstudie en cijfers vanuit onderzoek door andere instellingen. Deze hypotheses moeten nog verder onderbouwd of weerlegd worden na grondig wetenschappelijk onderzoek. We stellen deze hypotheses hier toch alvast voor om het debat tussen beleidsverantwoordelijken en actoren te voeden en te komen tot concrete acties voor de preventie van en de uitstroom van dak- en thuisloosheid en ontoereikende huisvesting.

Het toenemend aantal dak- en thuislozen is niet enkel eigen aan Brussel. Alle grote steden, in België en Europa worden geconfronteerd met eenzelfde onderliggende trend[62]. De armste

62. Zie rapport FEANTSA, FONDATION ABBE PIERRE, *2nd overview of housing exclusion in Europe*, Brussel, FEANTSA; Parijs, Fondation Abbé Pierre, 2017.

bevolkingsgroepen zijn zeer kwetsbaar geworden door de economische crisis van voor en in grotere mate na 2008. Steeds meer mensen hebben moeite om hun, al zeer lage levensstandaard te behouden. De prijsstijgingen van de basisbehoeften (vooral m.b.t. energie) en de sterke stijging van de huurprijzen kenmerkt vele landen, en ook België. De prijzen op de Brusselse private huurmarkt kenden de laatste jaren een belangrijke stijging. Het Gewestelijk Observatiecentrum voor de Huisvesting formuleert het als volgt: "Globaal gezien dus en over een lange periode merken wij dat het verschil tussen de gezondheidsindex en de huurprijsindex tussen 2000 en 2015 in stijgende lijn gaat, met een maximum dat in 2012 werd opgetekend. Door de stijging van dat verschil tussen de huurprijsindex en de gezondheidsindex en de verarming van de Brusselse bevolking zien wij dat het deel van de huurdersbevolking dat geen antwoord vindt op de huidige private huurmarkt toeneemt. De raming van het theoretisch gedeelte van het huurwoningenbestand dat toegankelijk is voor elk inkomensdeciel is hiervan het overduidelijke bewijs"[63].

Door de complexe overheidsmaatregelen en de ontoegankelijkheid van de sociale huisvesting wordt het alsmaar moeilijker om een betaalbare woning vinden. Eind 2015, stonden er meer dan 45 000 gezinnen (ongeveer 120 000 personen) op een wachtlijst voor een sociale woning in het Brussels Gewest. Dat aantal is hoger dan het globale aantal sociale woningen beschikbaar in het Gewest. De laatste 10 jaar nam de vraag naar sociale woningen gestaag toe, terwijl het aantal sociale woningen amper toenam[64]. Hierdoor wordt de wachttijd steeds langer en loopt momenteel op tot bijna 10 jaar. De administratieve procedures zijn door steeds minder mensen te begrijpen, te onthouden en op te volgen waardoor uitsluiting via de wachtlijsten eenvoudiger wordt.

Ook de kwaliteit van de huisvesting vormt een probleem. Het Brusselse aanbod is voor een groot deel verouderd, vervallen en weinig of niet onderhouden. Er zijn nog geen indicatoren voor het aantal onbewoonbare huizen of appartementen[65], maar het fenomeen is aanzienlijk en treft een groot aantal personen dat in zeer moeilijke omstandigheden leeft, wat hun dagelijkse leven en gezondheid in het gedrang brengt.

Naast de huisvestingsproblematiek kunnen ook andere omstandigheden leiden tot dak- en thuisloosheid. Isolement, geestelijke gezondheidsproblemen, verslaving, handicap, familiale breuken en schulden zijn onder meer enkele obstakels die, voor bepaalde personen, kantelpunten zijn. De persoon in kwestie is dan niet langer in staat om voor zichzelf te zorgen en komt op straat terecht. Intrafamiliaal geweld blijft bovendien zeer aanwezig en rechtvaardigt het behoud en misschien zelfs de versterking van aangepaste structuren voor volwassenen die hun thuis ontvluchten, met of zonder kinderen. Deze multi-problematieken zijn aanwezig en tonen aan dat dak- en thuisloosheid niet kan gereduceerd worden tot een huisvestingsprobleem. De waaier aan initiatieven voor begeleiding van mensen aan huis bevestigt het idee dat met de afname van de levenskwaliteit ook het sociaal kapitaal en het vermogen om een inkomen te verwerven vermindert.

63. DE KEERSMAECKER Marie-Laurence, *Observatiecentrum van de huurprijzen: Enquête 2015*, Brussel: SLRB-BGHM, April 2016, p. 34.
64. OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN VAN BRUSSEL-HOOFDSTAD, *Welzijnsbarometer: Brussels Armoederapport 2016*, Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, 2016, p.50.
65. De BGHM werkt op het project BRUGIS die verschillende gegevens m.b.t. huisvesting in Brussel in kaart brengt: http://www.brugis.brussels.

Deze elementen laten toe de 2 eerste hypotheses te benadrukken. Ze verklaren de voortdurende stijging van het aantal getelde mensen tijdens de opeenvolgende tellingen in Brussel sinds 2008. Enerzijds neemt de verarming van bevolkingslagen toe wat zich vertaalt in een toename en vaak accumulatie van problematieken op verschillende levensniveaus: gezondheid, verslaving, huisvesting en inkomen. Anderzijds volgt de huisvestingsmarkt een prijsevolutie die zich heeft losgekoppeld van het inkomensniveau van de meest zwakken, wat bijdraagt aan de vermindering van beschikbare woningen. Wij stellen bovendien vast dat er in Brussel steeds meer personen dak- of thuisloos zijn ondanks een inkomen uit werk. Werken vormt dus niet langer een bescherming tegen bestaansonzekerheid. Het fenomeen van working poors is dan ook werkelijkheid in ons land.

Wat hierboven werd aangehaald met betrekking tot sociale huisvesting is geen geïsoleerd fenomeen. Het laatste Armoederapportvan het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad belicht de toename van obstakels in de wet- en regelgeving omtrent de toegang tot sociale rechten. Nieuwe procedures, contractualisatie van de hulp (zoals de veralgemening in 2017 van het geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie (GPMI) bij de OCMW's) of het creëren en verstrengen van voorwaarden, maken het blijkbaar steeds moeilijker om sociale rechten te laten gelden. De sociale grondrechten blijken ondanks de doelstellingen op zich ontoereikend te zijn[66]. Deze evolutie leidt tot het ontstaan van geïsoleerde of collectieve situaties waarbij personen niet, of niet langer, weten hoe ze een beroep kunnen doen op overheidssteun of weigeren er gebruik van te maken. Dit type situaties werd ons steeds vaker gesignaleerd en versterkt de hypothese van een **groeiende kloof enerzijds tussen de evolutie van sociale minima en deze die personen nodig hebben, en anderzijds tussen het aanbod van toegang tot sociale rechten en de reële mogelijkheden van de personen om hieraan te beantwoorden**[67].

Het migratievraagstuk treft het Brussels Gewest in het bijzonder. Als politiek en administratief centrum van het land, krijgt de stad te maken met een groot aantal personen die er komen om een regularisatiedossier of asielaanvraag in te dienen. Anderen willen geen stappen ondernemen en zijn hier enkel voor een 'transit' periode. Brussel is voor bepaalde migranten uit het Midden-Oosten (Afghanistan, Irak en Syrië), Azië en Afrika een tussenstop op hun weg naar Groot-Brittannië of andere meer noordelijke landen. Onder degene die slapen op straat of in de crisisopvangcentra zijn er ook die naar de kust willen trekken om een poging te wagen de Noordzee over te steken.

De toestroom van de voorbije drie maanden (die nog dient geobjectiveerd te worden) werd eveneens gevoed door maatregelen genomen door de overheidsinstanties van andere entiteiten (andere steden of landen). De sluiting van Calais, waar duizenden personen verbleven, heeft bijvoorbeeld verschillende bewegingen in gang gezet, waaronder één, niet verwaarloosbare, tot in Brussel[68].

66. Zo bedraagt het leefloon voor een alleenstaand persoon €867,4 per maand, hoewel de armoederisicodrempel voor eenzelfde persoon op €1083 komt. De werkloosheidsuitkering en de tegemoetkoming voor personen met een handicap bevinden zich eveneens onder deze drempel. De kloof is nog groter voor gezinnen en alleenstaande ouders. (OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN VAN BRUSSEL-HOOFDSTAD, op. cit., p. 19).
67. Een constatering die niet eigen is aan België en die verschillende, vaak provocerende, bedenkingen oproept, zoals deze van Marc LASSORT: *L'aide sociale aggrave-t-elle la pauvreté?*, Parijs: Contrepoints, 5 maart 2016.
68. Volgens verschillende getuigenissen baseren sommige van deze bewegingen zich op het advies van of met de betrokkenheid van gemeentelijke instellingen of lokale politie-eenheden.

Een hypothese is dat **de uitdeining van dak- en thuisloosheid in het Brussels Gewest ook gedeeltelijk te wijten is aan de stijging van het aantal migranten dat in Brussel terecht komt.** Deze stijging wordt veroorzaakt door een toename van migranten op het Europese continent, als gevolg van conflicten, klimaatverandering, of een wijzigingen in het opvangbeleid van de buurlanden. Deze twee oorzaken sluiten elkaar niet uit.

Indien deze toename in verhouding wordt geplaatst met andere bewegingen van migranten in het verleden (met name in de jaren '90 ten gevolge van de oorlog in ex-Joegoslavië), wordt de huidige situatie ook gekenmerkt door een strenger beleid met betrekking tot de opvang en erkenning van vreemdelingen[69]. Dit leidt ertoe dat er in Brussel een aantal personen zonder verblijfsstatuut woont, nadat zij zijn uitgeprocedeerd of omdat ze niet willen, kunnen of durven een asielaanvraag in te dienen. Op deze manier loopt deze hypothese parallel aan de hypothese omtrent het sociaal beleid. **De politieke keuzes m.b.t. de opvang van migranten kunnen zo precaire leefsituaties en dak- en thuisloosheid veroorzaken, in stand houden of versterken.**

Een andere realiteit in Brussel mag echter niet uit het oog worden verloren. Als Europese hoofdstad komt het grootste deel van de vreemdelingen uit de Europese Unie. Een aantal onder hen komen in gelijkaardige problemen terecht door moeilijkheden gelieerd aan hun verblijfsvoorwaarden in België (bijvoorbeeld een verblijf van maximum 3 maanden op het Belgische grondgebied kunnen aantonen), of die verband houden met hun socio-administratieve situatie in hun land van herkomst. Er zijn ook dak- en thuislozen in Brussel die een Europese nationaliteit hebben, maar geen toegang hebben tot de Belgische sociale bijstand omdat ze niet voldoen aan bepaalde voorwaarden. Deze situatie is verbonden aan de vraagstukken over de administratieve en sociale harmonisatie binnen de Europese Unie, een reeds oud debat met vaak zware gevolgen[70]. Wanneer we het hebben over migranten is het essentieel om een onderscheid te maken tussen de verschillende situaties zodat er aangepaste antwoorden kunnen worden geformuleerd. We stellen dus dat er een **precarisatie plaatsvindt van een deel van de Europese populatie dat aanwezig is of aankomt in Brussel om een oplossing te vinden voor hun problemen en dat dit versterkt wordt door de problemen m.b.t. het sociale beleid op Europese schaal.**

Tijdens de winteropvang konden de opvangstructuren en organisaties voor dagonthaal een significante aanwezigheid opmerken van migranten, al dan niet met een precair verblijfsstatuut. De grote toename van het aantal dak- en thuislozen tussen november 2016 en november 2017 kan echter niet enkel op basis van een plotse toestroom van vreemdelingen in het Brussels Gewest worden verklaard.

Er zijn ten minste 2 andere hypotheses die we kunnen stellen. De eerste is het belichten, door het bestaan zelf van de winteropvang, van verborgen thuisloosheid, reeds eerder besproken in dit rapport. De telling beschikt niet over de mogelijkheid om de volgende groepen personen op te nemen in het onderzoek: het aantal mensen dat in kleine of niet gekende kraakpanden woont, personen die tijdelijk verblijven bij vrienden of familie, noch personen die gehuisvest

69. Zie het jaarrapport van Myria, Federaal Migratiecentrum
70. Het rapport 2016 van het collectief "Straatdoden" signaliseert 72 doden in 2016, waarvan 20 de Poolse nationaliteit hadden.

zijn in onbewoonbare woningen. Toch vermelden wij de hypothese omdat **de winteropvang aan een deel van deze personen een tijdelijke oplossing biedt,** voor een deel of de volledige duur van de winteropvang (4,5 maanden).

Deze hypothese is verbonden met een andere hypothese die reeds werd aangehaald met betrekking tot migranten en het aanzuigeffect. Namelijk dat **het bestaan van een beleid omtrent dak- en thuisloosheid en vooral een winterplan niet enkel mensen in situaties van verborgen thuisloosheid in het Brussels Gewest aantrekt die gebruik maken van het tijdelijke aanbod. Dit aanzuigeffect geldt ook voor mensen in een precaire situatie uit andere regio's die in de hoop een oplossing of een piste naar sociale re-integratie te vinden bij de Brusselse diensten aankloppen.** Deze hypothese verwijst opnieuw naar het belang van een laagdrempelige toegang tot sociale hulp, bijstand en een algemene solidariteit om de dak- en thuisloosheid aan te pakken over de grenzen van het Brussels Gewest heen.

De vooropgestelde hypotheses die verder onderzocht en bevestigd moeten worden, verwijzen naar meervoudige antwoorden op verschillende niveaus. Sommige zijn preventief of reactief, enkele focussen op bijkomende hulpverlening, andere op de uitstroom. Enkele hypotheses leggen linken met de verarming van de bevolking, nog andere op het politieke beleid, bepaalde hypotheses betreffen huisvesting, of leggen de nadruk op de psycho-medisch-sociale aspecten. Een paar hypotheses zijn gelinkt aan het gebied van Brussel-Stad en ten slotte verwijzen er ook naar de solidariteit op territoriaal niveau: tussen gewesten en tussen ons land en andere landen. De telling maakt met andere woorden duidelijk dat dak- en thuisloosheid altijd al een complexe problematiek met verschillende gezichten was en dit ook zo zal blijven.

5.3. Pistes en aanbevelingen

De hierboven vermelde vaststellingen en hypotheses leiden ons tot het benadrukken van een aantal pistes. We beperken ons tot de tien volgende aanbevelingen:

1. **Preventie** is de beste manier om de strijd tegen dak- en thuisloosheid aan te gaan. We wezen er reeds op dat bij deze problematiek meerdere factoren spelen die verschillende en gezamenlijke antwoorden vereisen. Toch beperken we ons hieronder tot enkele concrete aanbevelingen met betrekking tot huisvesting: de begeleiding van personen bedreigd met uithuiszetting, de strijd tegen de dualisering van de huurmarkt met aan de ene kant de woningen conform aan de huisvestingscode en aan de andere kant ongeschikte en ongezonde woningen die worden verhuurd door huisjesmelkers, de aanpak van de leegstand, verplichting tot integratie van sociale woningen bij elk vastgoedproject en andere pistes om de stijging van de dak- en thuisloosheid in te dijken.

2. **De toegang tot de sociale grondrechten moet gegarandeerd worden.** De complexiteit en de toenemende voorwaarden sluiten de personen in de grootste nood uit van sociale hulp en bijstand en creëert op die manier grote armoede en sociale kaalslag. Dit is de belangrijkste uitdaging die moet worden aangegaan, beginnend met de toegang tot huisvesting. Het hebben van een domicilie is immers de toegangspoort tot alle andere rechten.

3. Uit de verschillende contacten met de **OCMW's** in het kader van de telling blijkt de **nood aan het versterken van de samenwerking met de thuislozensector,** niet enkel voor de opvolging en een goed begrip van dak- en thuisloosheid maar ook voor de zoektocht naar oplossingen voor concrete problematische situaties. We pleiten voor een vereenvoudigde toekenning van het referentieadres en een systeem op het niveau van het Brussels Gewest voor het verzamelen van gegevens m.b.t. referentieadressen en andere sociale bijstand door de OCMW's. We zijn eveneens voorstander van een nauwere samenwerking voor en met de hulpvragers.

4. Om te beantwoorden aan de verschillende leefsituaties en profielen is er nood aan een **verscheidenheid aan pistes en types van opvang en begeleiding.** De onthaalhuizen hebben hun werking reeds gediversifieerd. Het is belangrijk dat de meerwaarde van die initiatieven erkend en ondersteund wordt.

5. Naast het belang van voldoende opvang voor vrouwen met kinderen willen we erop wijzen dat vooral alleenstaande **mannen** moeilijk een plaats vinden in de erkende structuren en moeten rekenen op andere overlevingsstrategieën. Het is belangrijk om ook voldoende plaatsen te voorzien zodat deze **doelgroep niet in de kou blijft staan.**

6. We stellen vast dat het aantal mensen opgevangen tijdens het winterplan elk jaar toeneemt, evenals het aantal mensen op straat en dit zowel tijdens en na het sluiten van de winteropvang. De resultaten van de enquêtes bevestigen de vaststellingen van de evaluaties van de vorige edities van het winterplan[71] Gezien de ernst van de situatie en om te verhinderen dat deze tijdelijke opvang beperkt blijft tot humanitaire hulp op korte termijn, lijkt het ons aangewezen de winteropvang aan te grijpen voor het aanbieden van intensieve begeleidingen naar een duurzame uitstroom uit dakloosheid. Deze aanpak veronderstelt een **afbouw van de grootschaligheid van de winteropvang. In kleinere entiteiten (eventueel door de opdeling van de voorziene gebouwen) is het immers makkelijker om mensen individueel te begeleiden.**

7. Enkel door (de samenwerking met) de **volledige sector tijdens de winterperiode te versterken** kunnen dergelijke duurzame begeleidingen worden opgestart. De dagcentra, bijvoorbeeld spelen hierbij een belangrijke rol die versterkt moet worden volgens de toenemende noden. Zeker gezien het aantal en de diversiteit aan personen die een beroep doen op deze diensten tijdens de winter en het hele jaar door.

8. De **inplanting van de thuislozenzorg verspreid over het Brusselse gewest** heeft niet alleen het voordeel dat de 19 gemeenten worden betrokken bij het aanreiken van oplossingen met een solidariteit tussen rijkere en armere gemeenten. Deze aanpak beantwoordt bovendien aan het stijgend aantal dak- en thuislozen en hun verspreiding over het gewest.

9. Hieruit volgt een andere piste. Om het **regionaal beleid omtrent dak- en thuisloosheid te versterken** is het noodzakelijk om de diverse politieke niveaus en bevoegdheden te betrekken. Enkel op die manier is het mogelijk om de diversiteit van situaties en oorzaken aan te pakken. De multi-causaliteit en -problematiek van dak- en

71. De evaluatierapporten van de winteropvang edities 2010 tot 2013 zijn beschikbaar op: http://www.lastrada.brussels/portail//nl/observatorium/publicaties-la-strada.

thuisloosheid en ontoereikende huisvesting overschrijdt immers niet enkel de grenzen van de gemeenten maar ook van sectoren. We verwijzen in dat kader naar de aanbevelingen geformuleerd in de synthesenota **'Geïntegreerde aanpak van thuislozenzorg'** van september 2015.

10. Hoewel de **migratieproblematiek** tot de federale bevoegdheid behoort, telt Brussel een groot aantal migranten wat soms kan leiden tot conflicten met andere inwoners. Deze situatie heeft een aantal gevolgen: **1/** de toegang tot een minimum aan sociale rechten moet worden verzekerd, **2/** de federale regering moet rekening houden met de reële aanwezigheid van migranten in het Brusselse gewest en vervolgens overeenkomsten sluiten met de Brusselse regering om een waardig leven te garanderen voor deze migranten.

Er zijn nog tal van andere mogelijke pistes, geopperd door bepaalde diensten of die nog moeten worden uitgewerkt of gerealiseerd. Dak- en thuisloosheid mag, net als andere problematieken, in geen geval beschouwd worden als het noodlot. Het Brussels Gewest beschikt over voldoende troeven om dak- en thuisloosheid aan te pakken en kan daarbij in de eerste plaats rekenen op een bereidwillige en geëngageerde sector.

6. Lijst van afkortingen

ADA	Accueil des Demandeurs d'Asile (Croix-Rouge)
AMA	Fédération des Maisons d'Accueil et des Services d'Aide aux Sans-Abri - Federatie van de Franstalige Onthaalhuizen en van de Diensten voor Thuislozenzorg
APD	Aide aux Personnes Déplacées
BFUH	Brusselse Federatie van Huurdersverenigingen
BGHM	Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij
BHG	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
CAW	Centrum Algemeen Welzijnswerk
CIRÉ	Coordination et Initiatives pour Réfugiés et Étrangers
Cocof	Commission Communautaire Française - Franse Gemeenschapscommissie
DVW	Dokters van de Wereld
DVZ	Dienst Vreemdelingenzaken
ETHOS	European Typology on Homelessness and Housing Exclusion
FEANTSA	Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri - Europese Federatie van Nationale Organisaties Werkend met Daklozen
Fedasil	Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers
GGC	Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie
HF	Housing First
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
LOI	Lokaal Opvanginitiatief
MIVB	Maatschappij voor het Intercommunaal Vervoer te Brussel
NBMV	Niet-Begeleide Minderjarige Vreemdeling
NEOS	Niet-Erkende Opvangstructuur
NGO	Niet-Gouvernementele Organisatie
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OVM	Openbare Vastgoedmaatschappij
PSC	Protestants Sociaal Centrum
RBDH–BBRoW	Rassemblement bruxellois pour le Droit à l'Habitat - Brusselse Bond voor het Recht op Wonen
SESO	Sociale Dienst Socialistische Solidariteit
SVK	Sociaal Verhuurkantoor
SVP	Straatverplegers
SMES-B	Santé Mentale et Exclusion Sociale - Belgique/ Geestelijke Gezondheid en Sociale Uitsluiting - België
ULg	Université de Liège
UNHCR	Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties
VGC	Vlaamse Gemeenschapscommissie
VWV	Vluchtelingenwerk Vlaanderen
VZW	Vereniging Zonder Winstoogmerk

7. Table des illustrations

FIGUUR 1:	Ethos-typologie thuisloosheid en sociale uitsluiting op vlak van wonen - Vereenvoudigde versie aangepast aan de brusselse context	14
FIGUUR 2:	Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 7/11/2016 in het Brussels Gewest, per categorie	22
FIGUUR 3:	Evolutie van het aantal getelde mensen tijdens de tellingen 2014-2016 in het Brussels Gewest, per categorie	22
FIGUUR 4:	Vergelijking en evolutie van de resultaten van de tellingen 2008-2016 in het Brussels Gewest volgens de ethos-categorieen	24
FIGUUR 5:	Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 7/11/2016 in het Brussels Gewest, per gender	25
FIGUUR 6:	Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 7/11/2016 in het Brussels Gewest, per categorie en per gender	26
FIGUUR 7:	Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 7/11/2016 in het Brussels Gewest, op interne (trein, tram en metrostations) en externe openbare ruimte, per gender	28
FIGUUR 8:	Evolutie van het aantal getelde mensen tijdens de tellingen 2008-2016 in het Brussels Gewest, op interne (trein, tram en metrostations) en externe openbare ruimte, per geografische zone	28
FIGUUR 9:	Evolutie van het aantal getelde mensen tijdens de tellingen 2008-2016 in het Brussels Gewest, in nood- en crisisopvang, per categorie	31
FIGUUR 10:	Vergelijking van het aantal getelde mensen tijdens de tellingen 2008-2016 in het Brussels Gewest, in nood- en crisisopvang, per gender	32
FIGUUR 11:	Evolutie van het aantal getelde mensen tijdens de tellingen 2008-2016 in het Brussels Gewest, in nood- en crisisopvang, per gender	33
FIGUUR 12:	Vergelijking van het aantal getelde mensen tijdens de tellingen 2008-2016 in het Brussels Gewest, in erkende onthaalhuizen, per categorie	34
FIGUUR 13:	Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 7/11/2016 in het Brussels Gewest, in erkende onthaalhuizen, per gender	35
FIGUUR 14:	Vergelijking van het aantal getelde mensen tijdens de tellingen 2008-2016 in het Brussels Gewest, in ontoereikende huisvesting, per categorie en per gender	37
FIGUUR 15:	Evolutie van het aantal getelde mensen tijdens de tellingen 2008-2016 in het Brussels Gewest, in de openbare ruimte, oen kraakpanden, per categorie	41
FIGUUR 16:	Vergelijking van het aantal getelde mensen tijdens de tellingen 2014-2016 in het Brussels Gewest, in onderhandelde bezettingen en kraakpanden, per gender	42
FIGUUR 17:	Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 7/11/2016 in het Brussels Gewest, in begeleiding aan huis, per leefsituatie	45
FIGUUR 18:	Vergelijking van het aantal getelde mensen tijdens de tellingen 2014-2016 in het Brussels Gewest, in projecten Housing First, per gender	45
FIGUUR 19:	Huisvestingssituaties van de respondenten van de pre-enquêtes van de telling november 2016	48
FIGUUR 20:	Inkomensbronnen de pre-enquêtes van de telling november 2016	49
FIGUUR 21:	Inkomensbronnen van de respondenten van belgische oorsprong van de pre-enquêtes van de telling november 2016	50
FIGUUR 22:	Verblijfsstatuut van de respondenten van de pre-enquêtes van de telling november 2016	51
FIGUUR 23:	Gebruik van diensten door de respondenten van de pre-enquêtes van de telling november 2016	52
FIGUUR 24:	Huisvestingssituaties van de respondenten van de post-enquêtes van de telling november 2016	54
FIGUUR 25:	Inkomensbronnen van de respondenten van de post-enquêtes van de telling november 2016	55
FIGUUR 26:	Verblijfsstatuut van de respondenten van de post-enquêtes van de telling november 2016	56
FIGUUR 27:	Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, per categorie	58
FIGUUR 28:	Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, per gender	59
FIGUUR 29:	Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, per categorie en per gender	60
FIGUUR 30:	Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in interne (trein, tram en metrostations, luchthaven) en externe openbare ruimte, per type en per gender	62

FIGUUR 31: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in interne (trein, tram en metrostations, luchthaven) en externe openbare ruimte, per geografische zone 63

FIGUUR 32: Vergelijking van de getelde mensen tijdens de nachten van 7/11/2016 en van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, op interne (trein, tram en metrostations, luchthaven) en externe openbare ruimte, per geografische zone 63

FIGUUR 33: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in interne (trein, tram en metrostations, luchthaven) en externe openbare ruimte, per gender 65

FIGUUR 34: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in nood- en crisisopvang, per categorie en per gender 66

FIGUUR 35: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in de winteropvang, per categorie. 69

FIGUUR 36: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017, in het Brussels Gewest, in erkende onthaalhuizen, per categorie en per gender 70

FIGUUR 37: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in ontoereikende huisvesting, per categorie 71

FIGUUR 38: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in ontoereikende huisvesting, per gender 71

FIGUUR 39: Vergelijking van de getelde mensen tijdens de nachten van 7/11/2016 en van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in onderhandelde bezettingen en kraakpanden, per categorie en per gender 72

FIGUUR 40: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in begeleiding aan huis, per leefsituatie 76

FIGUUR 41: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in transitwoning, per leefsituatie 76

FIGUUR 42: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in projecten Housing First, per leefsituatie 77

FIGUUR 43: Huisvestingssituaties van de respondenten van de pre-enquêtes van de telling maart 2017 79

FIGUUR 44: Inkomensbronnen van de respondenten van de pre-enquêtes van de telling maart 2017 80

FIGUUR 45: Verblijfsstatuut van de respondenten van de pre-enquêtes van de telling maart 2017 81

FIGUUR 46: Inkomensbronnen van de respondenten van de pre-enquêtes van de telling maart 2017, volgens verblijfsstatuut 82

FIGUUR 47: Huisvestingssituaties van de respondenten van de pre-enquêtes van de telling maart 2017, volgens verblijfsstatuut 82

FIGUUR 48: Gebruik van diensten door de respondenten van de pre-enquêtes van de telling maart 2017 83

FIGUUR 49: Redenen van de respondenten van de pre-enquêtes van de telling maart 2017 om geen beroep op diensten te doen 84

FIGUUR 50: Huisvestingssituaties van de respondenten van de post-enquêtes van de telling maart 2017 86

FIGUUR 51: Verblijfsstatuut van de respondenten van de post-enquêtes van de telling maart 2017 87

FIGUUR 52: Redenen van de respondenten van de post-enquêtes van de telling maart 2017 om geen beroep op diensten te doen 87

FIGUUR 53: Overzichtstabel van de pre- en post-enquêtes van de tellingen november 2016 en maart 2017 in het Brussels Gewest, per huisvestingssituaties 88

FIGUUR 54: Erkende capaciteiten en bezettingen van de nachten van 7 november 2016 en van 6 maart 2017 in opvangstructuren voor asielzoekers en migranten 90

FIGUUR 55: Aantal referentieadressen ingeschreven bij een Brussels OCMW op het moment van de tellingen 2016-2017 94

FIGUUR 56: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 7/11/2016 in het Brussels Gewest, in opvangstructuren en woningen van een Brussels OCMW 95

FIGUUR 57: Verdeling van de getelde mensen tijdens de nacht van 6/03/2017 in het Brussels Gewest, in opvangstructuren en woningen van een Brussels OCMW 95

8. Bibliografie

MONOGRAFIEËN

BUSCH-GEERTSEMA Volker, et alii, *Asylum Seekers, Refugees and Homelessness: The Humanitarian Crisis and the Homelessness Sector in Europe,* EOH Comparative Studies on Homelessness n°6, Brussel: European Observatory on Homelessness (FEANTSA), December 2016, 69 p.

BUSCH-GEERTSEMA Volker, et alii, *Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update.* EOH Comparative Studies on Homelessness n°4, Brussel: European Observatory on Homelessness (FEANTSA), December 2014, 117 p.

COLLECTIEF STRAATDODEN, *Hommage aux Morts de la Rue 2016*, 2017, 20 p. http://mortsdelarue.brussels/IMG/pdf/farde_de_presse_2017.pdf.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

DE KEERSMAECKER Marie-Laurence, *Observatiecentrum van de huurprijzen: Enquête 2015*, Brussel: SLRB – BGHM, April 2016, 142 p.

DIDDEN Flor, *Migratiemythes: Fact check: 'Rechten van migranten inperken om de samenleving in stand te houden,* Brussel: 11.11.11; Netwerk tegen Armoede; Vlluchtelingenwerk Vlaanderen; Minderheden Forum; Orbit; Samenlevingsopbouw, 2016, 21 p. https://samenlevingsopbouwbrussel.be/wp-content/uploads/2016/05/Migratiemythes-Fact-Check-Mythe-3.pdf.
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

FEANTSA, FONDATION ABBE PIERRE, *2nd overview of housing exclusion in Europe,* Brussel, FEANTSA; Parijs, Fondation Abbé Pierre, 2017, 127 p. http://www.feantsa.org/download/gb_housing-exclusion-report_complete_2017861389910725025 1219.pdf.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

INTRAND CAROLINE (Ed.), *Migrant en slachtoffer van partnergeweld: Wat zijn mijn rechten?*, Brussel: CIRÉ, December 2015, 41 p.

LA SARDO Sébastien, *Sorties de rue. Une ethnographie des pratiques d'intervention Housing First,* Bruxelles: Le Forum - Bruxelles contre les inégalités, 2016, 134 p. http://www.fblp.be/IMG/pdf/sortie_de_rue-web.pdf
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

LA STRADA, *Dak- en thuislozentelling in het Brussels Gewest,* Brussel: la Strada Steunpunt Thuislozenzorg Brussel, 2008, 10 p.

LA STRADA, DE WITTE Jasper, *Centrale registratie voor de onthaaltehuizen en centra voor dringend onthaal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Gegevens over de opvang van thuislozen in de periode 2010-2014*, Brussel: la Strada Steunpunt Thuislozenzorg Brussel, 2016, 38 p. https://www.lastrada.brussels/portail/images/Strada_RCD_2016_NL_VD.pdf.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

LA STRADA, MARTIN Lucie, *Housing First in Brussel. Opvolgingsverslag van de projecten*, Brussel: la Strada Steunpunt Thuislozenzorg Brussel, 2017, 118 p.

NICAISE Betty (Ed.), *Referentieadres voor de daklozen: Enkele suggesties voor een optimale toepassing van het systeem*, Brussel: Fédération des Services Sociaux-Federatie van de Bicommunautaire Maatschappelijke Diensten, 2015, 28 p. http://www.fblp.be/IMG/pdf/version_finale.pdf.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

MANGHELINCKX Patrick (Ed.), *Leeggoed: Van Leegstand tot leeggoed, een solidair woonproject in leegstaande gebouwen*, Brussel: Stadslabo JES, Pigment, Samenlevingsopbouw Brussel, Bij Ons/Chez Nous, 2015, 43 p. http://www.samenlevingsopbouw.be/images/sov/pdf/publicaties/Publicatie_Leeggoed_NL.pdf.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

MONDELAERS Nicole, BLANCKE Birger, *Thuislozenzorg-OCMW's: Drempels tot sociale grondrechten wegwerken,* Brussel: Bico-Federatie, 2014, 64 p. http://www.kenniscentrumwwz.be/sites/default/files/bijlagen/verslagboek260814.pdf.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN VAN BRUSSEL-HOOFDSTAD, *Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming in het Brussels Gewest, Thematisch katern van het Armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 2016,* Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapcommissie, 2017, 159 p.
http://www.observatbru.be/documents/graphics/rapport-pauvrete/thematisch_rapport_2016.pdf.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN VAN BRUSSEL-HOOFDSTAD, *Thuisloos in Brussel: Brussels armoederapport 2010,* Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, 2010, 87 p.
http://www.observatbru.be/documents/graphics/rapport-pauvrete/rapport-pauvrete-2010/2_thematische_rapport_2010.pdf.
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN VAN BRUSSEL-HOOFDSTAD, *Welzijnsbarometer: Brussels Armoederapport 2016,* Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, 2016, 63 p.
http://www.observatbru.be/documents/graphics/rapport-pauvrete/welzijnsbarometer_2016_tmaokprot.pdf
LAATSTE RAADPLEGING: 15.06.2017.

ARTIKELS

LASSORT MARC, *L'aide sociale aggrave-t-elle la pauvreté?*, Parijs: Contrepoints, 5 maart 2016.
https://www.contrepoints.org/2016/03/05/241644-laide-sociale-aggrave-t-elle-la-pauvrete.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

WETGEVINGTEKSTEN

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST, *Ordonnantie tot wijziging van de ordonnantie van 17 juli 2003 houdende de Brusselse Huisvestingscode,* 11 juli 2013 (BS 2013/031638).
http://www.etaamb.be/nl/beschikking-van-11-juli-2013_n2013031638.html.
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

FEDERALE OVERHEIDSDIENST – KANSELARIJ VAN DE EERSTE MINISTER, *Samenwerkingsakkoord inzake dak- en thuisloosheid,* 12 mei 2014 (BS 2014/206010).
http://www.etaamb.be/nl/samenwerkingsakkoord-van-12-mei-2014_n2014206010.html.
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

GEMEENSCHAPPELIJKE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE, *Algemene beleidsnota inzake hulp aan daklozen,* 2016, 18 p.
https://www.lastrada.brussels/portail/images/PDF/notes/20151022_DaklozenAlgemeenBeleidsnota.pdf
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

MINISTERIE VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST, *Ordonnantie houdende de Brusselse Huisvestingscode,* 17 juli 2003 (SB 2003/031392).
http://www.etaamb.be/nl/beschikking-van-17-juli-2003_n2003031392.html.
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

PROGRAMMATORISCHE FEDERALE OVERHEIDSDIENST MAATSCHAPPELIJKE INTEGRATIE, ARMOEDEBESTRIJDING EN SOCIALE ECONOMIE, *Koninklijk besluit tot bepaling van de voorwaarden en de modaliteiten voor het verlenen van materiële hulp aan een minderjarige vreemdeling die met zijn ouders illegaal in het Rijk verblijft,* 24 juni 2004 (MB 2004/002072).
http://www.etaamb.be/nl/koninklijk-besluit-van-24-juni-2004_n2004002072.html.
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

WEBSITES

AGENTSCHAP INTEGRATIE & INBURGERING, *5 jaar voorwaardelijk verblijf voor gezinshereniging met Belgische echtgenoot.*
http://www.agii.be/thema/je-bent-familielid-van-een-belg/je-bent-derdelander/je-bent-echtgenoot-of-gelijkgesteld-partner-van-een-belg/5-jaar-voorwaardelijk-verblijf-voor-gezinshereniging-met-belgische-echtgenoot.
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

AMA: FEDERATION DES MAISONS D'ACCUEIL ET DES SERVICES D'AIDE AUX SANS-ABRI, Post-*hébergement et alternatives à l'hébergement.*
http://www.ama.be/projets/post-hebergement-et-alternatives-a-l-hebergement.
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

BGHM, *BruGIS.*
http://www.slrb.irisnet.be/?set_language=nl.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

BRULOCALIS: VERENIGING STAD & GEMEENTEN VAN BRUSSEL.
http://www.brulocalis.brussels/.
Laatste raadpleging: 12.06.2017.

DIVERSITEIT EN GEMEENSCHAPSVORMING, *Solidariteit diversiteit.*
http://www.solidariteitdiversiteit.be/.
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

FEANTSA, *ETHOS Typology on Homelessness and Housing Exclusion.*
http://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

FEBUL-BFUH, *Agence occupations temporaires.*
http://www.febul.be/index.php/innovations-sociales/agence-occupations-temporaires.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

FEDASIL: FEDERAAL AGENTSCHAP VOOR DE OPVANG VAN ASIELZOEKERS.
http://fedasil.be/nl.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

HUISVESTING BRUSSELS, *Verenigingen voor Integratie via Huisvesting.*
http://huisvesting.brussels/nl/wie-doet-wat/verenigingen/verenigingen-voor-integratie-via-huisvesting?set_language=nl.
LAATSTE RAADPLEGING: 16.06.2017.

LA STRADA: STEUNPUNT THUISLOZENZORG BRUSSEL.
https://www.lastrada.brussels/portail/nl/.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

OCMW-INFO-CPAS, *Referentieadres bij het OCMW.*
http://www.ocmw-info-cpas.be/fiche_FT_nl/ladresse_de_reference_aupres_du_cpas_ft#m3.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

PROJECT WINTER 86.400.
http://www.86400.be/nl/.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

SAMUSOCIAL: NOODHULP VOOR DAKLOZEN.
http://samusocial.be/nl/.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

WONINGEN 123 LOGEMENTS: ASSOCIATION D'HABITANTS ET SOLIDAIRES.
http://www.123rueroyale.be/.
LAATSTE RAADPLEGING: 12.06.2017.

9. Bijlagen

9.1. ETHOS: Europese typologie over thuisloosheid en sociale uitsluiting op vlak van wonen

ETHOS – Europese typologie over thuislooosheid en sociale uitsluiting op vlak van wonen

Thuisloosheid is één van de grote sociale problemen waar de Europese Unie met haar 'strategie voor sociale bescherming en inclusie' werk van wil maken. Het voorkomen van thuisloosheid of de herhuisvesting van thuislozen kan enkel als we een begrip hebben van de trajecten die thuislozen gaan en de processen die tot thuisloosheid leiden. We hebben dus een breed begrip van thuisloosheid nodig. FEANTSA (Europese Federatie van Organisaties die met thuisloze mensen werken) heeft een typologie van thuisloosheid en sociale uitsluiting op vlak van huisvesting ontwikkeld, genaamd ETHOS. De Ethos typologie gaat er van uit dat een '(t)huis' op drie conceptuele domeinen bestaat, en de afwezigheid hiervan betekent dus thuisloosheid. Een (t)huis hebben betekent: een voldoende huisvesting (of ruimte) hebben voor een persoon en zijn/haar gezin die hun eigen is (het fysieke domein); de mogelijkheid hebben hier hun privacy te bewaken maar ook sociale relaties uit te bouwen (het sociale domein) en een wettelijke aansprakelijkheid kunnen maken op deze ruimte (het wettelijke domein). Dit leidt tot de vier hoofdcategorieën: dakloosheid, thuisloosheid, onzekere huisvesting en onvoldoende huisvesting, die allemaal begrepen kunnen worden als het niet hebben van een (t)huis. ETHOS classificeert dus mensen die thuisloos zijn volgens hun woonsituatie. Deze conceptuele categorieën worden verder verdeeld in 13 operationele categorieën die voor beleidsdoeleinden kunnen gebruikt worden, bijvoorbeeld om thuisloosheid te kwantificeren en in beeld te brengen, en dus om beleidsmaatregelen te nemen en daarna te evalueren.

Conceptuele categorie		Operationele categorie		Leefsituatie		Definitie
	DAKLOOS	1	In openbare ruimte leven (geen vaste verblijfplaats)	1.1	Openbare ruimte of open lucht	Leven op de straat en in openbare ruimte, zonder vaste verblijfplaats.
		2	Mensen in nachtopvang	2.1	Laagdrempelige opvang (direct toegankelijk)	Mensen zonder vaste verblijfplaats die gebruik maken van de nachtopvang, laagdrempelige opvang, korte duur
	THUISLOOS	3	Mensen in opvang voor thuislozen	3.1	Opvangcentrum halflange termijn	Opvang voor kortdurend verblijf
				3.2	Tijdelijke huisvesting	Tijdelijke huisvesting (geen vastgestelde tijdslimiet)
				3.3	Huisvesting als overbruggingsperiode	Tijdelijke huisvesting (vastgestelde overbruggingsperiode) bv. OCMW
		4	Mensen in vrouwenopvang	4.1	Vluchthuizen Vrouwenopvang	Opvang voor vrouwen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld
		5	Mensen in opvang voor asielzoekers en immigranten	5.1	Asielzoekerscentrum	Gesloten asielcentra of tijdelijke opvang door hun verblijfsstatus
				5.2	Pension voor seizoensarbeiders	
		6	Mensen die binnenkort uit een instelling komen	6.1	Penitentiaire inrichting	Geen huisvesting beschikbaar vóór vrijlating
				6.2	Medische instellingen (inclusief afkickcentra, psychiatrische ziekenhuizen)	Geen huisvesting beschikbaar vóór vrijlating
				6.3	Jeugdinstellingen	Blijven langer door gebrek aan huisvesting
		7	Begeleid wonen	7.1	Zorgwonen voor oudere daklozen	Begeleid wonen voor ouderen in groepswoning
				7.2	Begeleid wonen voor mensen die dakloos zijn geweest	Begeleid wonen voor individuen
	INSTABIELE HUISVESTING	8	Mensen zonder een huurcontract	8.1	Tijdelijk bij familie of vrienden	Leven in tijdelijk conventionele huisvesting bij familie of vrienden (niet uit vrije keuze)
				8.2	Zonder formeel huurcontract	Gebruiken van een woning zonder formeel huurcontract (niet kraken)
				8.3	Illegale bezetting van terrein	Bezetten van terrein zonder wettelijke rechten
		9	Mensen die uit hun huis worden gezet	9.1	Uitgevoerd dwangbevel (huurhuis)	Wanneer procedures voor uithuiszetting in gang gezet zijn
				9.2	Terugname bevel (koophuis)	Wanneer de hypotheekverstrekker het huis in beslag mag nemen wegens niet aflossing woningkrediet
		10	Mensen die leven onder dreiging van huiselijk/familiaal geweld	10.1	Gemeld bij politie	Wanneer de politie actie onderneemt om veiligheid voor slachtoffers van huiselijk geweld te garanderen
	ONTOEREIKENDE HUISVESTING	11	Mensen in tijdelijke / niet conventionele woningen	11.1	Camper / caravan	Niet bedoeld als standaard woonplaats (bv. Roma, zigeuners, woonwagenbewoners, campingbewoners)
				11.2	Niet conventionele woonruimte	Tijdelijke schuilplaats (kraken)
				11.3	Tijdelijke aard	Illegale bezetting van een terrein/gebouw (kraken)
		12	Mensen in ongeschikte huisvesting	12.1	Woning ongeschikt voor bewoning	Woonruimte die ongeschikt is verklaard voor bewoning
		13	Mensen die wonen in een extreem overbevolkt gebouw	13.1	Hoogste nationale norm van overbevolking	Bepaald als het overschrijden van de nationale of regionale dichtheidsnorm voor oppervlakte of bruikbare kamers, huisjesmelkerij

FEANTSA is supported financially by the European Commission. The views expressed herein are those of the author(s) and the Commission is not responsible for any use that may be made of the information contained herein.

FEANTSA
European Federation of National Associations Working with the Homeless AISBL
Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri AISBL
BE(NL)
194, Chaussée de Louvain ■ 1210 Brussels ■ Belgium ■ Tel.: + 32 2 538 66 69 ■ Fax: +32 2 539 41 74 ■ ethos@feantsa.org ■ www.feantsa.org

9.2. Overzicht van de deelnemende organisaties aan de tellingen 2016/2017

- Meer dan **150 organisaties** hebben op een of meerdere wijze bijgedragen aan de realisatie van de tellingen:
  - identificatie van de verblijfplaatsten
  - deelname aan de nachtelijke tellingen
  - overdracht van gegevens over het verblijf in opvangstructuren
  - realisatie van de pré- en post-enquête
- Meer dan **180 vrijwilligers** hebben deelgenomen aan de nachtelijke tellingen in de 19 Brusselse gemeenten en de Luchthaven Brussel-Nationaal.

ERVARINGSDESKUNDIGEN EN THUISLOZENZORG

Accueil Montfort, AMA, Het Anker, Aprèstoe, ARA, Ariane, Bico-federatie, Bij Ons, Les Biscuits, Brussels Platform Armoede, CAW Brussel – Albatros, CAW Brussel – De Foyer, CAW Brussel – Hobo, CAW Brussel – Huis van Vrede, CAW Brussel – Puerto, CAW Brussel – De Schutting, CAW Brussel – Vrienden van het Huiseke, CAW Brussel – Woonbegeleiding, Chèvrefeuille, Centre de Prévention des Violences Conjugales, Chant d'Oiseau/Vogelzang, Le Comité de la Samaritaine, Consigne Article 23, Les Copains du P'tit Bitume, Diogenes, DoucheFlux, Dune, Een Eigen Dak, Fami-Home, FEANTSA, Foyer Georges Motte, Front Commun des SDF, Haard en Vrede, Een Hart voor Elkaar, Hoeksteen, Home Baudouin, Home du Pré, Huis van Vrede, L'Ilot, Jamais Sans Toit, Kenniscentrum WWZ, Latitude Nord, La Fontaine, La Maraude de Saint-Josse, Leger des Heils – Begeleid Wonen, Leger des Heils – Foyer Bodegem, Lhiving, La Maison Rue Verte, Maison de la Mère et l'Enfant, Nativitas, De Nieuwe 150, Onderweg, Open Deur, Opération Thermos, Pag-Asa, Pigment, De Relais, Resto du cœur, Restojet, S.Ac.A.Do, Samusocial, SOS Jeunes, Source, de Spullenhulp, Straatsverplegers, Talita, Transit, Les Trois Pommiers, Woningen 123.

OPENBARE DIENSTEN

HERSCHAM, Kabinet Smet, Leefmilieu Brussel, MIVB, NMBS, OCMW's van Anderlecht, Etterbeek, Evere, Ganshoren, Jette, Koekelberg, Oudergem, Schaarbeeck, Sint-Agatha-Berchem, Sint-Gillis, Sint-Joost-ten-Node, Ukkel en Watermaal-Bosvoorde, de preventiediensten van Anderlecht, Brussel (Bravvo), Elsene, Jette, Oudergem, Sint-Gillis, Sint-Jans-Molenbeek en Sint-Pieters-Woluwe en het Sociaal Hotel van Molenbeek.

VERWANTE ORGANISATIES EN DIENSTEN

Abaka, AMO TCC Accueil, Begeleid Wonen Brussel, Bral, Brusselse Bond voor het Recht op Wonen (BBRoW), Brusselse Federatie Huurdersverenigingen (BFUH), Brusselse Onthaalbureau voor Inburgering, Brussel Onthaal Open Deur, Brusselse Ziekenhuizen (Centre Hospitalier Jean Titeca, Cliniques Universitaires Saint-Luc, Epsylon, Europa Ziekenhuizen (Sint-Elisabeth en Sint-Michiel), Hôpital Erasme, IZZ (Etterbeek-Elsene, Joseph Bracops en Molière Longchamp), Kliniek Sanatia, Kliniek Sint-Jan, UMC Sint-Pieter, UVC Brugmann), De Buurtwinkel, Caritas International, Centre Gériatrique d'Ixelles, Centre Permanent pour la Citoyenneté et la Participation (CPCP), Ciré, COFACE, Commission Justice et Paix, Coren, Dokters van de Wereld, L'Entraide de Saint-Gilles, Entr'Aide des Marolles, Espace Social Télé-Service, Fedasil,

Feedtruck Belgium, Le Forum - Bruxelles contre les inégalités, Fraternité Saint-Nicolas, Habitat et Humanisme, Humanity Help Team, Jesuit Refugee Service (JRS) Belgium, KU Leuven, Leger des Heils – Foyer Selah, Maison des Migrants, Mentor Escale, Minor-Ndako, Missionarissen van Liefdadigheid, Overlegplatform Geestelijke Gezondheidszorg, Parnasse-ISEI, Platform voor Samenlevingsdiensten, La Poudrière, Poverello, Rafaël, Residences Diamant, Gai Logis, La Forest, Laîla et Welkom, Rode Kruis België, Samenlevingsopbouw Brussel, SMES-B, SMES-Europa, Synergie 14, ULB, Ulg, Union des Locataires marolienne, Université Saint-Louis, Werk voor Sociale Wederaanpassing (WSW).

PRIVÉMAATSCHAPPIJEN

Interparking en Q-Park.

9.3. Moreel engagement

la Strada

Centre d'appui au secteur bruxellois d'aide aux sans-abri
Steunpunt thuislozenzorg Brussel

Moreel engagement – Dak- en thuislozentelling op 6/03/2017

De telling is een van de instrumenten voor het verbeteren van de kennis over de dak- en thuisloosheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het doel is een momentopname te maken van de situatie, en met name van de minst gekende aspecten (op straat, de kraakpanden, enz.). Op die manier geven we zichtbaarheid aan het onzichtbare.

La Strada verbindt er zich toe om de deelnemers aan de dak – en thuislozentelling, met name de geïnteresseerde « tellers » te betrekken bij de interpretatie van de gegevens.

De « tellers » die de verblijfplaatsen en het aantal dak- en thuislozen in de toegewezen zone in kaart brengen, verbinden er zich toe:

- de personen die in de openbare ruimte verblijven te respecteren. De tellers zorgen ervoor dat zij de mensen niet storen of wakker maken;
- enkel als de betrokken persoon initiatief neemt tot gesprek vragen te stellen om de leeftijd van de persoon te bepalen. Indien dit niet mogelijk is, wordt op geen enkele manier aangedrongen;
- de vertrouwelijkheid van de gegevens te respecteren door de verzamelde gegevens met betrekking tot deze personen en hun verblijfplaatsen enkel mee te delen aan de verantwoordelijken van la Strada in het kader van de dak- en thuislozentelling.

9.4. Formulier voor de nachtelijke telling van 7 november 2016

Zone 5 - membres d'equipe/teamleden		
Prénom / Voornaam	Nom / Naam	Organisation / Organisatie

Lieux - Plaatsen				Personnes - Personen				Autres observations - Andere opmerkingen	
Heure Uur	Code postal Postcode	Adres(se)	Lieux précis - Precieze locatie	Femmes Vrouwen	Hommes Mannen	Impossible à determiner Onmogelijk vast te stellen	Enfant (<18 ans) Kind (< 18 jaar)	Traces de présence (s'il n'y a personne) Sporen van aanwezigheid (wanneer er niemand is)	Signes distinctifs ou remarque importante Uiterlijke kenmerken of belangrijke opmerkingen
	1030	Rue Van Hammée 2	à gauche des bulles à verre, en haut du pont	0	1		0	grand carton et couverture	Il pourrait être aussi jeune, difficile à dire car visage abimé

9.5. Formulier voor Onthaalhuizen, telling van 6 maart 2017

Organisatie/Dienst	Erkende opvangplaatsen	Reële opvangplaatsen (rekeninghoudend met werken of beschikbaarheid)	Aantal mannen	Aantal vrouwen	Aantal kinderen < 18 jaar	Aantal transgenders	Totaal aantal gehuisveste mensen	Aantal weigeringen	Opmerkingen

9.6. Formulier voor Diensten die instaan voor begeleiding aan huis, telling van 6 maart 2017

Organisatie/Dienst :					
Leefsituatie	**Aantal mannen**	**Aantal vrouwen**	**Aantal kinderen < 18 jaar**	**Aantal transgenders**	**Opmerkingen**
Woning beheert door de dienst die instaat voor de begeleiding aan huis					
Woning beheert door een Sociaal Verhuurkantoor (SVK)					
Sociale woning beheert door sociale huisvestingsmaatschappij					
Solidaire woning					
Private woning (huurder, onderhuurder)					
Bij vrienden / Bij familie					
Onthaalhuis					
Op straat/openbare ruimte					
Instelling					
Woonzorgcentrum					
Andere :					

9.7. Aanvraagformulier voor de pre-enquête, telling van 6 maart 2017

LA STRADA
TELLING VAN 06 MAART 2017
Aanvraagformulier voor de pre-enquête

PLAATS BEVRAGING:

TIJDSTIP BEVRAGING:

NAAM ENQUÊTEUR:

NAAM VERENIGING:

NUMMER VRAGENLIJST:

Leg de reden van deze vragenlijst uit aan de begunstigde

Hallo, mijn naam is …… (naam van de onderzoeker) en ik werk mee aan een onderzoek voor het Steunpunt (La Strada). Wij proberen te achterhalen hoeveel mensen 's nachts « buiten » overnachten en in welke omstandigheden. De bevraging gebeurt anoniem en de vertrouwelijkheid van de informatie wordt gerespecteerd. Het uiteindelijke doel is de hulpverlening en het beleid aan te passen. Hebt u even tijd om deel te nemen aan deze enquête?

Heeft een andere persoon u vandaag hierover reeds ondervraagd? Zo ja, wie en in welk(e) centrum/vereniging? …….

Merci d'entourer l'option, parmi celles proposées ci-dessous, qui se rapporte le mieux à la réponse de la personne. Notez toujours le nom du service, de l'institution ou de l'organisation fréquentée par la personne interrogée lorsque cette information est mentionnée (ex : Pierre d'Angle- accueil de nuit)

1. **Op welke soort locatie heeft u de vorige nacht doorgebracht, vanaf 23u?**

A. In beweging – ronddolend
U blijft niet de hele nacht op dezelfde plek; u beweegt, van de ene plaats naar de andere

B. Slapend:

a. Opvangcentrum :

1. Samusocial
2. Nachtasiel Hoeksteen
3. Centrum voor dringend onthaal Ariane
4. Onthaaltehuis: welke?
5. Begeleid wonen

b. Ziekenhuis, kliniek, verpleeghuis, revalidatiecentrum, kuurinstelling

c. Gevangenis.

d. Woning (met inbegrip van een gezinswoning, woonwagen, mobilhome).

1. Woning van een vereniging, van een opvangcentrum of van een instelling.
2. Woning waarvan de persoon eigenaar, huurder, onderhuurder is ; specifieke opmerking rond de woning *(zoals: we waren met 4 in een kamer zonder ramen)*
3. Woning waar de persoon door een particulier gehuisvest wordt (vriend, familie)

e. Woning in het kader van een verzoek om bescherming/verblijfsvergunning in België

1. Woning van het OCMW/LOI *(lokaal opvang initiatief; voor erkende vluchtelingen of bepaalde asielzoekers)*
2. Woning met begeleiding door een vereniging die werkt met vluchtelingen. (zoals Caritas, Vluchtelingenwerk Vlaanderen, andere)
3. Opvangcentrum voor asielzoekers: welk?

   (Ter informatie, de centra in Brussel zijn de volgende: Fedasil Klein Kasteeltje, Woluwe; Rode Kruis: Ukkel, Jette: Samu social (Neder Over Hembeek, Elsene) ; SESO; Foyer Selah; Foyer Bodegem-CAW Brussel)
4. Opvangstructuur voor niet-begeleide minderjarigen: welk?

   (Ter informatie, de centra in Brussel zijn de volgende: Minor Ndako, Fedasil Klein Kasteeltje, Fedasil Neder Over Hembeek, Rode Kruis Ukkel, Mentor Escale, Synergie 14, Caritas, LOI Watermaal-Bosvoorde)

f. **Hotelkamer of jeugdherberg (preciseer)**

g. **Plaatsen die niet voorzien zijn als woning: tijdelijke schuilplaatsen (situeer en preciseer)**

1. Kelder, gesloten parkeerterrein, zolder, hut.
2. Auto, wagon, boot.
3. Fabriek, kantoor, opslagplaats, technisch lokaal of landbouwgebouw.
4. Gemeenschappelijke delen van een flatgebouw.
5. Ruïne, bouwwerf, grot.
6. Tent
7. Garage

h. Kraakpand.

i. Religieuze gemeenschap: bv. een opvangcentrum georganiseerd door gelovigen, een kerk, een moskee, enz.

j. Plaatsen die niet voorzien zijn als woning: openbare ruimte.

1. Metro: welk station?
2. Treinstation: welk?
3. Gangen van een winkelcentrum.
4. Openbaar gebouw.
5. Straat, brug: waar?
6. Bovengronds parkeerterrein, spoorweg, openbaar park, braakliggend terrein.

k. **Andere: *preciseer.***

Heeft u een referentieadres bij het OCMW? Zoja, bij welk OCMW?

2. Hoe vaak slaapt u daar?

1. Elke nacht
2. Regelmatig: meer dan 4 keer per week
3. Regelmatig: 1 tot 3 keer per week
4. Zelden
5. Het is de eerste keer (*Vraag eventueel waarom*)

3. Heeft u het grootste deel van de voorbije avond alleen doorgebracht of in groep?

a. Alleen
b. Vergezeld *(personen waarvan de respondent kiest om bij hen te blijven)*
  1. Partner
  2. Kind(eren), **preciseer** aantal en leeftijd (belangrijk!!)
  3. Vrienden of andere personen die u kent
  4. Personen die u niet kent
  5. Andere: preciseer
c. In groep (*niet gekozen, bijvoorbeeld: hij/zij sliep in een slaapzaal met andere personen*)

4. Is er een wijk of straat waar u het grootste deel van uw nachten doorbrengt?

☐ Ja: preciseer. *(niet verplicht: schrik de persoon niet af)*
☐ Nee
☐ Bewegend/zwervend/ronddolend

5. Heeft u in de loop van de laatste 7 nachten in een opvangcentrum geslapen?

☐ Ja
☐ Nee
☐ Weet het niet

6. Maakt u gebruik van andere dag- of nachtcentra?

Soort dienstverlening	Dikwijls (1 of 2x per week)	Vaak (meer dan 3x per week	Elke dag	Nooit
Samusocial				
Hoeksteen				
Centrum Ariane				
Onthaaltehuis				
Douche				
Vestiaire				
Kluisjes				
Medische zorgen (Straatverplegers, Rode Kruis, Dokters van de wereld)				
Ziekenhuis				
Sociale dienst				
Sociaal restaurant				
Sociale activiteiten (eenzaamheid tegengaan)				
Dutje doen				
Andere:				

7. <u>Zijn er redenen/oorzaken waarom u liever NIET dienst doet op de dag- of nachtcentra hierboven vermeld? Zoja, welke?</u>

Voorbeelden van redenen. Indien mogelijk, noteer telkens de naam van de diensten waar de personen naar verwijzen.

- De prijs.
- Geen verblijfsrecht.
- Afwezigheid van anonimiteit (verplichting om zich te identificiëren)
- Angst voor de politie of deurwaarders, angst voor expulsie.

- Gebrek aan veiligheid.
- Agressie/ diefstal (eigen beleving of reputatie van de plaats).
- Teveel lawaai en mensen.
- Omdat men op een "zware lijst" staat.

- Verplichting om een intern reglement te volgen (geen alcohol, niet roken).
- Beperking / verbod om bepaalde producten te consumeren.
- Geen huisdieren.
- Openingsuren (te vroeg, te laat…).
- Onaangepaste toegangs- en aanmeldingsprocedure (via telefoon, loting, voorafgaande gesprekken).
- Verplichting om begeleiding te accepteren.

- Niet aangepast aan een specifieke doelgroep/publiek.
- Gebrek aan intimiteit en privacy.
- Gescheiden zijn van familie of vrienden.

- Slechte kwaliteit van de maaltijden of niet in overeenstemming met de (geloofs)overtuiging/levenskeuzes.
- Afkeurende houding van personeel: niet verwelkomend.
- Andere:

Vormt de verplichte registratie van de identiteit (dus geen anoniem onthaal) een obstakel of een moeilijkheid?

8. <u>Gender</u>

- ☐ Man
- ☐ Vrouw
- ☐ X

9. <u>Hoe oud bent u?</u>

10. <u>Werkt u momenteel of wat zijn uw inkomensbronnen?</u>

- ☐ Werk met contract
- ☐ Zwartwerk
- ☐ Studentenjob

- ☐ OCMW (Leefloon of andere)
- ☐ Werkloosheidsuitkering
- ☐ Ziekteverzekering (mutualiteit)
- ☐ Pensioen
- ☐ Tegemoetkoming voor personen met een handicap ("Vierge noire")

- ☐ Bedelen
- ☐ Verkoop van voorwerpen (flessen, zelfgemaakte voorwerpen, enz.)
- ☐ Geen inkomen
- ☐ Andere:

11. Welk verblijfsstatuut heeft u in België?

- ☐ U heeft de Belgische nationaliteit
- ☐ U heeft de Europese nationaliteit (welk land?)
- ☐ U bent erkend vluchteling (u kunt in België blijven, u eigen woning hebben en werken)
- ☐ Asielzoeker (u bent recent naar de Dienst Vreemdelingenzaken en CGVS, Commissariaat voor de Vluchtelingen en de Staatslozen, geweest en men heeft u vragen gesteld omtrent de omstandigheden in uw land, waarom u in gevaar bent en waarom u de bescherming van België aanvraagt – wacht op een antwoord)
- ☐ Zonder wettig verblijfsrecht (u heeft geen papieren); ga na of de persoon eventueel Europeaan is.
- ☐ Andere:

9.8. Aanvraagformulier voor de post-enquête, telling van 7 november 2016

Leidraad voor de bevraging (post-enquête)

bij de Brusselse dak- en thuislozentelling van 7 november 2016

Datum: **8 november 2016**, *+ tijdstip waarop de bevraging plaatsvindt*

Naam enquêteur:

Organisatie organisatie/locatie:

Nummer vragenlijst:

Hallo, mijn naam is …… en ik werk mee aan een onderzoek voor het Steunpunt (La Strada). Wij proberen te achterhalen hoeveel mensen 's nachts "buiten„ overnachten en in welke omstandigheden. De bevraging gebeurt anoniem en de vertrouwelijkheid van de informatie wordt gerespecteerd.Het uiteindelijke doel is de hulpverlening en het beleid aan te passen. Heeft u even tijd om deel te nemen aan deze enquête?

Heeft een andere persoon u vandaag hierover reeds ondervraagd? Zo ja, wie en in welk(e) centrum/vereniging?

Omcirkel de keuze uit onderstaande lijsten die het best overeenstemt met het antwoord van de persoon. Noteer steeds de naam van de dienst, instelling of organisatie indien deze vermeld wordt

1. Op welk soort locatie heeft u de vorige avond tussen 23u en middernacht en/of de nacht doorgebracht ?

A. Slapend:
- **a. Opvangcentrum:**
  1. Samusocial
  2. Nachtasiel Hoeksteen/Pierre d'Angle
  3. Onthaaltehuis
  4. Begeleid wonen
  5. Opvangcentrum voor asielzoekers
- **b. Ziekenhuis, zorg- of kuurinstelling.**
- **c. Gevangenis.**
- **d. Woning (met inbegrip van een gezinswoning, woonwagen, mobilhome).**
  1. Woning van een vereniging, van een opvangcentrum of van een instelling.
  2. Woning waarvan de persoon eigenaar, huurder, onderhuurder is,
  3. Residentie
  4. Gekraakt pand.
  5. Woning van of bij familie, vrienden of kennissen waar de persoon door een particulier gehuisvest wordt
- **e. Hotelkamer**
- **f. Plaatsen die niet voorzien zijn als woning: tijdelijke schuilplaatsen**
  1. Kelder, gesloten parkeerterrein, zolder, hut.
  2. Auto, wagon, boot.
  3. Fabriek, kantoor, opslagplaats, technisch lokaal of landbouwgebouw.
  4. Gemeenschappelijke partijen van een flatgebouw van woning.
  5. Ruïne, bouwwerf, grot, tent.

g. Plaatsen die niet voorzien zijn als woning: openbare ruimte

1. Metro, station: ***situeer***
2. Gang van een winkelcentrum of van een openbaar gebouw.
3. Straat, brug: ***situeer***
4. Bovengronds parkeerterrein, spoorweg, park, braakliggend terrein.

h. Andere: leg nader uit

B. In beweging – zwervend - ronddolend

2. Waar in Brussel, in welke buurt was dat ongeveer ?

*Deze variabele geeft een aanwijzing van de plaats binnen het Brussels Gewest waar de persoon de nacht heeft doorgebracht. Het is vooral belangrijk voor personen die de nacht in tijdelijke schuilplaatsen of in de openbare ruimte hebben doorgebracht. Hoewel de vraag zeer open is, wordt er van jou verwacht om een zo volledig mogelijk antwoord te verkrijgen, om te kunnen achterhalen of die plek de vorige nacht al dan niet werd geteld***.**

3. Heeft u de voorbije avond (tussen 23u en 24u) en/of de nacht hoofdzakelijk alleen doorgebracht of was u vergezeld ?

De antwoorden op deze vragen zijn cruciaal vooral in het geval dat de persoon geslapen heeft op locaties die moeilijk te achterhalen zijn zoals in een kraakpand of bij vrienden/verwanten. Het is de bedoeling om te achterhalen hoeveel personen in dit huishouden thuisloos zijn.

a. Alleen

b. Vergezeld

1. Partner
2. Kind (eren) (*geef hun aantal en hun leeftijd aan*)
3. Vrienden
4. Andere personen die u kent
5. Personen die u niet kent
6. Andere: (*leg nader uit*)

4. Geslacht (*de vraag niet stellen***)**

☐ Man
☐ Vrouw

5. Hoe oud bent u? jaar

Steunpunt thuislozenzorg Brussel - **La Strada** - Centre d'appui au secteur bruxellois d'aide aux sans-abri

6. Werkt u momenteel of welke zijn uw inkomensbronnen?

De antwoorden op vragen 6 en 7 geven aan of de persoon beantwoordt aan de voorwaarden om toegang te hebben tot de sociale grondrechten, een opvangstructuur of dienstverlening.

☐ Werk
- Contract (van onbepaalde duur, van bepaalde duur, interim,….) Welk werk?
- Andere regeling (bv zwartwerk…)

☐ Werkloosheid
☐ Ziekteverzekering (mutualiteit)
☐ OCMW
☐ Pensioen
☐ Uitkering voor een handicap („Vierge noire“)
☐ Student
☐ Bedelen
☐ Verkoop van voorwerpen (flessen, zelf vervaardigde voorwerpen, enz)
☐ Zonder inkomen
☐ Andere:
☐ Geen antwoord

7. Welk verblijfsstatuut heeft u in België?

- ☐ Wettig
- ☐ Asielzoeker (lopende procedure)
- ☐ Onwettig (zonder papieren,…)

8. Uiterlijke kenmerken?

Hier is het de bedoeling de uiterlijke kenmerken van de persoon te beschrijven (lichamelijk vlak en wat de kleding betreft. Zorg ervoor elementen te kiezen die bijzonder zichtbaar zijn (littekens, verbanden, tatoeages, piercings, bijzondere kleur van schoenen of kledij, enz.) Deze moeten het mogelijk maken om de persoon (in het geval van een dubbele telling) duidelijke te herkennen zonder zijn anonimiteit in het gedrang te brengen. Gelieve daarom niet te kiezen voor kenmerken die subjectief interpreteerbaar zijn (gewicht, grootte…) Aarzel niet om verschillende kenmerken aan te geven. Het is belangrijk om deze informatie voor elke persoon die bevraagd wordt in te vullen in geval hij/zij door een andere enquêteur in een andere dienst worden bevraagd.

9.9. Formulier voor opvangstructuren/initiatieven van OCMW's, telling van 6 maart 2017

Opgelet! De gegevens die hieronder gevraagd worden hebben betrekking op de situatie van de nacht van 6 op 7 maart 2017.

De informatie die we nodig betreft:
- het aantal referentieadrssen die toegekend werden aan daklozen,
- de benaming en het type van opvangstructuur (lokale opvanginitiatieven (LOI), transitwoningen of andere (dringende) opvangstructuren en initiatieven tot huisvesting
- het maximum aantal opvangplaatsen en het aantal reële plaatsen
- het aantal mannen, vrouwen en kinderen die tijdens de nacht van de telling werden opgevangen in een van de bovenvermelde structuren.

Indien het een opvangstructuur betreft die in een ander kader erkend werd, gelieve ons dit te signaleren om dubbele tellingen te vermijden.

Dit formulier moet ons op 7 maart worden bezorgd via telling@lastrada.brussels

La Strada hecht veel belang aan de vertrouwelijkheid van de verstrekte gegevens. Enkel la Strada heeft toegang toe het geheel van de informatie m.b.t. de plaatsen waar de dak- en thuislozen zich bevinden.
Tijdens de voorstelling van worden de gegevens niet voorgesteld per gemeente. Er wordt enkel een onderscheid gemaakt tussen de Vijfhoek en de rest van het Brussels Gewest.

Bedankt voor uw medewerking

	Mannen	Vrouwen	Kind < 18	Transgenders
Aantal referentieadressen				

Benaming van de vestiging	Type van opvangstructuur (LOI, transit, enz.)	Maximaal aantal opvangplaatsen	Aantal bezette opvangplaatsen	Aantal mannen	Aantal vrouwen	Aantal kinderen < 18 jaar	Aantal transgenders	Opmerkingen
Vestiging 1 :								
Vestiging 2 :								
Vestiging 3 :								
Vestiging 4 :								
Vestiging 5 :								
Vestiging 6 :								
Vestiging 7 :								
Vestiging 8 :								
Vestiging 9 :								
Vestiging 10 :								